

Міжрегіональна Академія управління персоналом
Міністерство освіти і науки України

Кваліфікаційна наукова
праця на правах рукопису

ОРЛЕНКО Володимир Васильович

УДК 352:3.072.2(477)

ДИСЕРТАЦІЯ

РОЗБУДОВА МЕХАНІЗМІВ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ В СУЧАСНІЙ УКРАЇНІ (НА ПРИКЛАДІ РЕГУЛЯТОРНОГО МЕХАНІЗМУ ДЕРЖАВНОГО КОНТРОЛЮ)

Спеціальність – 281 «Публічне управління та адміністрування»

Галузь знань – 28 «Публічне управління та адміністрування»

Подається на здобуття наукового ступеня доктора філософії у галузі публічного управління та адміністрування

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

_____ В. В. Орленко

Науковий керівник:

Кузьменко Г.О., доктор філософії в галузі публічного управління та адміністрування, доцент

Київ – 2024

АНОТАЦІЯ

Орленко В.В. Розбудова системи державного управління в сучасній Україні (на прикладі регуляторного механізму державного контролю). – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 281 «Публічне управління та адміністрування» з галузі знань 28 «Публічне управління та адміністрування». – Міжрегіональна Академія управління персоналом, Київ, 2024.

Дисертаційна робота присвячена дослідженню актуальної теми розбудови системи державного управління в сучасній Україні, зокрема на прикладі регуляторного механізму державного контролю та розробці практичних рекомендацій щодо його подальшого удосконалення на основі зарубіжного досвіду.

У першому розділі – «Теоретичні основи дослідження механізмів державного контролю в Україні» розкрито понятійно-термінологічний апарат дослідження системи державного управління в сучасній Україні, на прикладі механізмів державного контролю. Запропоновано поняття «механізми державного контролю» трактувати, як систему організаційних, правових і процедурних засобів та методів, що використовуються державою для виконання функцій нагляду, перевірки та регулювання діяльності суб'єктів влади, організацій та інших учасників суспільного життя. Визначені ключові механізми державного контролю: регулятивний (створення та використання системи нормативних актів, які визначають порядок дій, встановлюють обов'язки та відповідальність суб'єктів, а також встановлюють стандарти та критерії для оцінки їхньої діяльності. Також він передбачає створення контрольних органів, якими можуть бути: НАЗК, НАБУ, Антимонопольний комітет, податкові органи, спеціальні комісії, наглядові ради тощо), правовий (полягає у детально розробленому нормативному забезпеченні, регуляторних актів та правових нормах, які регламентують структуру контрольних органів,

визначають їхні повноваження та встановлюють обмеження, детермінують фундаментальну правову основу, що гарантує ефективність, незалежність та відповідність системи державного контролю демократичним принципам), антикорупційний (запобігання, виявлення та припинення корупційних явищ у сферах влади та публічному секторі, покращення управлінської етики, зниженні ризику корупції та відновленні довіри громадян до інституцій держави), попереджувально-профілактичний (спрямований на передбачення та уникнення можливих порушень та негативних наслідків шляхом впровадження передбачуваних заходів. До його складових входять ефективні методи навчання, розгорнуті інформаційні кампанії та системи раннього попередження).

Здійснено характеристику державного контролю як безпекового інструменту в Україні та визначено, що питання контролю, а також захисту національної безпеки є першочерговим у сучасних українських реаліях тому, Для розвитку демократичного суспільства саме державний контроль є однією з найважливіших функцій державного управління. Запропоновано авторську інтерпретацію поняття «державного контролю у сфері національної безпеки України» як систему заходів, яку здійснюють представники конкретного напрямку діяльності для забезпечення законного управління сферою безпеки і оборони України з використанням всіх можливих законних інструментів контролю (зادля забезпечення прозорості, ефективної діяльності сфери безпеки і оборони, захисту законних прав та свобод людини і громадянина).

Визначено, що державний контроль є безпосередньою формою здійснення державної влади, оскільки він забезпечує баланс та взаємодію між різними гілками влади, відповідність владних дій інтересам громадян та суспільства і сприяє підвищенню довіри до органів державної влади.

У другому розділі – «Сучасний стан регулювання державного контролю» проаналізовано нормативно-правове забезпечення механізмів державного контролю в Україні до якого відносяться: чинні закони України; постанови Верховної Ради України; укази і розпорядження Президента

України; постанови і розпорядження Кабінету Міністрів України; нормативні акти інших центральних органів виконавчої влади та місцевого самоврядування; затверджені в установленому порядку методичні рекомендації та інструкції, положення, статuti, тощо.

Визначено проблеми розвитку механізмів державного контролю в Україні, серед яких можемо виділити: високий рівень корупції та непрозорість в органах державної влади, які ускладнюють ефективність контрольних механізмів, порушуючи їх об'єктивність; недостатня реформа судової системи, яка може призводити до того, що рішення, прийняті органами контролю, не будуть належним чином реалізовані через неспроможність судової системи; недостатні фінансові та людські ресурси, що впливають негативно на ефективність діяльності контрольних органів та їх можливість виконувати свої функції в повному обсязі; державний контроль може піддаватися політичному впливу, що робить його менш об'єктивним та незалежним; відсутність Єдиного Центру Контролю, що призводить до того, як різні контрольні органи можуть працювати не взаємодіючи один з одним. Недостатній рівень правової свідомості та культури дотримання закону серед громадян і посадовців може ставити під сумнів ефективність контрольних механізмів; відсутність ефективних механізмів звітності перед громадськістю та іншими контрольними інститутами, що може призводити до безкарності.

Проаналізовано аспекти зарубіжного досвіду розвитку механізмів державного контролю для української національної безпеки. Визначено, що однією з основних загроз у національній безпеці є корупція, яка підриває всю фінансову систему, знижує рівень довіри населення до владних структур та представників органів влади. Запропоновано імплементувати заходи, які можуть бути спрямовані на покращення потенціалу у боротьбі з корупцією на державному рівні, що сприятиме відновленню та стійкості суспільних відносин:

- 1) впровадження міжнародних інструментів технічної підтримки для проведення спеціалізованої технічної експертизи (з метою нарощення

адміністративного потенціалу для розробки реформ, спрямованих на посилення захисту від корупції),

2) створення в Україні прототипу ЄС – Фонду внутрішньої безпеки, що може забезпечувати фінансування широкого спектру антикорупційних дій, спрямованих, головним чином, на посилення координації та співробітництва між правоохоронними органами, а також відповідними міжнародними організаціями, залучення наукових кіл та громадянського суспільства,

3) створення «Правил щодо профілактики корупції», особливо у питаннях профілактики конфліктів інтересів та декларування,

4) розширення визначень усіх кримінальних злочинів у корупційних справах для застосовування їх до публічної та приватної сфер,

5) напрацювання та посилення нових правил криміналізації корупційних правопорушення відповідно до штрафів, які санкціоновані ЄС.

У третьому розділі – «Шляхи розвитку механізмів державного контролю в Україні» на основі проаналізованого закордонного досвіду європейських країн та проведеного дослідження сформульовано модель державного контролю України для шляхів його удосконалення. Модель має чотирикомпонентну структуру: когнітивний блок (місія, мета, завдання, принципи, підходи до державного контролю); методологічний блок (функції та методи здійснення державного контролю); організаційний блок (планування контролю, проведення контролю, аналіз результатів, вжиття заходів, моніторинг та звітність) та результативний блок (визначення показників результативності; збір та аналіз інформації, оцінка результатів; коригування стратегій та дій, звітність діяльності). Зазначена модель ґрунтується на принципах: законності, прозорості, ефективності, громадської участі, відповідальності, технологічної сучасності. Запропонована модель державного контролю в Україні може сприяти у створенні ефективної та прозорої системи, яка забезпечить ефективний нагляд та контроль за діяльністю органів державної влади, установ та посадових осіб.

Прогнозовані результати від впровадження запропонованої моделі розбудови державного контролю в Україні включають: 1) зменшення рівня корупції; 2) підвищення якості управління; 3) залучення інвестицій; 4) підвищення довіри громадян до держави; 5) збільшення ефективності використання бюджетних коштів; 6) покращення міжнародного статусу.

Запропоновані пропозиції щодо поліпшення системи державного контролю в Україні: створення незалежного оновленого органу аудиту; підвищення зарплат та умов праці контролерів; електронізація процесів контролю; законодавчі зміни; збільшення взаємодії з громадськістю та громадськими організаціями; збалансований підхід до контролю; прозорість та доступність інформації; ефективне використання ресурсів; підвищення кваліфікації персоналу; заохочення добровільності; моніторинг та оцінка ефективності.

Ключові слова: контроль, державний контроль, механізми державного контролю, механізми публічного управління, державний контроль у сфері національної безпеки України, національна безпека, публічне управління, органи публічної влади, органи місцевого самоврядування, громадянське суспільство, ризик-менеджмент, стандарти аудиту, публічний аудит, прозорість, підзвітність, ефективність, експертиза, аудит, верифікація, оцінка, контроль, внутрішній контроль, ризик, бюджетна установа, управлінські рішення, ефективність, результативність.

ABSTRACT

Orlenko V.V. Development of the state administration system in modern Ukraine (on the example of the regulatory mechanism of state control). – Qualifying scientific work on manuscript rights.

Dissertation for obtaining the scientific degree of Doctor of Philosophy in the specialty 281 «Public management and administration» from the field of

knowledge 28 «Public management and administration». – Interregional Academy of Personnel Management, Kyiv, 2024.

The dissertation is devoted to the research of the current topic of the development of the public administration system in modern Ukraine, in particular, using the example of the regulatory mechanism of state control and the development of practical recommendations for its further improvement, and the development of practical recommendations based on Ukrainian and international regulatory and legal support, domestic and foreign scientific literature.

In the first chapter – «Theoretical foundations of the study of mechanisms of state control in Ukraine» the conceptual and terminological apparatus of the study of mechanisms of state control in Ukraine is disclosed. It is proposed to interpret the concept of "state control mechanisms" as a system of organizational, legal, and procedural means and methods used by the state to perform the functions of supervision, verification, and regulation of the activities of government entities, organizations, and other participants in public life. The key mechanisms of state control are identified: regulatory (creation and use of a system of normative acts that determine the procedure for action, establish the duties and responsibilities of subjects, as well as establish standards and criteria for evaluating their activities. It also provides for the creation of control bodies that can be: NACP, NABU, Antimonopoly Committee, tax authorities, special commissions, supervisory boards, etc.), legal (consists of a detailed set of laws, regulatory acts and legal norms that regulate the structure of control bodies, determine their powers and set limitations, determine the fundamental legal basis that guarantees the effectiveness, independence and compliance of the state control system with democratic principles), anti-corruption (prevention, detection and termination of corruption phenomena in the spheres of power and the public sector, improvement of management ethics, reduction of the risk of corruption and restoration of citizens' trust in state institutions), preventive and preventive (aimed at predicting and avoiding possible violations and negative consequences through the

implementation of predictable measures. Its components include effective training methods, extensive information campaigns and early warning systems).

The characterization of state control as a tool for ensuring national security in Ukraine was carried out and it was determined that the issue of control, as well as the protection of national security, is of primary importance in modern Ukrainian realities, therefore, for the development of a democratic society, state control is one of the most important functions of state administration. The author's interpretation of the concept of «state control in the sphere of national security of Ukraine» - system is offered measures carried out by representatives of a specific field of activity to ensure legal management of the sphere of security and defense of Ukraine using all possible legal control tools to ensure transparency, effective activity of the sphere of security and defense to protect the legal rights and freedoms of man and citizen.

It was determined that state control is a direct form of the exercise of state power, as it ensures balance and interaction between different branches of government, compliance of governmental actions with the interests of citizens and society, and promotes trust in state bodies.

In the second chapter – «The current state of regulation of state control» the regulatory and legal support of state control mechanisms in Ukraine is analyzed, which includes: current laws of Ukraine; resolutions of the Verkhovna Rada of Ukraine; decrees and orders of the President of Ukraine; resolutions and orders of the Cabinet of Ministers of Ukraine; normative acts of other central bodies of executive power and local self-government; methodical recommendations and instructions, provisions, statutes, etc. approved in the established order.

The problems of the development of state control mechanisms in Ukraine have been identified, among which we can highlight: a high level of corruption and non-transparency in state bodies, which complicate the effectiveness of control mechanisms, violating their objectivity; insufficient reform of the judicial system, which may lead to the fact that the decisions made by the control bodies will not be properly implemented due to the failure of the judicial system; insufficient

financial and human resources, which can lead to the fact that control bodies cannot perform their functions in full; state control may be subject to political influence, which makes it less objective and independent; the absence of a Unified Control Center, which leads to the fact that different control bodies can work without interacting with each other; insufficient level of awareness and culture of compliance with the law among citizens and officials may call into question the effectiveness of control mechanisms; lack of effective reporting mechanisms to the public and other control institutions can lead to impunity.

Aspects of foreign experience in the development of state control mechanisms for Ukrainian national security are analyzed. It was determined that one of the main threats to national security is corruption, which undermines the entire financial system and lowers the level of trust of the population in the power structures and representatives of the authorities. Measures are proposed for implementation that can be aimed at improving the potential in the fight against corruption at the state level, which will contribute to recovery and sustainability of society.

1. Implementation of international technical support tools for conducting specialized technical expertise to build administrative capacity to develop reforms aimed at strengthening protection against corruption.

2. Creation in Ukraine of a prototype of the EU Internal Security Fund, which can provide financing for a wide range of anti-corruption actions aimed mainly at strengthening coordination and cooperation between law enforcement agencies, as well as relevant international organizations, and involving academia and civil society.

3. Creation of "Rules for the Prevention of Corruption", especially in matters of prevention of conflicts of interest and declaration.

4. Expanding the definitions of all criminal offenses in corruption cases, and applying them to public and private spheres.

5. Development and strengthening of new rules for the criminalization of corruption offenses in accordance with the fines sanctioned by the EU.

In the third chapter – «Ways of development of mechanisms of state control in Ukraine» based on the analyzed foreign experience of European countries and the conducted research, a model of state control of Ukraine is formulated for ways of its improvement. The model has a four-component structure: cognitive block (mission, goal, tasks, principles, approaches to state control); methodological block (functions and methods of state control); organizational block (control planning, control, analysis of results, taking measures, monitoring and reporting) and performance block (determination of performance indicators; collection and analysis of information, evaluation of results; adjustment of strategies and actions, activity reporting). This model is based on the principles of: legality, transparency, efficiency, public participation, responsibility, technological modernity. The goal of the state control model in Ukraine is to create an effective and transparent system that will ensure effective supervision and control over the activities of state bodies, institutions, and officials.

Predicted results from the proposed model of development of state control in Ukraine include: 1) reduction of the level of corruption; 2) improving the quality of management; 3) investment attraction; 4) increasing the trust of citizens; 5) increasing the efficiency of the use of budget funds; 6) improvement of international status.

Proposed proposals for improving the system of state control in Ukraine: creation of an independent updated audit body; raising the salaries and working conditions of controllers; electronic control processes; legislative changes; increased interaction with the public and public organizations; a balanced approach to control; transparency and availability of information; efficient use of resources; professional development of personnel; encouraging volunteerism; monitoring and evaluation of performance.

Keywords: control, public control, state control mechanisms, public administration mechanisms, state control in the field of national security of Ukraine, national security, public administration, public authorities, local self-government bodies, civil society, risk management, audit standards, public audit,

transparency, accountability, efficiency, expertise, audit, verification, assessment, control, internal control, risk, budgetary institution, management decisions, efficiency, effectiveness.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ НАУКОВИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

*Статті у наукових фахових виданнях України (що входять до переліку
МОН України):*

1. Орленко В. Проблеми розвитку механізмів державного контролю в Україні. Наукові праці Міжрегіональної Академії управління персоналом. Політичні науки та публічне управління. 2023. № 2(68). С. 118-124. DOI: [https://doi.org/10.32689/2523-4625-2023-2\(68\)-17](https://doi.org/10.32689/2523-4625-2023-2(68)-17).

2. Орленко В. Характеристика державного контролю як інструменту забезпечення національної безпеки в Україні: теоретичний аспект. *Наукові праці Міжрегіональної Академії управління персоналом. Політичні науки та публічне управління.* 2023. №3(69). С. 57-62. DOI: [https://doi.org/10.32689/2523-4625-2023-3\(69\)-8](https://doi.org/10.32689/2523-4625-2023-3(69)-8).

3. Орленко В. Удосконалення системи державного контролю в Україні. *Наукові праці Міжрегіональної Академії управління персоналом. Політичні науки та публічне управління.* 2022. № 2(62). С. 119-123. DOI: [https://doi.org/10.32689/2523-4625-2022-2\(62\)-18](https://doi.org/10.32689/2523-4625-2022-2(62)-18).

Тези наукових доповідей:

4. Орленко В. В. Державний контроль – основа в діяльності органів державної влади. *Економіка та публічне управління: нові виклики та рішення:* матеріали Всеукр. наук.-практ. конф., Харків, 18-19 січня 2024 р. / Редкол.: В. В. Лебедченко та ін. Національний аерокосмічний університет ім. М. Є. Жуковського «ХАІ», 2024. С. 208-210.

5. Орленко В. В. Державний контроль як складова міжнародного співробітництва у сфері безпеки. *Сучасні загрози глобальній та регіональній безпеці* : матер. Міжнар. наук.-практ. інтерн.-конф., 29 жовтня 2023 р.

[Електронне видання] / уклад. А. Полухіна ; ГО «ГУЕЦ». – Одеса : Фенікс, 2023. С. 57-59.

6. Орленко В. Антикорупційний механізм державного контролю як складова євроінтеграційного вектору. *Становлення сучасної Української держави: роль європейських цінностей у формуванні демократичного буття = The Formation of the Modern Ukrainian State : The Role of European Values in the Formation of Democratic Life* : міжнар. наук. конф. в рамках міжнар. проєкту Erasmus+ за напрямком Jean Monnet «Implementation of European values as a basis of democracy in Ukraine», 7 листопада 2023 р., м. Миколаїв : тези / М-во освіти і науки України ; ЧНУ ім. Петра Могили. Миколаїв : Вид-во ЧНУ ім. Петра Могили, 2023.С. 74-77.

7. Орленко В. В. Проблема удосконалення системи державного контролю в Україні. *Проблеми модернізації України* : матер. VII Міжнар. наук.-практ. конф., «Розбудова інноваційних економіки, менеджменту та освіти в умовах нової соціальної реальності», Київ, 26 травня 2022 р. / редкол. : М. Ф. Гончаренко (голова) та ін. Міжрегіональна Академія управління персоналом, 2022.С. 211-213.

8. Орленко В.В. Роль контролю в публічному управлінні. Розбудова інноваційних економіки, менеджменту та освіти в умовах нової соціальної реальності: матеріали IX Міжнародної науково-практичної конференції (Київ, Міжрегіональна Академія управління персоналом, 23–24 травня 2024 р.) /редкол. : С. В. Храпатий (голова) [та ін.]. 2024. Вип. 17. С. 152-153.

ЗМІСТ

ВСТУП	166
РОЗДІЛ I ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ МЕХАНІЗМІВ ДЕРЖАВНОГО КОНТРОЛЮ В УКРАЇНІ.....	244
1.1 Понятійно-термінологічний апарат дослідження системи державного управління в сучасній Україні на прикладі механізмів державного контролю	244
1.2 Характеристика державного контролю як інструменту забезпечення безпеки в Україні.....	48
1.3 Роль державного контролю в інструментарії здійснення державної влади	67
Висновки до першого розділу	86
РОЗДІЛ II СУЧАСНИЙ СТАН ЗДІЙСНЕННЯ ДЕРЖАВНОГО КОНТРОЛЮ В УКРАЇНІ	89
2.1 Нормативно-правове забезпечення державного контролю в Україні.....	89
2.2 Проблеми розвитку інструментів державного контролю в Україні.....	107
2.3 Аспекти зарубіжного досвіду щодо розвитку механізмів державного контролю для зміцнення безпеки	126
Висновки до другого розділу.....	145
РОЗДІЛ III ШЛЯХИ РОЗВИТКУ СИСТЕМИ ДЕРЖАВНОГО КОНТРОЛЮ В УКРАЇНІ	149
3.1 Підходи до удосконалення державного контролю в Україні.....	149
3.2 Потенціал розбудови системи державного контролю в Україні (за результатами емпіричного дослідження).....	161
3.3 Шляхи удосконалення механізмів державного контролю в Україні на основі зарубіжного досвіду.....	171
Висновки до третього розділу	192

	14
ВИСНОВКИ	194
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	199
ДОДАТКИ	221

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

АРМА	Національне агентство України з питань виявлення, розшуку та управління активами
ВАКС	Вищий антикорупційний суд
ВРУ	Верховна рада України
ДБР	Державне бюро розслідувань
ДІА	«Управління розслідувань Антимафія»
ЄС	Європейський союз
ЗМІ	Засоби масової інформації
КМУ	Кабінет Міністрів України
НАБУ	Національне антикорупційне бюро України
НАЗК	Національне агентство з питань запобігання корупції
НАТО	Організація Північноатлантичного договору
ОМС	Органи місцевого самоврядування
РНБО	Рада національної безпеки і оборони України
САП	Спеціальна антикорупційна прокуратура
СБУ	Служба безпеки України
СІС	Словацьку інформаційну службу
США	Сполучені Штати Америки
ЦАУ	Центральне антикорупційне Управління
GRECO	Група держав проти корупції
OLAF	Європейське бюро протидії шахрайству

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Сучасний стан розвитку суспільства вимагає прогресивної та демократичної розбудови системи державного управління, що залежить від дотримання принципів відкритості та прозорості. Забезпечення та реалізація останніх, в тому числі, забезпечується саме через здійснення державного контролю.

Державний контроль за своєю сутністю є однією з форм здійснення державної влади з метою забезпечення дотримання законності. Проте, враховуючи умови в яких перебуває Україна після повномасштабного вторгнення та введення воєнного стану, було прийнято постанову Кабінету Міністрів України від 13.03.2022 року № 303 «Про припинення заходів державного нагляду (контролю) і державного ринкового нагляду в умовах воєнного стану», якою тимчасово введено певні корективи у процедуру реалізації контрольної функції держави, що, в свою чергу, викликало низку дискусійних питань у громадськості і призвело до зниження рівня довіри до держави.

Контроль у сфері державного управління розглядається як важлива функція органів влади, що не лише дозволяє виявляти, але й попереджувати виникнення помилок і недоліків у діях суб'єктів державного управління та місцевого самоврядування. Основною метою контролю є сприяння ефективному функціонуванню механізмів державного управління для досягнення ключових цілей демократичної держави, таких як створення умов для гармонійного, всебічного розвитку особистості та гарантування суверенної волі народу, забезпечення взаємодії органів влади із суспільством на засадах правових принципів, здійснення контролю над діяльністю органів влади щодо захисту національних інтересів та уникнення корупційних діянь.

Задля наближення нашої держави до ефективної системи державного контролю, необхідно працювати над системою ефективного регулювання, в основі якого лежить регуляторний механізм державного контролю.

Регулятивний механізм є системою організаційних, нормативних та процедурних заходів, спрямованих на створення ефективної системи контролю та забезпечення дотримання встановлених норм, стандартів і правил. Його основні складові взаємодіють для забезпечення якості, відповідності та ефективності діяльності суб'єктів контролю. Крім того, регулятивний механізм передбачає встановлення стандартів і норм для різних галузей діяльності. Ці стандарти можуть включати як якісні, так і кількісні показники, що визначають вимоги до безпеки, якості, ефективності та інших аспектів діяльності. Вони стають відповідними візирними точками, за якими можна оцінювати діяльність суб'єктів контролю

Враховуючи вище зазначене, на сьогодні існує необхідність дослідження та наукового обґрунтування проблеми розбудови системи державного управління в сучасній Україні, зокрема на прикладі регуляторного механізму державного контролю.

Науковими дослідженнями, які стали основою для теоретичного опрацювання з питань державного контролю та його видів є праці сучасних вчених, як: В. Авер'янова, О. Андрійко, А. Бондаренко, М. Вихор, С. Вітвіцького, В. Гаращук, Н. Горбова, В. Горшеньова, І. Гринджук, Ю. Гринчук, Н. Гришиної, Є. Кочергіна, Т. Маматова, Л. Сорока, М. Терещенко, О. Шемігон, В. Шестак.

Питання контролю та державного контролю у секторі безпеки та оборони України досліджують: Ю. Вичалківська, І. Гонак, Г. Гончаренко, В. Кобринський, В. Макачук, М. Пасічник, О. Пошедін, В. Столбовий, А. Яценко, М. Сіцінська, В. Іващенко, В. Бондаренко, Н. Пустова, І. Целуйко.

Ключові питання та проблеми державного контролю конкретно у сфері державного та публічного управління розглядаються у працях таких вчених, як: В. Гаращук, М. Гупаловська, Т. Єдинак, Є. Касяненко, С. Кирій, С. Ківалов, С. Коваль, А. Маринушкін, О. Павлишен, Л. Приходченко,

О. Пухкал, В. Русін, І. Сидор, В. Цепенда, Ю. Чаплинська, О. Чорний, Б. Шулюк.

Проте не дивлячись на досить розгалужену систему наукових досліджень державного контролю, питання регуляторного механізму державного контролю, його місця, ролі в розбудові системи державного управління потребує подальшого системного та ґрунтовного дослідження.

Дослідження розбудови системи державного управління в сучасній Україні (на прикладі регуляторного механізму державного контролю) у сучасній науці спеціальності 281 «Публічне управління та адміністрування» здійснюється вперше.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційну роботу виконано у рамках теми науково-дослідницької роботи ПрАТ “Вищий навчальний заклад “Міжнародна Академія управління персоналом” на тему “Розвиток публічного управління та адміністрування в умовах системних галузевих реформ: соціальні, економічні, безпекові та культурні аспекти” (ДР 0119U100491)”. Внесок здобувача полягає у теоретико-методологічному обґрунтуванні розбудови системи державного контролю в Україні.

Мета та завдання дослідження. Мета дисертаційної роботи полягає у науково-теоретичному обґрунтуванні розбудови системи державного управління в сучасній Україні на прикладі регуляторного механізму державного контролю та розробці практичних рекомендацій щодо його подальшого удосконалення.

Для досягнення поставленої мети визначено такий комплекс *завдань*:

- розкрити понятійно-термінологічний апарат дослідження системи державного управління в сучасній Україні, на прикладі механізму державного контролю в Україні;
- дати характеристику державному контролю в інструментарії здійснення державної влади, та, зокрема, як інструменту забезпечення безпеки в Україні;

- охарактеризувати механізми регулювання державного контролю в Україні та визначити їх основні проблеми;
- окреслити нормативно-правове забезпечення механізмів державного контролю в Україні;
- проаналізувати аспекти зарубіжного досвіду розвитку механізмів державного контролю у безпековому контексті;
- виявити шляхи удосконалення механізмів державного контролю в Україні.

Об’єкт дослідження – суспільні відносини, які виникають у сфері державного контролю як функції системи державного управління.

Предмет дослідження – розбудова системи державного управління в сучасній Україні (на прикладі регуляторного механізму державного контролю).

Методи дослідження. Для досягнення мети та поставлених завдань у дисертаційній роботі було використано комплекс загальнонаукових методів, підходів, принципів зокрема: термінологічного принципу – для з’ясування та уточнення змісту базових понять дослідження та розробки авторського понятійно-термінологічного апарату (підрозділ 1.1; 1.2); методи аналізу, синтезу, дедукції, класифікації та систематизації були використані при напрацюванні теоретичного матеріалу дисертаційної роботи; тлумачення нормативно-правових документів, які регламентують та регулюють державний контроль в Україні (підрозділ 2.1); вивчення зарубіжного досвіду у сфері державного контролю (підрозділ 2.3; 3.3); метод прогнозування – для окреслення пріоритетних напрямів удосконалення механізмів державного контролю в Україні (підрозділ 3.1; 3.3); методи індукції та дедукції були використані для формулювання висновків дослідження (до розділів та загальних); метод моделювання був використаний у процесі розробки «Моделі державного контролю в Україні» (підрозділ 3.3) та графічний – для унаочнення теоретичних та аналітичних результатів дослідження; для опрацювання результатів дослідження потенціалу розбудови державного

контролю в Україні було використано методи непараметричної статистики і програмний пакет статистики «Аналіз даних» MS Excel (підрозділ 3.2).

Методологічну, інформаційну та нормативно-правову базу дисертаційної роботи становить проведений аналіз законодавчого поля України до якого входять: Конституція України, закони України, укази Президента України, постанови Кабінету Міністрів України, а також зарубіжні нормативно-правові акти; аналіз наукової літератури – дисертації, монографії з досліджуваної теми, наукові публікації вітчизняних і зарубіжних учених, офіційні сайти державних органів, а також проведене емпіричне дослідження дисертанта.

Наукова новизна отриманих результатів. У дисертаційній роботі вирішена важлива наукова проблема щодо теоретичного обґрунтування розбудови системи державного управління в сучасній Україні на прикладі регуляторного механізму державного контролю та розробці відповідних практичних рекомендацій. Результати дослідження щодо змісту наукової новизни, конкретизовано у наступних положеннях:

вперше:

– розроблено та обґрунтовано модель державного контролю в Україні, яка має чотирикомпонентну структуру: когнітивний блок (місія, мета, завдання, принципи, підходи до державного контролю); методологічний блок (функції та методи здійснення державного контролю); організаційний блок (планування контролю, проведення контролю, аналіз результатів, вжиття заходів, моніторинг та звітність) та результативний блок (визначення показників результативності; збір та аналіз інформації, оцінка результатів; коригування стратегій та дій, звітність діяльності). Зазначена модель ґрунтується принципах: законності, прозорості, ефективності, громадської участі, відповідальності, технологічності;

удосконалено:

– теоретико-методологічне обґрунтування інструментів державного контролю: регулятивного (встановлення стандартів і норм для різних галузей

діяльності, які стають відповідними візитними точками для оцінки діяльності суб'єктів контролю); правового (нормативного забезпечення, набору регуляторних актів та правових норм, які формують фундаментальну правову основу, на якій будується система державного контролю); антикорупційного (специфічної складової системи контролю, спрямованої на запобігання, виявлення та припинення корупційних діянь у державних структурах та суспільстві загалом); попереджувально-профілактичного (систематичного проведення заходів, спрямованих на аналіз та оцінку потенційних ризиків, зокрема тих, що можуть виникнути внаслідок діяльності державних структур);

– шляхи адаптації зарубіжного досвіду здійснення державного контролю з метою напрацювання системи усунення існуючих проблем, та покращення сфери державного контролю України;

– підходи до реалізації цілей розбудови державного контролю в Україні: правового (реформування законодавства щодо державного контролю з метою забезпечення більшої прозорості, відповідальності та ефективності контрольних механізмів); технологічного (впровадження сучасних інформаційних технологій для автоматизації процесів контролю та збільшення ефективності роботи контролюючих органів); міжнародного (співпраця з міжнародним співтовариством та міжнародними організаціями для надання експертної підтримки, технічної допомоги та міжнародного нагляду за процесами реформування державного контролю в Україні); освітнього (проведення інформаційних кампаній та освітніх заходів для збільшення обізнаності громадян щодо їх прав та обов'язків у сфері державного контролю);

набули подальшого розвитку:

– понятійно-термінологічний апарат дослідження шляхом формування визначень: «механізми державного контролю» як системи організаційних, правових і процедурних засобів та методів, що використовуються державою для виконання функцій нагляду, перевірки та

регулювання діяльності суб'єктів влади, організацій та інших учасників суспільного життя; «державний контроль у сфері національної безпеки України» як системи заходів, яку здійснюють представники конкретного напрямку діяльності для забезпечення законного управління сферою безпеки і оборони України з використанням всіх можливих законних інструментів контролю задля забезпечення прозорості, ефективної діяльності сфери безпеки і оборони задля захисту законних прав та свобод людини і громадянина.

Практичне значення отриманих результатів полягає у тому, що положення та висновки, які викладені в дисертаційній роботі є теоретичною основою для розв'язання практичних проблем розвитку механізмів державного контролю в Україні.

Отримані в роботі пропозиції та висновки можуть бути використані у:

- практичній діяльності суб'єктів державного контролю України;
- подальших наукових дослідженнях щодо вирішення практичних проблем у розвитку механізмів державного контролю в Україні;
- удосконаленні та подальшої розробки нормативно-правових актів з питань державного контролю, вироблення допоміжних нормативних документів щодо забезпечення належного рівня проведення державного контролю, оптимізації організаційно-функціональної структури відповідних органів публічної влади;
- розробці навчальних програм підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації публічних службовців за спеціальністю 281 «Публічне управління та адміністрування», до прерогативи яких належать питання державного контролю в Україні.

Основні положення, висновки та рекомендації дисертації були використані: Міжрегіональною Академією управління персоналом під час виконання науково-дослідницької роботи “Розвиток публічного управління та адміністрування в умовах системних галузевих реформ: соціальні, економічні, безпекові та культурні аспекти” ” (ДР 0119U100491) (довідка

№ 4333/1 від 23 жовтня 2024 року), ГО ReSURS (довідка №01/8-25 від 21 серпня 2023 р.).

Особистий внесок здобувача. Дисертаційна робота є самостійно виконаною науковою працею. Сформульовані в роботі ідеї, розробки, положення, пропозиції, рекомендації та висновки, які підтверджуються науковою новизною отримані безпосередньо автором.

Апробація результатів дисертації. Основні результати дисертації теоретичні положення рекомендації та висновки апробовано на всеукраїнській та міжнародних науково-практичних конференціях, зокрема: Всеукраїнській науково-практичній конференції «Економіка та публічне управління: нові виклики та рішення: матеріали (Харків, 2024), Міжнародній науково-практичній інтернет-конференції «Сучасні загрози глобальній та регіональній безпеці» (Одеса, 2023), Міжнародній науковій конференції в рамках міжнародного проєкту Erasmus+ за напрямком Jean Monnet «Implementation of European values as a basis of democracy in Ukraine» «Становлення сучасної Української держави: роль європейських цінностей у формуванні демократичного буття = The Formation of the Modern Ukrainian State: The Role of European Values in the Formation of Democratic Life» (Миколаїв, 2023).

Публікації. Загальні результати дисертації та її основні ідеї, теоретичні положення, рекомендації та висновки викладено у 8 наукових працях, 3 з яких опубліковано у фахових наукових журналах, 5 - у тезах доповідей на науково-практичних конференціях.

Структура та обсяг дисертації. Дисертаційне дослідження складається зі вступу, трьох розділів, списку використаних джерел (186 найменування), додатків. Повний обсяг дисертації становить 231 сторінка, обсяг основного тексту – 198 сторінок. Дисертація містить 10 рисунків, 23 таблиці.

РОЗДІЛ І

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ МЕХАНІЗМІВ ДЕРЖАВНОГО КОНТРОЛЮ В УКРАЇНІ

Логіка розпочатого нами дослідження, перш за все, вимагає теоретичного обґрунтування основ дослідження – механізмів державного контролю в Україні. На наш погляд, потребують актуалізації три ключових питання: понятійно-термінологічний апарат дослідження, який дасть розуміння сутності державного контролю та механізмів державного контролю в Україні; місця державного контролю як інструменту забезпечення національної безпеки в Україні та ролі державного контролю у державній владі. Розглянемо ці питання детальніше.

1.1 Понятійно-термінологічний апарат дослідження системи державного управління в сучасній Україні на прикладі механізмів державного контролю

Поняття контролю тісно взаємопов'язано із сферою менеджменту, адже в його основі стоїть успіх реалізації всіх інших управлінських функцій. Він є одним із фундаментальних аспектів управління, який спрямовано на забезпечення відповідності дій та результатів задуманому плану. Власне контроль у будь-якому прояві (фінансовий, педагогічний, державний, самоконтроль) є управлінською діяльністю, адже передбачає здатність планування у певному виді діяльності та перевірці стану виконання плану. Тобто, контроль передбачає свого роду аналіз здійснення діяльності.

У поняття «контроль» вкладають різні сенси. Так, Словник іншомовних слів трактує контроль не лише як певного роду перевірку, облік чи спостереження за чим-небудь, а і як заключну функцію управління [157].

Контроль встановлює ступінь відповідності прийнятих рішень фактичному стану системи управління, реально досягнутих результатів і

цілей, запланованим, виявляє відхилення та їх причини. Як результат, процес контролю складається з установок стандартів, змін фактично досягнутих результатів і проведення корекцій в тому випадку, якщо досягнуті результати істотно відрізняються від встановлених стандартів.

Найбільш розповсюдженим визначенням контролю є твердження про те, що контроль є важливою функцією управління, яка представляє собою здійснюваний суб'єктом управління комплекс заходів зі спостереження за підготовкою, прийняттям і ходом реалізації управлінських рішень, а також перевірки фактичного стану об'єкта управління [17, с. 22, 144; 5, с. 218]

Деякі інші закордонні автори розглядають контроль як процес, що складається з установок стандартів, вимірювання фактично досягнутих результатів і проведення корекцій у тому випадку, якщо досягнуті результати істотно відрізняються від встановлених стандартів [8]. Так, керівники починають виконувати функцію з того самого моменту, коли вони формували контроль за цілиною та завданнями та створювали організацію. Важливо і те, що вже самі по собі цілі, плани і структура організації визначають її напрямок діяльності, розподіляючи її зусилля тим або іншим способом і спрямовуючи виконання робіт. Контроль, таким чином, є невід'ємним елементом самої сутності кожної організації.

Якщо ми змістимо акценти у сферу управління, то фахівці зазвичай виокремлюють контроль, як один з етапів (стадій) управлінської діяльності [5, с. 220; 8; 17, с. 286, 315]

В теорії менеджменту контроль зазвичай розуміється як встановлення стандартів, вимірювання фактичної продуктивності та застосування коригувальних дій. Типовий процес управлінського контролю включає порівняння фактичної продуктивності із запланованою, вимірювання різниці між двома станами, визначення причин відмінностей і коригувальних дій, а також подальше застосування коригувальних дій для усунення або мінімізації різниці [12].

Так, ще у 1949 р. А. Файоль запропонував розглядати контроль, як процес, який починається з встановлення стандартів, продовжується вимірюванням продуктивності, за яким слідує порівняння стандартів із продуктивністю та вжиття корегувальних дій на завершальній фазі [9].

Р. Ентоні визначив управлінський контроль як процес, за допомогою якого керівники забезпечують отримання та ефективного використання ресурсів для досягнення цілей організації. Контроль багато в чому стосується розробки інструментів для вимірювання ефективності. Це пов'язано з розробкою збалансованої системи показників. Незважаючи на те, що сучасний управлінський контроль передбачає використання також нефінансових і багатовимірних вимірювань на основі ефективності, компанії все ще прагнуть працювати через фінансову звітність. Управлінський контроль тісно пов'язаний з плановою функцією менеджменту [2].

Р. Сімонс визначає системи управлінського контролю як формальні, засновані на інформації, рутині та процедурі, які менеджери використовують для підтримки або зміни шаблонів організаційної діяльності. Він згадує нову теорію контролю, де потрібен баланс у конкуруючих вимогах. Необхідно контролювати природні напруги; це означає протиріччя між свободою та обмеженнями, між повноваженнями та підзвітністю, між напрямком зверху вниз та творчістю знизу вгору, між експериментуванням та ефективністю [18].

В. Малиновський, визначає поняття контроль як процес забезпечення досягнення організацією своєї мети, що складається з встановлення критеріїв, визначення фактично досягнутих результатів і запровадження корективів у тому випадку, якщо досягнуті результати суттєво відрізняються від встановлених критеріїв [93, с. 293]. Але це є вузьке поняття, яке більше підходить для визначення контролю в організації, установі, департаменті, а не на рівні публічного управління.

Водночас, контроль можуть розглядати і як функцію. Так, відповідно до «Business dictionary» [4], виданого на британській онлайн платформі,

управлінський контроль – це одна з функцій управління, спрямована на досягнення підприємством визначених цілей у встановлений термін. Управлінський контроль визнається як необхідний елемент ефективного управлінського процесу, оскільки він сприяє забезпеченню відповідності дій підприємства стратегічним планам та допомагає в уникненні можливих ризиків. Цей процес вимагає систематичності та постійного моніторингу для ефективного функціонування організації. Управлінський контроль включає в себе розробку ефективної системи внутрішнього контролю, яка охоплює різні аспекти діяльності підприємства, що сприяє досягненню бажаних результатів. Його впровадження дозволяє підтримувати стабільність, пристосовуватися до змін у середовищі та забезпечувати ефективне управління ресурсами для максимізації доходів та стратегічного розвитку.

Е. Фламгольц стверджує, що контроль є динамічною функцією управління, яка повинна постійно адаптуватися до змін у бізнесі [10, с. 76].

Як функцію контроль розглядають і Е. Мерчант і В. Ван дер Стеде. Зокрема, вони дивляться на контроль як на критично важливу функцію управління в організаціях, тому що його збій або нехтування може завдати шкоди репутації компанії і може спричинити величезні фінансові втрати і, що не менш важливо, крах всього суспільства і банкрутство [8].

Н. Дедекова у своїй роботі окреслює наступні характеристики контролю до яких відносить: універсальність, безперервність, динамізм, всюдисущість, орієнтир на майбутнє, впливовість, а також контроль пов'язаний з іншими управлінськими функціями.

Таблиця 1.1

Характеристики контролю за Н. Дедековою [8].

Характеристика	Опис характеристики
Універсальність	Процес контролю є одночасним, незалежно від типу організації чи функції, що підлягає контролю. Головним обов'язком керівника є постійне регулювання операцій і зосередження діяльності на досягненні мети

Безперервність	Планування – це постійний процес. Бізнес-менеджер повинен постійно стежити за тим, щоб організація рухалася за запланованим курсом. Цей процес потребує постійного перегляду у відповідь на зміни середовища. Таким чином, це не одноразова справа, а постійний процес
Динамізм	Функції контролю необхідно змінювати у відповідь на зміни в планах, цілях і поведінці змінних навколишнього середовища
Всюдисущість	Менеджери на всіх рівнях, від генерального директора до керівника першої лінії, виконують функцію контролю. Характер, обсяг і межі функцій контролю різноманітні. Наприклад, вище керівництво займається стратегічним контролем, керівники середньої ланки займаються тактичним контролем, а керівники нижчих ешелонів здійснюють оперативний контроль
Орієнтир на майбутнє	Менеджери не можуть контролювати минуле. Але переваги глибокого та кращого досвіду минулого можуть допомогти у формуванні плідної лінії дій у майбутньому. Превентивний контроль захищає від майбутніх втрат, марних витрат і дефіциту або відхилення
Впливовість	Контроль має структурувати події та обумовлювати поведінку. Він спрямований на стримування небажаної поведінки та формування моделі майбутніх подій. Це включає і посадових осіб, які повинні відповідати певним нормам і стандартам
Контроль пов'язаний з іншими управлінськими функціями.	

Як ми можемо бачити з тлумачень поняття «контроль», дослідники його розглядають або як етап, або як функцію, що на наш погляд є

недоречним. Ми вважаємо, що контроль є скоріше і етапом, і функцією управління, адже з одного боку наприкінці виконання кожного виду діяльності варто здійснити його оцінку, відповідність готового результату до того, який було заплановано. З іншого – контроль є однією з основних функцій, яку визначають як процес оцінювання та коригування дій та результатів для досягнення стратегічних цілей. Ця функція взаємодіє з іншими етапами управлінського процесу (планування, організація та мотивація) і відіграє критичну роль у забезпеченні ефективного функціонування організації. Функція контролю в управлінні є ітеративною, оскільки вона передбачає постійну перевірку та вдосконалення діяльності організації для досягнення оптимальних результатів.

Поняття контролю переважно використовується для опису вертикальних відносин між двома або більше особами. Основне завдання для визначення наявності чи відсутності контролю полягає в тому, щоб розкрити, чи діють ці особи незалежно одна від одної, і чи одна особа може впливати на іншого суб'єкта господарювання настільки, що це дає можливість здійснювати вирішальний вплив на такий суб'єкт господарювання згідно з правовими нормами, що регулюють економічну конкуренцію.

Центральне питання полягає в установленні того, наскільки взаємодіючі сторони можуть впливати одна на одну та на визначення певного ступеня підпорядкованості та визначального впливу. Це вимагає детального вивчення взаємовідносин між учасниками і визначення ступеня їх взаємозалежності.

Необхідно враховувати, що контроль може виявлятися не лише через прямий вплив, але і через різноманітні механізми та стратегії, які дозволяють одній стороні визначати або обмежувати поведінку іншої. Це може стосуватися різних сфер діяльності, включаючи економічну, політичну та соціальну сфери.

Такий контекст підкреслює значущість вивчення взаємовідносин та можливостей впливу між сторонами, що визначають рівень контролю та його

можливі впливи на суб'єкт господарювання в рамках законодавства про конкуренцію [17, с. 370].

Згідно з теорією, головна мета контролю полягає в гарантуванні виконання управлінських рішень, успішному виконанні завдань та уникненні можливих помилок. Це важлива складова управлінського процесу, спрямована на забезпечення ефективного функціонування організації та досягнення поставлених цілей.

Окрім того, наукова література визначає наступні функції контролю:

– Збір, обробка та аналіз інформації (систематичний збір, детальна обробка і аналіз інформації про фактичні результати діяльності всіх підрозділів організації).

– Порівняння з плановими показниками (порівняння фактичних результатів із плановими показниками, визначеними на етапі управлінського планування).

– Виявлення відхилень та аналіз причин (виявлення будь-яких відхилень між фактичними та плановими показниками та проведення докладного аналізу причин цих відхилень).

– Розробка заходів для досягнення цілей (Розробка та впровадження конкретних заходів, необхідних для коригування виявлених відхилень та досягнення запланованих цілей) [80, с. 313-314].

Завданнями контролю визначають:

– встановлення фактичного стану об'єкта (тобто того, кого перевіряють) чи його елемента у поточний момент часу;

– передбачення майбутнього стану та поведінки об'єкта чи його частини на певний період часу вперед;

– змінення стану та поведінки об'єкта чи його складових, з урахуванням змін зовнішніх умов, щоб забезпечити відповідні та оптимальні значення характеристик;

– передбачення та ідентифікація можливих відхилень у значеннях характеристик об'єкта від заздалегідь заданих значень;

- збір, передача та обробка інформації про стан об'єкта;
- гарантування стійкості об'єкта при досягненні критичних значень його характеристик [80, с. 313-314].

Що стосується видів контролю, то найбільш поширена градація на внутрішній та зовнішній.

Внутрішній контроль реалізується в межах самої організації і включає в себе систему процедур та політик. Цей вид контролю спрямований на забезпечення ефективності операцій, точності звітності та досягнення стратегічних цілей. Цей контроль здійснює керівництво організації або уповноважені особи (органи в межах організації). Окреме місце варто виділити уповноваженій особі з питань запобігання та протидії корупції, який присутній у всіх державних органах та основна сфера діяльності якого слідкувати за відсутністю конфлікту інтересів у виконанні службових повноважень з боку службовців та керівництва.

Зовнішній контроль проводиться сторонніми агентами, такими як аудитори чи регулюючі органи, що не пов'язані безпосередньо з організацією. У сфері державної служби таким органом часто є Наглядова рада, яка складається з представників різних установ, дотичних до діяльності органу влади (установи) та окрім дорадчих функцій, також контролюють роботу, виконання планів, перед ними звітують очільники організацій.

Загалом, зовнішні контролери визначають достовірність звітності, дотримання законодавства та регулюючих вимог, а також захищають інтереси стейкхолдерів.

Роблячи певні проміжні підсумки, хотілося б наголосити на деяких складових контролю, які є доречними, як до розуміння контролю в цілому, так і його особливостей контролю у сферах публічного та державного управління.

1. Контроль є функцією управління. Насправді контроль – це подальша дія до інших функцій управління, які виконуються керівниками для контролю діяльності, дорученої їм в організації.

2. Контроль базується на плануванні. Контроль призначений для оцінки фактичної продуктивності за попередньо визначеними стандартами, встановленими в організації. Плани служать стандартами бажаної продуктивності. Планування визначає курс в організації, а контроль забезпечує дії відповідно до обраного курсу дій в організації. Якщо людина не знає, чого вона хоче досягти в організації, вона не може сказати, правильно чи неправильно вона вчинила. Вважається, що контроль є останнім кроком у процесі управління, але насправді він починається зі створення плану в організації. Контроль передбачає наявність планів або стандартів.

3. Контроль є динамічним процесом. Він передбачає безперервний перегляд стандартів продуктивності та результати коригувальних дій, які можуть призвести до змін в інших функціях управління.

4. Інформація – керівництво по контролю. Контроль залежить від інформації щодо фактичної продуктивності. Точна та своєчасна доступність зворотного зв'язку має важливе значення для ефективного контролю. Для ефективної системи контролю потрібна ефективна система звітності. Це вимагає постійного моніторингу та перегляду операцій.

5. Сутність контролю полягає в дії. Ефективність контролю досягається лише тоді, коли коригувальні дії виконуються на основі інформації зворотного зв'язку.

6. Це безперервна діяльність. Контроль – це не одноетапний процес, а безперервний. Він передбачає постійний перегляд та аналіз стандартів, які можуть бути результатом відхилень між фактичними та запланованими показниками.

7. Делегування є ключем до контролю. Керівник може вжити коригувальних заходів лише тоді, коли йому делеговано для цього необхідні повноваження. Особа має повноваження контролювати та або інші функції, за які вона безпосередньо відповідає. Крім того, контроль стає необхідним,

коли повноваження делегуються, оскільки особа, яка делегує повноваження, залишається відповідальною за виконання обов'язків.

8. Контроль націлений на майбутнє. Контроль передбачає порівняння фактичних показників з нормативами. Таким чином, коригувальні дії призначені для покращення продуктивності в майбутньому.

9. Контроль – універсальна функція управління. Контроль є основною функцією управління. Кожен керівник повинен здійснювати контроль за роботою підлеглих, жоден керівник не може зробити справу без процесу контролю. Після того, як план стане оперативним, необхідні подальші дії для вимірювання прогресу, виявлення недоліків і вжиття корегувальних дій. Тому контроль є важливою управлінською функцією на кожному рівні. Процес управління неповний без контролю.

10. Контролінг є позитивним. Він дозволяє отримати певні результати, проаналізувати власні помилки і вже на основі цього будувати подальшу діяльність [8; 5, с. 221-223]

Відповідно до теорії державного управління, державний контроль розглядається як комплексна система організованих заходів, проведених державними органами та інституціями з метою перевірки та забезпечення виконання законів, ефективного та відповідального виконання завдань і функцій. Крім того, він спрямований на забезпечення прозорості, адекватності та демократичності діяльності державних структур і суб'єктів влади [8, с. 52-53]. Головною метою державного контролю є забезпечення відповідності законам, виконання владними структурами своїх обов'язків перед громадянами та суспільством взагалі, а також включає в себе аналіз результатів діяльності, фінансову дисципліну, дотримання стандартів та гарантує відповідність професійним стандартам у владних діячів.

Державний контроль у вузькому розумінні слід розглядати як діяльність спеціально уповноважених державних органів та організацій, спрямовану на виявлення порушень законодавства, законності та доцільності

прийнятих рішень у сфері діяльності органів виконавчої влади, а також на вжиття заходів щодо їх запобігання та попередження [58, с. 912].

Що стосується українського юридичного поля, то поняття державного контролю досить детально трактується в законі України «Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності». Вкажемо, що поряд з поняттям контроль, також вживається поняття «державний нагляд», що більше пов'язано з розвитком науки публічного управління на момент створення та прийняття закону. Відповідно до нього, державний контроль – діяльність уповноважених законом центральних органів виконавчої влади, їх територіальних органів, державних колегіальних органів, органів виконавчої влади Автономної Республіки Крим, місцевих державних адміністрацій, органів місцевого самоврядування (далі – органи державного нагляду (контролю)) в межах повноважень, передбачених законом, щодо виявлення та запобігання порушенням вимог законодавства суб'єктами господарювання та забезпечення інтересів суспільства, зокрема належної якості продукції, робіт та послуг, допустимого рівня небезпеки для населення, навколишнього природного середовища [143].

Західні науковці, зокрема американські, державний контроль розглядають у більш вузькому руслі, акцентуючи на галузях, яких державний контроль стосується: медіа, фінанси, експорт (окремого виду товарів), антикорупційна діяльність тощо. Наведемо для прикладу декілька тлумачень поняття, які містять американські словники: «Державний контроль – це економічні та інші санкції, запроваджені урядовим органом, пов'язані з певними операціями, такими як передача технологій і технічних даних, передача коштів, надання товарів і послуг, а також інші операції, включаючи, але не обмежуючись цим, санкції, які застосовує уряд Сполучених Штатів відповідно до Закону Сполучених Штатів про адміністрування експорту, Закону Сполучених Штатів про контроль за експортом зброї, Закону про міжнародні надзвичайні економічні повноваження, Закону Сполучених Штатів про корупцію за кордоном 1977 року з поправками та Закону США

про патріоти , а також нормативні акти, оприлюднені відповідно до них, і певні нормативні акти, оприлюднені Міністерством фінансів Сполучених Штатів» або «економічні та інші санкції, запроваджені будь-яким державним органом, наприклад ті, що базуються на Законі США про корупцію за кордоном, Законі США про адміністрування експорту, Законі США про контроль за експортом зброї та інших постановках чи розпорядженнях» [11].

Відповідно до В. Цепенда, державний контроль включає наступні обов'язкові елементи:

- перевірка отриманого підконтрольними суб'єктами (фізичними та юридичними особами) результату їхньої діяльності в порівнянні з попередньо запланованими, очікуваними та передбачуваними показниками;

- перевірка відповідності використаних методів досягнення цих результатів вимогам закону, моральних норм, етичних принципів, ділової та службової етики;

- здійснення впливу на підконтрольні суб'єкти на основі результатів контролю, який може включати як позитивний стимулюючий характер (надання матеріальних та моральних заохочень і стимулів), так і негативний відтінок (застосування службово-дисциплінарних заходів, адміністративних санкцій та притягнення до правової відповідальності різних рівнів) [178].

Державний контроль є важливою складовою демократичної системи, оскільки він забезпечує баланс та взаємодію між різними гілками влади, забезпечує відповідність владних дій інтересам громадян та суспільства і сприяє підвищенню довіри до державних органів.

До основних ознак, які характеризують державний контроль науковці відносять:

- форму політичної організації;
- організаційний апарат, що об'єднує фахівців, зайнятих контрольною діяльністю, спрямованої на перевірку виконання рішень органів державної влади;

- контроль, що здійснюється від імені державних органів незалежно від завдань і виду діяльності, яку вони здійснюють;
- державно владну функцію контролю – контрольні органи надають примусові директиви для усунення виявлених недоліків;
- можливість контрольних органів винести питання про відповідальність осіб, винних у виявлених порушеннях, і у відповідних випадках вжити заходи державного примусу [12, с. 118; 2, с. 29]

Державний контроль багато в чому залежить від стилю управління державою. У контексті стилів управління державою можливе виокремлення трьох основних видів контролю: демократичного, авторитарного та тоталітарного. Кожен із цих видів визначається особливим підходом до взаємодії між владою та громадянами, а також ступенем впливу, який влада здійснює над громадянами.

Демократичний контроль, як найбільш доречний та дієвий, ґрунтується на принципах громадянської участі, відкритості та взаємодії між владою та суспільством. У цьому випадку громадяни мають можливість висловлювати свої погляди, обирати представників, а також активно брати участь у прийнятті рішень, пов'язаних з управлінням країною. Демократичний контроль, в свою чергу, сприяє стимулюванню підпорядкованих органів та публічних службовців до високого рівня ефективності, інновацій та відкритості перед громадськістю.

Демократичний контроль, будучи найбільш прийнятним та ефективним видом контролю, сприяє розвитку відкритого та відповідального управління, що в свою чергу стимулює підпорядковані органи та публічних службовців до високого рівня ефективності, інновацій та відданості владі громаді.

У порівнянні з демократичним контролем, авторитарний контроль характеризується обмеженням прав та свобод громадян, а також обмеженою участю суспільства у процесах управління. У такому випадку влада має тенденцію контролювати інформацію та приймати рішення централізовано, не залучаючи широкі маси населення.

Тоталітарний контроль є екстремальною формою державного втручання, де влада здійснює повний контроль над усіма аспектами життя суспільства, включаючи економіку, культуру та освіту. Громадяни не мають свободи висловлювання та вибору, а рішення здійснюються централізовано і без участі громадянського суспільства.

Інше поняття, яке потребує дефініції у нашому дослідженні є «механізми». Науковий дискурс визначає механізми крізь призму біології, філософії, педагогіки тощо. Проте, найкраще нам підходять два тлумачення, які пропонує Стенфордська онлайн-енциклопедія, яка розглядає сутність механізмів саме в науці. так, відповідно до запропонованого тлумачення, наведеного Бехтелем та Абрамсенем «Механізм – це структура, яка виконує функцію завдяки своїм складовим частинам, компонентним операціям і їх організації». В свою чергу згідно тлумачення MDC «Механізми – це суб'єкти та види діяльності, організовані таким чином, що вони забезпечують регулярні зміни від початку чи встановлення до кінцевих умов або умов припинення» [13].

Ми не будемо також надто зациклюватися на тлумаченні поняття «механізми у державному управлінні», адже науковцями зроблені вже суттєві систематизації з понад 30 тлумачень, запропонованих вченими пострадянського простору. Зупинимо увагу лише на наш погляд таких, які найбільше розкривають сутність механізмів у державному управлінні.

Одне з перших тлумачень було механізмів у державному управлінні було запропоноване В. Авер'яновим. Згідно з ним «механізм державного управління – це сукупність відповідних державних органів, організованих у систему для виконання завдань державного управління відповідно до їх правового статусу, та масив правових норм, що регламентують, організаційні засади та процес реалізації вказаними органами свого функціонального призначення» [22, с. 43].

Відповідно до І. Ісаєнко, «механізми публічного управління можна визначити як систему організації управлінського впливу на соціальні

процеси, спрямовану на забезпечення ефективного функціонування структури державних органів влади, органів регіонального та місцевого самоврядування, громадських (неурядових) організацій, фізичних осіб та інших суб'єктів громадянського суспільства з метою втілення державної політики у різноманітних сферах громадянського життя. Механізми управління, незалежно від того, чи вони відносяться до державного управління, чи до публічного, враховують певний зміст, який формується згідно із способами взаємодії з об'єктом впливу. Ці способи втілюються через конкретні алгоритми та процедури дій, і відмінність між ними полягає переважно у суб'єктах та об'єктах впливу, що призводить до суттєвих відмінностей у формах, методах та способах здійснення цього впливу» [66, с. 117].

О. Оболенський концептуалізує механізм публічного управління як систему, спрямовану на практичне втілення функцій публічного управління з метою досягнення зазначених цілей. Ця система вирізняється власною структурою, методами, регулятивними засобами, інструментами впливу на об'єкт управління, при цьому використовуючи належне правове та інформаційне забезпечення [149, с. 125-126].

Згідно з «Енциклопедичним словником з державного управління», «механізми державного управління – це способи розв'язання суперечностей явища чи процесу в державному управлінні, послідовна реалізація дій, які базуються на основоположних принципах, цільовій орієнтації, функціональній діяльності з використанням відповідних їй форм і методів управління. За формою подання – це схематичне зображення статично-динамічного (структурно-функціонального) змісту процесу управління як взаємодії суб'єкта і об'єкта, єдності діяльності і відносин, функціонування певної системи чи підсистеми» [58, с. 421].

Як зазначає М. Токар, механізми державного управління визначають відповідну технологію, яка є операційною системою діяльності (дій), що обирає певні необхідні інструменти, засоби та прийоми для досягнення суб'єктом державного управління (організацією чи конкретно посадовою

особою) чітких цілей розвитку громади. Чіткість змісту окремих технологічних процедур зумовлює реалізацію ефективного державного управління в управлінні громадою [20].

Західні вчені не виокремлюють механізми державного управління, як окрему категорію, розглядаючи їх вже в контексті окремих проблем.

Виходячи із тлумачення поняття «механізм» та наявних трактувань поняття «механізм у державному управлінні», можемо припустити, що механізм у публічному управлінні є структурою, яка виконує функції забезпечення ефективного та системного впливу на управлінські процеси та розвиток суспільства. Ця структура складається з різноманітних суб'єктів та видів діяльності, які організовані таким чином, щоб забезпечити регулярні зміни від встановлення початкових умов до досягнення кінцевих умов або умов припинення. Механізм у публічному управлінні включає в себе компонентні операції, структурні елементи та взаємодію суб'єктів, які спрямовані на досягнення стратегічних цілей, підвищення ефективності та забезпечення сталого розвитку суспільства.

Якщо звернути увагу на теорію державного управління, то механізми поділяються в першу чергу за галузевим спрямуванням: економічні (сукупність методів, інструментів та стимулів фінансового та економічного управління, які використовуються державою для регулювання економічних процесів та забезпечення виконання соціально-економічних функцій); правові (системи взаємопов'язаних юридичних інструментів, які фіксуються на рівні нормативних актів і є необхідними та достатніми для досягнення конкретної мети) [58]; інституційні (система державних інституцій, яка включає в себе органи виконавчої, законодавчої та судової влади, а також інші спеціалізовані установи, відповідальні за конкретні аспекти управління); інформаційні (система збору, обробки та поширення інформації для прийняття обґрунтованих управлінських рішень); адміністративні (управлінські системи та процеси, що регулюють організаційну діяльність та розподіл повноважень); політичні (системи політичного управління та

регулювання владних відносин у суспільстві); соціальні (методи та системи, спрямовані на вирішення соціальних питань та задоволення потреб суспільства); психологічні (процеси та взаємодії, що впливають на психічний стан та поведінку людей в управлінському контексті); етичні (системи цінностей та норм, що визначають моральні та етичні принципи у прийнятті рішень та поведінці).

Навчальні посібники з державного управління, найчастіше пропонують також наступні три види механізмів:

– механізми-знаряддя, спрямовані на досягнення конкретної мети чи здійснення цілеспрямованого впливу на певний об'єкт чи його оточення, застосовуючи один чи кілька узгоджених та адаптованих до контексту методів управління;

– механізми-системи, які дозволяють представити складну систему у вигляді механізму, що відображає взаємодії всіх підсистем та елементів системи;

– механізми-процеси, що створюють уявлення про послідовність конкретних перетворень об'єкта під впливом зовнішніх чи внутрішніх факторів та відповідних змін у стані об'єкта, на який вони спрямовані [61].

Також наявний поділ на механізм функціонування системи державного управління та механізми здійснення процесу державного управління. Перші являють собою Структуру системи державного управління, яку можна розглядати як конфігурацію, відповідно чинному законодавству, що відображає взаємозв'язки між її підсистемами та усіма включеними органами. Особливості функціонування цієї системи визначаються специфічними аспектами взаємодії між її елементами.

Другий вид у свою чергу, представляють собою чітко структуровані послідовності дій, реалізація яких гарантує проведення державного управління народом, або органами державного управління та їхніми посадовими особами, шляхом поступових змін у стані об'єктів державного управління [19].

Поміж того, якщо звернемо увагу на поняття, запропоновані в «Енциклопедичному словнику з державного управління», то окремими видами є механізми в більш конкретизованих сферах. Наведемо приклади таких: захисту права інтелектуальної власності, економічної безпеки, визначення цілей, стримувань і противаг, державної кадрової політики тощо. Усього наявно 18 подібних підвидів, але якщо враховувати час, коли було видано словник, то наразі їх значно більше.

Що стосується функції механізмів державного управління, то в цьому питанні науковці також не мають єдиного підходу. Ми спробуємо їх дещо систематизувати, відзначивши ключові.

1) Регулююча функція у контексті системи державного управління проявляється в ефективному забезпеченні стабільності та контролю. Ця функція базується на систематичному визначенні, розробці та впровадженні нормативів і правил, які регламентують діяльність органів влади та інших суб'єктів державного управління.

Стабільність досягається шляхом створення конкретних нормативів, що визначають правила та процедури діяльності державних органів. Ці нормативи ґрунтуються на відповідних правових актах та законодавчих вимогах, і вони спрямовані на утримання впорядкованості та передбачення у функціонуванні системи.

2) Координуюча виявляється в здійсненні та оптимізації взаємодії різних структур та органів для спільного досягнення загальних цілей та завдань. Координуючий процес ґрунтується на визначенні спільних цілей та завдань, а також ретельному аналізі компетенцій та функціональних обов'язків різних структур.

Координуюча функція включає в себе також впровадження методів та інструментів для стимулювання співпраці та взаємодії, таких як спільні проекти, робочі групи, або механізми обміну досвідом. Одночасно ця функція вимагає управлінської гнучкості та здатності враховувати

різноманітність та специфіку діяльності різних структур для досягнення взаємовигідного співробітництва.

3) Планувальна функція охоплює комплекс дій, спрямованих на розробку та впровадження стратегій, програм і планів з метою досягнення державних цілей та завдань. Цей процес передбачає систематичний аналіз поточного стану справ та визначення оптимальних шляхів їх поліпшення. В процесі розробки стратегій враховуються соціально-економічні та політичні фактори, а також визначаються конкретні завдання та ресурси, необхідні для їх виконання.

4) Оцінювальна функція, у свою чергу, включає у себе проведення систематичного моніторингу та аналізу результативності діяльності державних органів та програм. Цей процес спрямований на об'єктивну оцінку ефективності впроваджених стратегій і програм з метою виявлення потенційних невідповідностей, визначення оптимальних шляхів вдосконалення та усунення можливих негативних наслідків.

5) Контрольно-наглядова функція належить до сфери систематичного та об'єктивного контролю за реалізацією завдань, визначених в рамках державного управління. Ця функція має на меті активно виявляти та визначати можливі невідповідності чи розходження в діяльності державних органів від встановлених норм і стандартів. Систематичність контрольно-наглядової функції визначається регулярністю проведення аналізу та перевірок, спрямованих на виявлення будь-яких потенційних невідповідностей чи неефективностей у виконанні завдань. Об'єктивність полягає в непередбачуваності проведення контрольних заходів, а також в об'єктивному аналізі знайдених аспектів, що дозволяє уникнути впливу внутрішніх чи зовнішніх впливів на об'єктивність оцінки.

Механізм державного контролю сучасна наука розглядає переважно або як систему організаційних та взаємодіючих елементів, які використовуються державою для проведення нагляду, оцінки та регулювання діяльності різних суб'єктів у сферах публічного та приватного секторів з

метою забезпечення відповідності встановленим стандартам, законам та політикам [96]. Або ж як інструментарій, який використовується владою для нагляду та управління діяльністю суб'єктів у сфері державного управління [19].

Виходячи з усього вищезазначеного можемо визначити механізми державного контролю, як систему організаційних, правових і процедурних засобів та методів, що використовуються державою для виконання функцій нагляду, перевірки та регулювання діяльності суб'єктів влади, організацій та інших учасників суспільного життя.

Загалом, в українському вимірі дослідження державного контролю більшою мірою відображає концепцію контролю як складової державного управління в контексті адміністративного права. У той же час, сучасна наука недостатньо звертає увагу на аспекти державного контролю, які входять у систему функцій держави.

В свою чергу, на нашу думку, контроль є у тому числі й засобом реалізації функцій держави, висловлюючись як у правових, так і організаційних формах здійснення функцій.

Нами визначені наступні ключові механізми державного контролю: регулятивний, правовий, антикорупційний, попереджувально-профілактичний. Про які ми більш детально будемо говорити у наступних підпунктах та розділах дисертаційного дослідження.

Регулятивний механізм: Цей механізм передбачає застосування системи норм, правил та положень для управління та регулювання діяльності суб'єктів, з метою забезпечення відповідності їх дій визначеним стандартам та цілям. Він базується на принципах системного підходу до управління, враховуючи важливі аспекти організації та функціонування суспільства. Суть його полягає в створенні та використанні системи нормативних актів, які визначають порядок дій, встановлюють обов'язки та відповідальність суб'єктів, а також встановлюють стандарти та критерії для оцінки їхньої діяльності. Також він передбачає створення контрольних органів, якими

можуть бути: НАЗК, НАБУ, Антимонопольний комітет, податкові органи, спеціальні комісії, наглядові ради тощо. Ці контрольні органи наділяються чітко визначеними функціональними повноваженнями та завданнями, спрямованими на реалізацію конкретних завдань контролю. Їм покладається обов'язок проводити перевірку діяльності суб'єктів контролю відповідно до встановлених критеріїв та стандартів.

Цей механізм допомагає досягти гармонії між інтересами суспільства та держави, забезпечуючи взаємодію різних суб'єктів на основі встановлених правил і стандартів. Його реалізація передбачає постійне вдосконалення та адаптацію нормативно-правового середовища до змін у суспільстві та його потреб, щоб забезпечити ефективність та сталість управлінських процесів.

Правовий механізм державного контролю представляє собою систему юридичних інструментів, які використовуються для контролю та регулювання діяльності суб'єктів управління. Цей механізм охоплює широкий спектр правових засобів, включаючи судовий нагляд, адміністративні санкції та інші юридичні інструменти.

Основний елемент організаційно-правового механізму державного контролю представляє собою детально розроблений набір законів, регуляторних актів та правових норм, які регламентують структуру контрольних органів, визначають їхні повноваження та встановлюють обмеження. Ці юридичні норми визначають фундаментальну правову основу, що гарантує ефективність, незалежність та відповідність системи державного контролю демократичним принципам.

Ці закони і акти, крім того, визначають процедури та методи здійснення контролю, включаючи організаційний порядок, критерії оцінки, обсяг інформації, що підлягає збору та аналізу, а також правила взаємодії з суб'єктами контролю. Вони визначають правила проведення перевірок, аудитів, інспекцій, а також встановлюють умови висунення вимог та рекомендацій, пов'язаних з виявленими порушеннями.

Правовий механізм включає аудиторський контроль, який забезпечує об'єктивну перевірку діяльності організацій для забезпечення якості фінансового управління та додержання фінансової дисципліни.

Аудиторський контроль, проведений аудиторськими органами, спрямований на прозорість та достовірність фінансової звітності, виявлення фінансових порушень, оцінку ефективності програм. Цей вид контролю здійснюється відповідно до стандартів та методів аудиту для забезпечення відповідності стандартам, правилам та законодавству.

Антикорупційний механізм має за мету запобігання, виявлення та припинення корупційних явищ у сферах влади та громадського сектору. Сьогодні поданому механізму приділяється найбільше уваги, зокрема створені та функціонують НАЗК та НАБУ, в державних установах наявна посада уповноваженої особи з питань протидії та запобігання корупції.

Загальна мета антикорупційного механізму полягає в покращенні управлінської етики, зниженні ризику корупції та відновленні довіри громадян до інституцій держави. Його розвиток та впровадження є ключовим етапом у будівництві стабільного та етичного суспільства.

Основні компоненти механізму державного контролю за протидією корупції включають наступні аспекти: 1) власне створення антикорупційних органів, за які вказано вище; 2) розробка антикорупційних стратегій (державна розробляє та затверджує комплексні антикорупційні стратегії та плани дій, що включають різноманітні заходи для запобігання та припинення корупції; нині – це затверджена Кабінетом Міністрів «Державна антикорупційна програма на 2023-2025 роки»); 3) законодавчі ініціативи (особливо в умовах євроінтеграційних процесів, коли боротьба з корупцією є однією з ключових вимог західної підтримки України, прийняття відповідних законів у різних сферах державного життя); 4) фінансовий контроль (моніторинг фінансової звітності посадових осіб, аудити та аналіз доходів та витрат, зокрема декларування власних доходів та найближчих родичів).

Профілактично-попереджувальний механізм спрямований на передбачення та уникнення можливих порушень та негативних наслідків шляхом впровадження передбачуваних заходів. До його складових входять ефективні методи навчання, розгорнуті інформаційні кампанії та системи раннього попередження. Мета полягає в створенні передумов для усвідомлення можливих ризиків та своєчасного вжиття запобіжних заходів, що сприяє попередженню виникнення потенційних порушень та небажаних подій.

Цей метод контролю включає в себе використання різноманітних інструментів і методів, оцінка ризиків, стратегічне планування, аналіз, взаємодія з кваліфікованими фахівцями та контролюючими структурами, проведення навчань і підвищення кваліфікації персоналу, а також реалізація інформаційних кампаній та консультацій. Застосування цих заходів спрямоване на своєчасне виявлення потенційних негативних наслідків та ризиків, які можуть виникнути під час проведення діяльності, з метою забезпечення адекватної реакції.

В українській юридичній площині поняття «контролю» в цілому, як власне і «державний контроль» на сьогодні немає єдиного тлумачення, хоча спеціалістами з державного управління вже близько 10 років пропонується прийняти закон «Про єдиний державний контроль», який би регламентував сферу державного контролю в усіх галузях.

Найбільш повно сутність контролю, види, основні характеристики наведено у розпорядженні Антимонопольного комітету України від 1 листопада 2018 р. «Методичні рекомендації щодо застосування поняття контролю» [99]. Проте, вже з самої назви випливає, що це дорадчий документ, а в самих рекомендаціях прописано, що вони не несуть жодного юридичного зобов'язання та лише пропонуються для врахування в роботі. Поміж тим, в рекомендаціях наведено, що інші закони та підзаконні акти можуть давати власне тлумачення поняття «контроль».

Важливим документом, який регламентує державний контроль є Податковий кодекс України. В кодексі поняття контроль зустрічається 802 рази, проте він не містить конкретного його тлумачення, пропонуючи більш ширший синтез низки понять «адміністрування податків, зборів, митних платежів, єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування (далі - єдиний внесок) та інших платежів відповідно до законодавства, контроль за дотриманням якого покладено на контролюючі органи (далі - податків, зборів, платежів)» [125].

Поняття, сутність, заходи, сфера та характер застосування державного контролю у господарській діяльності надає відповідний закон України «Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності» [143].

Такі закони України, як «Про Антимонопольний комітет України», «Про основні засади здійснення державного фінансового контролю в Україні». «Про державний контроль за дотриманням законодавства про харчові продукти, корми, побічні продукти тваринного походження, здоров'я та благополуччя тварин», «Про захист прав споживачів», «Про запобігання корупції» [133; 136; 137; 140; 144] не містять тлумачення поняття «контроль» у державній галузі, але детально прописують його мету та механізми вчинення, підзвітність державних органів тощо. Вони конкретизують державний контроль в окремих сферах життя, вказують їх підвиди тощо.

Наголосимо, що більшість міністерств та державних органів містить нормативно-правову базу з державного контролю у власній сфері, але лише деякі з нормативно-правові акти дають тлумачення самому контролю, акцент більше на заходах, які проводяться у державному контролі.

1.2 Характеристика державного контролю як інструменту забезпечення безпеки в Україні

Після повномасштабного вторгнення росії в Україну та введення в нашій державі воєнного стану Кабінет Міністрів України від 13 березня 2022 року № 303 ввів Постанову «Про припинення заходів державного нагляду (контролю) і державного ринкового нагляду в умовах воєнного стану», проте пункт 2 Постанови зазначає, «що на підставі рішень центральних органів виконавчої влади за наявності загроз, які несуть негативний вплив на права, законні інтереси, життя та здоров'я людини, захист навколишнього природного середовища та забезпечення безпеки держави, а також для виконання міжнародних зобов'язань України протягом періоду воєнного стану дозволити здійснення позапланових заходів державного нагляду (контролю)» [145].

Питання контролю, а також захисту національної безпеки є першочерговим у сучасних українських реаліях тому, для розвитку демократичного суспільства саме державний контроль є однією з найважливіших функцій державного управління, яке в свою чергу «спрямоване на створення умов для реалізації функцій держави, основних прав і свобод громадян, узгодження різноманітних груп інтересів у суспільстві та між державою і суспільством, забезпечення суспільного розвитку відповідними ресурсами» [58, с. 150]. Особливо зараз для українського суспільства вкрай актуальним постало питання забезпечення національної безпеки: захисту територій, забезпечення безпеки громадян, недопущення ще більших екологічних катастроф та можливості їх покращення, інформаційна безпека, підвищення економічної стабільності тощо. Тому основна суть державного управління у сфері національної безпеки полягає у тому, щоб здійснювати перевірки у межах визначених законом, для виявлення, попередження, а в разі необхідності усунення різного роду поведінки чи дій які суперечать закону.

Питання державного контролю у національній безпеці в українському законодавстві регулюється двома основними документами: Законом України «Про національну безпеку» від 21 червня 2018 року № 2469-VIII [141] та Стратегією забезпечення державної безпеки від 30 грудня 2021 року введеною в дію Указом Президента України від 16 грудня 2022 року № 56/2022 [146].

Вивчення термінологічного значення поняття «державного контролю у сфері національної безпеки» залежить від вихідних понять, які складають базовий конструкт теоретичної частини даного підпункту – «державний контроль» та «національна безпека України».

Поняття державного контролю як однієї із форм здійснення влади, що забезпечує дотримання законів та інших нормативно-правових актів, які видаються органами держави [58, с. 157] розглянуто нами у підпункті 1.1 тому ми не будемо зосереджуватись на його визначенні тут.

Щодо визначення національної безпеки України, то перше всього ми звернемось до Закону України «Про національну безпеку» який трактує його, як захищеність державного суверенітету, територіальної цілісності, демократичного конституційного ладу та інших національних інтересів України від реальних та потенційних загроз [141].

Щодо феномену «державного контролю у сфері національної безпеки», то ми поділяємо погляд В. Кобринського, який зазначає, що це – «діяльність яка проводиться державними органами задля спостереження за діяльністю конкретних підконтрольних об'єктів з метою отримання повної, актуальної, об'єктивної та достовірної інформації про стан справ; що в подальшому передбачає застосування визначених заходів для виявлення, попередження та у разі необхідності припинення правопорушень, які виникли у сфері національної безпеки з можливістю прямого втручання суб'єктом перевірки у неправомірну діяльність об'єкта контролю, а також надання допомоги суб'єкту який здійснює забезпечення національної безпеки в поновленні законності та дисципліни; проведення аналізу з виявлення причин і умов, які

сприяють порушенню вимог норм нормативно-правових документів та прийняття заходів щодо притягнення до відповідальності винних осіб, які спричинили недотримання норм законодавства чи інші порушення» [73, с. 10].

Є. Романів, Р. Хом'як, А. Мороз та інші розглядають державний контроль з точки зору інструменту національної безпеки, та розкривають його, як систему спеціальних перевірок, які проводяться у відповідності до національного та міжнародного законодавства для перевірки об'єкта щодо відповідності прийнятим управлінським рішенням, визначення результатів впливу на керований об'єкт з виявленням відхилень, допущених у ході виконання цих рішень [151].

І. Гонак державний контроль як інструмент забезпечення національної безпеки розглядає з точки зору зростання економічного суперництва, та визначає, що це «спрямовує процес зовнішньо- та внутрішньо-економічного і безпекового управління за конкретно запланованими напрямками, коригуючи економічну стратегію і тактику економічного об'єкта, який має вплив на національну економіку» [38, с. 53].

На погляд Г. Гончаренко державний контроль над сектором безпеки полягає у забезпеченні законності та дотриманні правопорядку у сфері національної безпеки, реалізація якого можлива у разі застосування сукупності контрольних-перевірочних заходів, метою яких є дотримання норм законодавства з питань забезпечення національної безпеки та оборони, шляхом ефективною реалізації прав і свобод людини і громадянина та захисту національних інтересів держави [39].

Ми ж, будемо розуміти під *«державним контролем у сфері національної безпеки України»* – систему заходів, яку здійснюють представники конкретного напрямку діяльності для забезпечення законного управління сферою безпеки і оборони України з використанням всіх можливих законних інструментів контролю задля забезпечення прозорості,

ефективної діяльності сфери безпеки і оборони задля захисту законних прав та свобод людини і громадянина.

Здійснюючи подальший аналіз питання характеристики державного контролю як інструменту забезпечення національної безпеки в Україні варто розглянути мету, завдання та сутність державного контролю у сфері національної безпеки України. Деталізуємо їх.

Мета державного контролю у сфері національної безпеки України за думкою Г. Гончаренко, полягає у підвищенні рівня ефективності щодо виконання державою та безпосередньо органами влади своїх визначених функцій у сфері безпеки задля забезпечення законності та захисту національних інтересів держави та прав і свобод громадян [39, с. 210].

У дисертаційному дослідженні під метою державного контролю у сфері національної безпеки України ми будемо розуміти забезпечення безпеки в Україні в цілому, а якщо більш конкретно – підвищення рівня безпеки для забезпечення захисту прав і свобод громадян та захисту національних інтересів держави шляхом проведення перевірок у діяльності суб'єктів забезпечення сфери національної безпеки на встановлення рівня відповідності до вимог законодавства України та прийняття якісних та ефективних державно-управлінських рішень.

Конкретними засобами досягнення мети державного контролю у сфері національної безпеки України, є перелік правильно визначених завдань, серед яких ми можемо виділити наступні:

1. дотримання вимог законодавства України щодо національної безпеки та оборони, а також запобіганню проявів порушень;
2. створення необхідних умов для реалізації державної політики у сфері національної безпеки та оборони України;
3. дотримання контролюючим суб'єктом здійснення процедури проведення контрольних заходів.

Проте, головним завданням державного контролю у сфері національної безпеки України є отримання всієї доступної та достовірної інформації, яка в подальшому сприятиме до прийняття державно-управлінських рішень.

Контроль забезпечує чіткість та конкретність прийнятих рішень, обмежує та унеможлиблює неправомірну діяльність, тому сутність державного контролю полягає у:

- проведенні спостереження за роботою конкретного об'єкта;
- отриманні об'єктивної і точної інформації про стан законності роботи даного об'єкта;
- виявленні причин які сприяли правопорушенню;
- прийнятті заходів щодо запобігання та усунення законодавчих порушень або порушень дисципліни;
- приведення до відповідальності осіб які винні у порушенні законності та дисципліни [24 , с. 95-96].

В. Цепенда сутність державного контролю, як елементу забезпечення законності дій та дисципліни у державному управлінні характеризує, як наявність підпорядкованих або підвідомчих відносин між суб'єктом який здійснює контроль та об'єктом над яким здійснюється контроль, а також наявність повноважень у суб'єкта який здійснює контроль до скасування чи зміни рішень щодо дій об'єкта над яким здійснюється контроль [178, с. 135].

Якщо розглядати сутність державного контролю з адміністративно-правового боку, то можна виділити наступні його елементи:

- здійснення перевірки щодо виконання та слідування законодавству та інших нормативно-правових документів у конкретній сфері діяльності;
- здійснення перевірки щодо шляхів та засобів виконання та слідування законодавства та інших нормативно-правових документів у конкретній сфері діяльності;

- проведення роботи щодо напрацювання варіантів можливих заходів для усунення недоліків та наслідків, а також прийняття рішень щодо покарання чи заохочення працівників.

Виходячи з вище переліченого можна дійти висновку, що кожен перелік можна інтегрувати у сутнісну складову державного контролю у сфері національної безпеки України, який буде виглядати наступним чином:

- проведення спостереження за роботою та дотриманням законодавства працівників органів, відомств у сфері національної безпеки України;

- здійснення перевірки щодо шляхів та засобів виконання та слідування законодавства для отримання об'єктивної і точної інформації про стан законності роботи працівників органів, відомств у сфері національної безпеки України;

- проведення роботи з виявлення причин, які сприяли правопорушенню, недотримання законодавства працівників органів, відомств у сфері національної безпеки України;

- проведення роботи щодо напрацювання варіантів можливих заходів для усунення недоліків та наслідків, а також прийняття рішень щодо покарання чи заохочення працівників у сфері національної безпеки України.

Таким чином, сутність державного контролю у сфері національної безпеки спрямована на протидію протиправної діяльності.

Як і будь-яка сфера діяльності, державний контроль у сфері національної безпеки влаштований на дотриманні певних принципів, які ґрунтуються на принципах державного управління, державної політики, а також на правових принципах.

Згідно статті 3 Закону України «Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності» державний контроль здійснюється за принципами:

- дотримання пріоритетності у питаннях, які стосуються безпеки життя та здоров'я людини, а також функціонування і розвитку суспільства;

- підпорядкованість та підзвітність органу державного контролю відповідним державним органам;
- рівність правових і законних інтересів усіх суб'єктів;
- об'єктивність та неупередженість державного контролю, недопустимість проведення перевірок суб'єктів за анонімними та іншими безпідставними заявами, а також невідворотність відповідальності осіб за подання таких заяв;
- проведення державного контролю у разі необхідності та наявності вагомих підстав, які є визначені законом України;
- дотримання відкритості та прозорості проведення контрольної діяльності, плановості і системності;
- неприпустимості проведення державного контролю з одного і того ж самого питання різними контролюючими органами, а також дублювання повноважень органів зі здійснення державного контролю;
- недопущення самовільності органів державного контролю у втручання діяльності об'єктів якщо воно здійснюється у встановлених законом межах;
- відповідальності органу державного контролю за заподіяну шкоду внаслідок проведення заходів контрольної;
- дотримання умов міжнародних нормативно-правових документів, які були затверджені та визнані в Україні;
- дотримання принципу незалежності та неупередженості органів державного контролю від політичних сил та інших об'єднань громадян;
- постійна орієнтованість процедури державного контролю на запобігання правопорушенням;
- дотримання принципу оцінки ризиків та доцільності під час здійснення державного контролю та ін. [143].

В. Кобринський у своєму дослідженні виділив понад 60 принципів контролю та запропонував своє авторське визначення «принципів контролю

у сфері національної безпеки» під якими розуміє певні закономірності на яких базуються дії суб'єктів контролю щодо об'єктів над якими здійснюється контроль задля досягнення цілей контрольної діяльності з метою створення всіх необхідних умов для якісного функціонування системи контролю у сфері національної безпеки. А також сформулював систему принципів державного контролю у сфері національної безпеки, яку розділив на наступні групи:

- загальноправові до яких відніс верховенства права, дотримання вимог законодавства щодо регулювання діяльності суб'єктів забезпечення національної безпеки України; підзвітності суб'єктів, які здійснюють забезпечення національної безпеки громадянському суспільству; відповідальності суб'єктів за якість та ефективність проведення контрольної діяльності; судового захисту прав суб'єктів які здійснюють державний контроль;

- інформаційні – прозорості проведення процедури державного контролю; відкритості інформації про діяльність суб'єктів які здійснюють контроль, проте це не стосується інформації яка має закритий доступ та відноситься до державної таємниці; відповідальності суб'єктів проведення контролю за своєчасність, та достовірність інформації яка надається; своєчасні відповіді на звернення громадян та правдивість виступів у засобах масової інформації;

- управлінські – чітке дотримання функцій контролю між суб'єктами, які здійснюють його проведення; постійна взаємодія суб'єктів державного контролю та їх відповідальність за реалізацію завдань проведення державного контролю у сфері національної безпеки;

- фінансово-економічні – проведення державного контролю у сфері національної безпеки за цільовим використанням фінансів та матеріальних ресурсів;

- приватні – суб'єкти які здійснюють державний контроль мають бути нейтральними та незалежними особами (використовувати принцип

політичного нейтралітету); дотримуватись національних інтересів, виявляти повагу до суб'єктів проведення державного контролю [73, с. 11].

Розглядаючи питання державного контролю у сфері національної безпеки варто виділити спеціальний контроль у сфері національної безпеки – демократичний цивільний контроль (цивільний контроль).

Відповідно ст. 4 Закону України «Про національну безпеку» сектор безпеки і оборони підлягає демократичному цивільному контролю, який призначений для контролю сектору безпеки і оборони, та предметом якого є:

- дотримання норм законодавства щодо діяльності безпеки і оборони України, Конституції України та допоміжних нормативно-правових документів у цьому напрямку для забезпечення захисту прав та свобод людини і громадянина, а також недопущенню захоплення влади;
- перевірки щодо змісту, стану реалізації та дотримання державних програм, стратегій, планів, положень тощо;
- ефективне та ціленаправлене використання бюджетних коштів;
- виявлення правопорядку в секторі безпеки та оборони, його укомплектованості та наявності всіх необхідних запасів (технічних, матеріальних), а також готовність до виконання особливо важливих та складних завдань у надскладний період для держави;
- контроль при виконанні завдань у мирний та військовий час [141].

Демократичний цивільний контроль над сектором безпеки і оборони – є певним чином систематизований комплекс у який входить перелік наглядово-перевірочних та моніторингових заходів, які спрямовані на формування і розвиток суспільних відносин у сфері національної безпеки, та реалізують інтереси людини, суспільства і держави, здійснюють ефективне функціонування та відкритість діяльності суб'єктів сектора безпеки і оборони відповідно до вимог чинного законодавства [47, с. 43].

Цивільний контроль здійснюється уповноваженими особами (див. рис. 1.1), які безпосередньо або через уповноважені органи забезпечують

проведення та здійснення контрольної діяльності з дотриманням основних принципів: законності, верховенства права, підзвітності та прозорості, а також ефективності і результативності [141].

Рис. 1.1. Система цивільного контролю у сфері національної безпеки України [141]

Щодо суб'єктів здійснення державного контролю у сфері національної безпеки, то на думку Г. Гончаренко «це система державних органів (посадових осіб) у сфері управління сектору безпеки, що наділені державно-владними повноваженнями, які здійснюють контрольні дії, в певній послідовності та в межах їх компетенції, відповідно до норм правових актів з

питань організації сектору безпеки, із метою забезпечення національної безпеки та захисту національних інтересів держави» [39].

В. Кобринський запропонував поділ суб'єктів державного контролю у сфері національної безпеки на два види: державні та недержавні. Якщо з державними все зрозуміло, то до недержавних суб'єктів контролю у сфері національної безпеки автор відносить органи місцевого самоврядування, громадські об'єднання, засоби масової інформації, безпекові агентства, служби безпеки тощо. А також виділив поділ державного контролю за критерієм суб'єкта на загальнодержавний до якого відніс (президентський, парламентський, урядовий, безпековий і судовий) і відомчий [73, с. 17].

Г. Гончаренко у систему державного контролю над сектором безпеки, включає наступні складові:

- контроль з боку Президента України (президентський контроль);
- контроль, що здійснюється органами законодавчої влади (парламентський контроль);
- контроль органів виконавчої влади, здійснюваний органами та посадовими особами органів виконавчої влади (урядовий контроль);
- контроль міністерств та відомств, контроль місцевих державних адміністрацій та інших місцевих органів влади;
- контроль з боку судових органів (судовий контроль) [39].

Гонак І. пропонує наступні види державного контролю як інструменту забезпечення національної безпеки в залежності від суб'єкта та сфери його діяльності:

- президентський контроль;
- парламентський контроль;
- контроль який здійснюється органами державної влади до якого відносить (фінансовий, фіскальний, банківський, валютний, ціновий, антимонопольний, санітарно-епідеміологічний, екологічний, охорони праці та інші види контролю);
- судовий контроль [38, с. 54].

Так з початком повномасштабного вторгнення для забезпечення державного фінансового контролю за використанням державних ресурсів у воєнний час Кабінет Міністрів України видав Постанову «Деякі питання здійснення державного фінансового контролю в умовах воєнного стану» від 07 травня 2022 року № 561 [53], яка визначає здійснення заходів фінансового контролю у період воєнного стану та місяць після його припинення.

У своєму дослідженні Ю. Вичалківська робить більш обширний розподіл суб'єктів контролю та його видів у секторі національної безпеки та оборони та поділяє їх на наступні групи:

1) державний контроль до якого відносить (президентський, парламентський та урядовий контролі, контроль міністерств та відомств, контроль місцевих державних адміністрацій та інших місцевих органів влади);

2) міжнародний контроль до якого входять урядовий контроль та неурядовий контроль;

3) самоврядний контроль або той який здійснюється органами місцевого самоврядування;

4) громадський контроль [32, с.121].

Стратегія забезпечення державної безпеки, визначення – суб'єкти забезпечення державної безпеки – трактує як – державний орган спеціального призначення який має правоохоронні функції та державні органи чи особи які правоохоронні та розвідувальні органи й інші державні органи та особи, які беруть участь у забезпеченні державної безпеки відповідно до законодавства України [146].

Суб'єктами державного контролю у сфері національної безпеки ми виділяємо: Президента України; Верховну Раду України; Раду національної безпеки і оборони України; Кабінет Міністрів України; органи виконавчої влади та органи місцевого самоврядування; судового контролю; громадського нагляду. Більш детальніше щодо зони відповідальності суб'єктів ми розглянемо у табл. 1.2.

Суб'єкти державного контролю у сфері безпеки в Україні

Суб'єкт контролю	Зона відповідальності здійснення контролю
Президент України (президентський контроль)	здійснює контроль як безпосередньо, так і через очолювану Раду національної безпеки і оборони України та створювані у разі необхідності консультативні, дорадчі та інші допоміжні органи і служби
Верховна Рада України (парламентський контроль)	прийняття законів, які визначають і регулюють діяльність органів сектору безпеки і оборони та їхні повноваження; затверджує відповідні бюджетні асигнування та приймає рішення щодо звіту про їх використання; створення комітетів Верховної Ради України, до повноважень яких належить, зокрема, забезпечення контролю за діяльністю органів сектору безпеки і оборони
Кабінет Міністрів України	дотримання законодавства та реалізацією державної політики у сферах національної безпеки і оборони; цивільний контроль за діяльністю Збройних Сил України, Державної спеціальної служби транспорту, Національної поліції України, Національної гвардії України, Державної прикордонної служби України, Державної служби України з надзвичайних ситуацій, Державної міграційної служби України, Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України, інших органів виконавчої влади, які входять до сектору безпеки і оборони України

Органи виконавчої влади та органи місцевого самоврядування	забезпечують цивільний контроль у межах своїх повноважень; забезпечують об'єктивне і своєчасне інформування Президента України, Верховної Ради України, Кабінету Міністрів України, Ради національної безпеки і оборони України про стан справ у підпорядкованих органах сектору безпеки і оборони, а також інформують із цих питань громадськість
Судовий контроль	контроль за виконанням судових рішень у сферах національної безпеки і оборони
Громадський нагляд	<ol style="list-style-type: none"> 1) отримувати в установленому порядку від державних органів, інформацію з питань діяльності складових сектору безпеки і оборони, крім інформації з обмеженим доступом; 2) здійснювати дослідження з питань національної безпеки і оборони, публічно презентувати їх результати, створювати для цього громадські фонди, центри, колективи експертів тощо; 3) проводити громадську експертизу проектів законів, рішень, програм, представляти свої висновки і пропозиції для розгляду відповідним державним органам; 4) брати участь у громадських дискусіях та відкритих парламентських слуханнях з питань діяльності і розвитку сектору безпеки і оборони

Розробка автора на основі аналізу джерела [141].

Таким чином, можемо зазначити, що система суб'єктів державного контролю складається з державних органів, посадових осіб та інститутів

громадянського суспільства, які безпосередньо за своїми владними повноваженнями наділені функцією контролю та відповідно у межах визначених законом здійснюють її задля забезпечення національної безпеки України.

Дотримання демократичного цивільного контролю над сектором безпеки і оборони України є вкрай важливим, адже з самого початку повномасштабного вторгнення ми можемо бачити різні ситуації, які впливають на загал обговорення, що не дуже якісно впливає на іміджеву ситуацію України як перед своїми громадянами, так і перед іноземними партнерами.

Далі розглянемо більш конкретно повноваження деяких суб'єктів контролю у сфері національної безпеки України на основі аналізу вищезазначеного матеріалу.

Контрольна діяльність у сфері національної безпеки України Президента України передбачена Конституцією України, так відповідно статті 106 та 107 Президент України «здійснює контроль за сектором безпеки і оборони як безпосередньо, так і через очолювану ним Раду національної безпеки і оборони України та створювані ним у разі необхідності консультативні, дорадчі та інші допоміжні органи і служби» [78], Законом України «Про національну безпеку» стаття 5 [141], «Положенням про здійснення контролю Президента України за діяльністю Збройних Сил України та інших військових формувань» [127] та іншими нормативно-правовими документами.

Особливе місце у системі цивільного контролю належить РНБО України, у статті 107 Конституції України зазначено, що «РНБО України є координаційним органом з питань національної безпеки і оборони при Президентові України. РНБО України координує і контролює діяльність органів виконавчої влади у сфері національної безпеки і оборони» [78], також вона є безпосереднім органом здійснення контролю через делегування Президентом України. У контрольні повноваження РНБО України входить:

- залучення контрольних, наглядових та інспекційних органів, які функціонують у сфері та системі виконавчої влади для здійснення контрольних заходів за перевіркою точності та якості виконання рішень Радою, які були введені Президентом України;

- здійснення поточного контролю за виконанням обов'язків органів виконавчої влади у сфері національної безпеки та оборони України, напрацювання пропозицій і висновків за результатами проведеного контролю та подання їх Президенту України;

- здійснює контрольну діяльність під час переведення центральних та місцевих органів виконавчої влади у роботу під час воєнного чи надзвичайного стану;

- здійснює контрольну діяльність під час переведення економіки країни у роботу під час воєнного чи надзвичайного стану;

- проводить роботу зі здійснення контролю за діяльністю органів місцевого самоврядування під час воєнного чи надзвичайного стану;

- здійснює координацію та контроль над діяльністю органів виконавчої влади щодо відсічі збройній агресії, організації захисту населення та забезпечення його життєдіяльності, захисту життя, здоров'я, конституційних прав, свобод та визначених законом інтересів громадян, підтримання громадського порядку в умовах воєнного стану та надзвичайних ситуацій та у разі виникнення кризових ситуацій, що загрожують національній безпеці України [23].

Також окремо зазначимо про громадський контроль у сфері національної безпеки – який визначається як окремий різновид контролю, що складає собою систему взаємовідносин між громадянським суспільством та державою, що полягає у підзвітності органів публічної влади недержавним організаціям (громадським організаціям, ЗМІ, центрам, громадським спілкам тощо). Громадський контроль полягає у перевірці виконання законності діяльності та дотримання прав, свобод, цінностей фізичних та юридичних осіб під час виконання своїх повноважень у сфері національної безпеки та

оборони України. Метою громадський контроль є забезпечення прозорості та відкритості діяльності органів державної влади. Якщо ж говорити про мету громадського контролю у сфері національної безпеки України, то вона полягає передусім, у попередженні неправомірних дій посадових зловживань, маніпуляцій та різного роду порушень, які можуть виникати через недобросовісність органів державної влади, правоохоронних органів, та інших, що призводить до закритості їхньої діяльності, що сприяє корупційним проявам, незаконним діям, що може призвести до погіршення національної безпеки та оборони, втрати національних інтересів, а саме головне пониження, або взагалі втрати довіри з боку громадян, а особливо міжнародних партнерів.

Як зазначає В. Столбовий, сучасні події в Україні, воєнний стан, повномасштабне вторгнення констатують той факт, що громадський контроль за діяльністю службових правовідносин у сфері національної безпеки виявився більш ефективним та продуктивнішим від державного контролю. Це проявляється в тому, що завдяки громадському контролю були виявлені зловживання та розкрадання у великих розмірах коштів у Міністерстві оборони України (далі це розглянемо), що негативно вплинуло на стан національної безпеки держави та її іміджевого стану в очах міжнародних партнерів та самого українського суспільства [161].

Можемо навести приклади коли послаблення демократичного цивільного контролю над сектором безпеки і оборони України у 2023 році дало тріщину, яка проявилась у скандалі Міністерства оборони України із закупівлею продуктів харчування для військових та процедури заміщення посади Міністра, що призвело до бурного обговорення у процесі, а також до того що в хід пішла справа про внесення на розгляд недопрацьованого законопроекту 4210 «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України з питань національної безпеки і оборони щодо зміцнення демократичного цивільного контролю над Збройними Силами України,

удосконалення об'єднаного керівництва силами оборони держави та планування у сферах національної безпеки і оборони» [135].

Також розголос цієї справи дозволив повернутись до питання повернення громадського контролю та відкриття частини оборонних закупівель Міністерства оборони України під час війни для забезпечення належного контролю над публічними фінансами.

Ситуація яка склалась привернула увагу наших союзників проте це не та увага яка необхідна. Зараз під час війни нам вкрай необхідно посилювати дію демократичного цивільного контролю над сектором безпеки і оборони України. Бо це не лише засіб протидії ризикам військових неправомірних дій який направлений на довгострокову перспективу, але й основний інструмент для розвитку та вдосконалення Збройних сил України. Послаблення або взагалі відсутність цивільного контролю є основною причиною слабкості в організації безпеки та оборони.

Враховуючи той факт, що Україна йде наміченим курсом до Європейського союзу та НАТО, який є закріпленим у Конституції України, то ми маємо враховувати їх цінності та принципи.

Так, варто зазначити, що в одному з Досліджень НАТО яке присвячене розширенню Альянсу 1995 року зазначено про те що країни, які мають намір бути членами Альянсу, повинні враховувати та поважати цінності, які закріплені в Північноатлантичному договорі, а також відповідати певним політичним, економічним і військовим критеріям. Так серед основних параметрів можна виділити наступні:

- ефективно діюча демократично політична система з розвинутою ринковою економікою;
- належний демократичний і цивільний контроль над силами оборони;
- забезпечення прав національних меншин;

- зобов'язання вирішувати конфлікти мирним шляхом (мати добросусідські відносини з суміжними країнами та поважати суверенітет країн);

- бути готовими надавати військову допомогу у рамках операцій у співпраці з силами НАТО [123].

У Кодексі поведінки стосовно військово-політичних аспектів безпеки ОБСЄ у пункті VII зазначено, що:

- Держави-учасниці мають розглядати демократичний політичний контроль як невід'ємну складову стабільності і безпеки над військовими і воєнізованими силами, силами внутрішньої безпеки, а також розвідувальними службами і поліцією. Що в свою чергу сприятиме інтеграції своїх збройних сил із громадянським суспільством та сприятиме важливому прояву демократії.

- Кожна держава-учасниця завжди забезпечуватиме та підтримуватиме ефективне керівництво та контроль над своїми військовими, воєнізованими силами та силами безпеки з боку конституційних органів влади, які користуються демократичною легітимністю. Кожна держава створюватиме важелі для забезпечення виконання такими органами своїх конституційних і правових обов'язків. Держави-учасниці чітко визначають функції та завдання таких сил, а також їхній обов'язок діяти виключно в межах своїх конституційних повноважень [75].

Питання контролю за використанням безпекової допомоги, яка надається Україні було обговорено на початку грудня 2023 року Міністром оборони України та генеральним інспектором Міністерства оборони США Робертом Сторчем. Повноваженнями Генеральної інспекції Міністерства оборони США розповсюджені на контроль за використанням безпекової допомоги, яка надається нашій державі, тому така співпраця є пріоритетною для України. Мета такого контролю полягає у побудові попередження злочинів, порушень та боротьби з корупцією. Суб'єкти контролю зі сторони США вже на постійній основі здійснюють свою діяльність в Україні [170].

Підсумовуючи можна зазначити, що дотримання цих принципів та норм є необхідним не лише для подальшого вступу у ЄС та НАТО, а також і для ефективного здійснення контролю у сфері національної безпеки України, так як вони є перевіреними та ефективними і нам залишається лише їх використовувати та направляти за сферою діяльності.

Державний контроль у сфері національної безпеки України – система заходів, яку здійснюють представники конкретного напрямку діяльності для забезпечення законного управління сферою безпеки і оборони України з використанням всіх можливих законних інструментів контролю задля забезпечення прозорості, ефективної діяльності сфери безпеки і оборони задля захисту законних прав та свобод людини і громадянина.

Органічна взаємодія державного контролю та спеціального контролю – демократичного цивільного контролю у сфері національної безпеки є необхідною умовою формування демократичної, правової держави, велику роль в цьому відіграють суб'єкти державного контролю, які становлять систему державних органів, посадових осіб та інститутів громадянського суспільства.

1.3 Роль державного контролю в інструментарії здійснення державної влади

Сучасні умови у яких перебуває наша країна та нові умови у яких опинились органи державної влади загалом потребують нових підходів до системи ефективного державного контролю, це зумовлено повномасштабним вторгненням, збільшенням зони відповідальності контрольної функції, загостренням проблем та недоліків, які існували раніше – це все створює нові виклики для органів державної влади. Контроль – є одним зі способів який забезпечує законність та дисципліну, а це є важливим для управління, оскільки завдяки їх дотриманню та відкритості буде підвищуватись рівень

довіри від інститутів громадянського суспільства. *Державний контроль – безпосередньо є формою здійснення державної влади, яка орієнтована на забезпечення з дотримання законодавчих норм та інших нормативно-правових документів, які видаються органами державної влади. Без здійснення контрольної діяльності робота органів державної влади є неможливою, тому що кожне рішення та, будь яка дія підлягають контролю та перевірці.*

Державний контроль є важливою складовою демократичної системи, оскільки він забезпечує баланс та взаємодію між різними гілками влади, забезпечує відповідність владних дій інтересам громадян та суспільства і сприяє підвищенню довіри до державних органів.

Питання державного контролю регламентується Конституцією України, законами та підзаконними актами, розпорядженнями Кабінету Міністрів України, наказами міністерств та відомств. Варто наголосити, що повноцінний закон «Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності» [143] найбільш детально регламентовано у галузі господарської діяльності, тоді як всі інші аспекти державного життя на сьогодні варто конкретизувати відповідною нормативно-правовою базою у певних сферах, тому ми не можемо виділити один окремий нормативно-правовий документ з регулювання державного контролю за державними органами.

Роль державного контролю в інструментарії здійснення державної влади ми розглянемо з точки зору державного управління та загалом системи публічного управління.

Державна влада у Енциклопедичному словнику з державного управління визначається як – «політико-правовий інструмент забезпечення функціонування держави та реалізації її місії через систему повноважень і механізмів, що застосовуються від імені держави спеціально створеними органами» [58, с. 143]. Державна влада складається з трьох гілок: законодавчої, виконавчої та судової влади, а також державних органів, які не

входять ні в одну з гілок влади. Держава є прямим носієм влади та виконує відповідні функції, які пов'язані з встановленням та дотриманням законів, регулюванням податків та забезпечення суспільного порядку та безпеки. Державна влада також слугує потребам суспільства загалом, оскільки виходячи з поняття влади – це є її інституційним визначенням та головною ознакою.

Державне управління трактується як «діяльність держави (*органів державної влади*), яка спрямована на створення сприятливих умов для повної реалізації функцій держави, основних прав і свобод громадян, узгодження різноманітних груп інтересів у суспільстві та між державою і суспільством, забезпечення суспільного розвитку відповідними ресурсами» [58, с. 150]. Державне управління включає в себе законодавчу, виконавчу та судову гілки влади.

Публічне управління спирається на *державну владу* та підкріплюється і забезпечується нею. Публічне управління у Енциклопедичному словнику з державного управління за інтерпретацією Д. Кілінга «пошук найкращих способів використання ресурсів задля досягнення пріоритетних цілей держави...» [58, с. 605]. Публічне управління – це певна система яка складається з органів державної влади, місцевого самоврядування та некомерційних структур, які покликані задовольняти суспільні потреби.

Розглядаючи питання контролю загалом в державному управлінні варто зауважити, що він має свою певну специфіку, яка орієнтована на досягнення конкретного результату та усунення певних перешкод, які з'являються при здійсненні державно-управлінської діяльності. Ще за свої часи Анрі Файоль одним із перших упорядкував функції управління, та виділив як одну з найбільш важливих – контрольну функцію.

У Енциклопедичному словнику з державного управління є визначення контролю у сфері державного управління – під яким він розуміється як «важлива функція державної влади та управління, яка дає змогу не тільки

виявити, а й запобігти помилкам і недолікам у діях суб'єктів державного управління, шукати нові резерви та можливості» [58, с. 339].

В. Гаращук, оцінюючи роль контролю у функціонуванні державного управління, вказує, що контроль представляє собою «перевірку та нагляд із метою виявлення та запобігання чому-небудь небажаному, виявлення, запобігання та припинення незаконної поведінки осіб» [34, с. 17]. У його розумінні поняття «контроль» крім перевірки або нагляду з метою перевірки включає і ще один важливий аспект – протидію чому-небудь небажаному (чим наразі власне може бути та сама боротьба з корупцією).

Досить детальне тлумачення дає Т. Мамотова, яка розбиває тлумачення на три компоненти: 1) правова (здійснення функції втручання держави в операції організацій у будь-яких галузях у випадку виникнення потенційних загроз безпеці (безпеки особи, держави чи навколишнього середовища)); 2) функціональна (процес вироблення коригувальних дій, що базується на порівнянні фактичного та заявленого стану об'єкта відповідно до визначених критеріїв); 3) інформаційна (визначення подій чи замірів, які можуть мати наслідки у вигляді потенційних загроз безпеці, стосуючись безпеки особи, держави або навколишнього середовища) [95, с. 24].

Загалом, у сфері державного управління контроль тісно взаємодіє з іншими управлінськими функціями, і водночас його роль полягає в оцінці того, наскільки здійснення цих функцій відповідає поставленим перед управлінням завданням. Контроль гарантує конкретність управлінських процесів та забезпечує їх відповідність прийнятим рішенням.

Управлінська діяльність забезпечується на всіх рівнях гілок влади законодавчої, виконавчої та судової, тому контрольна діяльність має бути присутня всюди, і при цьому всьому вона виступає у тісній взаємодії з усіма управлінськими функціями та одночасно і контролює їх і співпрацює з ними.

Контроль є однією з основних функцій управління на рівні з прогнозуванням, плануванням, програмуванням, організацією, регулюванням та координацією, і є завершальною стадією циклу всього процесу управління

і водночас основою початку нового циклу управління. На сьогодні контроль дещо вийшов за межі обліку державних фінансів. Державний контроль передбачає отримання актуальної інформації про стан справ у сфері державного управління, у різних сферах суспільних відносин щодо дотримання законодавства, якісне виконання державно-управлінських рішень, а також своєчасність виявлення порушень і реагування на них для подальшої ефективної роботи органу, установи чи окремого департаменту.

На думку В. Гаращук, контроль є самостійною функцією управління, яка не є допоміжною, а проходить повз всі інші та впливає на них, здійснює коригування, а також формує нові функції та напрямки управлінської діяльності [35].

Проаналізувавши визначення «контролю» у підпункті 1.1 можемо сказати, що контроль є основою управлінського циклу, його проведення має бути вчасним та точним, так як він є одним із чинників ефективності управлінської діяльності, а його мета полягає у недопущенні помилок та їх виправлення і унеможливлення їх появи у майбутньому.

Автори (Ю. Гринчук, О. Шемігон, М. Вихор) виділяють три основні підходи до трактування контролю у сфері управління, та визначають його як: одну зі складових (елементів) управління; функцію управління; систему спостережень та перевірок [45].

Контроль як складова чи елемент управління – виступає у ролі спостереження за певним об'єктом для визначення його відповідності встановленим бажаним умовам, які є визначені у нормативно-правових документах, договорах, проектах тощо.

Контроль як функція управління – є системою прав та обов'язків осіб, які уповноважені здійснювати контроль з перевірки додержання рішень, які були прийняті під час перевірки.

Контроль як система спостережень та перевірок реалізується з метою оцінки доцільності й ефективності прийнятих управлінських рішень у ході здійснення контролю та результатів їх виконання, перевірки чи є відхилень

від цих рішень та усунення несприятливих явищ і, за необхідності, інформування про них компетентних органів.

Державний контроль має своє місце в системі державного управління та перебуває в тісному взаємозв'язку з іншими його функціями. Проте саме контроль здійснює нагляд за діяльністю всіх функцій у системі державного управління (див. рис. 1.2).

Рис. 1.2. Контроль в системі функцій державного управління. Розробка автора на основі [60].

Контроль у сфері державного управління спрямований на постійне відстеження та внесення змін у систему заходів державного управління, нормативно-правові документи та їх реалізацію. Контроль може надавати оперативно необхідну інформацію, яка буде розкривати поточний стан справ, а це дуже важливо для прийняття рішень в органах державної влади.

Контроль поширюється на всі сфери у державному управлінні: адміністративно-політичну, соціально-культурну, господарську та інші. При цьому виокремлюється два види контролю: 1) контроль який здійснюється органами державного управління за об'єктами, які знаходяться у їхньому контролі 2) безпосередньо контроль який здійснюється за органами державного управління усіма уповноваженими на те суб'єктами [35].

Сфера здійснення контролю в державному управлінні не є вичерпною, проте ми можемо виділити наступні напрямки за якими вона проводиться:

- 1) дотримання нормативно-правових актів при плануванні у фінансовій, ціноутворювальній, договірній, виконавчій, трудовій та інших різновидах державних дисциплін;
- 2) використання державних ресурсів;
- 3) виконання та використання у межах дозволеного законодавства природоохоронного комплексу;
- 4) кадрові питання у державно-управлінському секторі;
- 5) виконання договорів, стратегій, соціальних програм тощо;
- 6) виявлення та усунення неправомірної діяльності у сфері державного управління тощо [79].

Особливістю контролю у сфері державного управління є те, що він здійснюється безперервно протягом усього процесу управління, починаючи з планування й до досягнення поставлених цілей. Ця особливість дає можливість передбачати відхилення у цілях, які можуть бути досить суттєвими.

Процедура контролю у сфері державного управління передбачає здійснення трьох етапів: 1) встановлення конкретних стандартів чи цілей, які обов'язково мають бути вимірювані; 2) зіставлення реальних результатів зі стандартами чи цілями, які були передбачені; 3) пошук та вжиття необхідних заходів задля зменшення чи усунення відхилень у поставлених стандартах чи цілях.

Звернувшись до дослідження В. Гаращука [35], який зазначає, що проведення контролю у сфері державного управління можна поділити на стадії ми сформували таблицю (див. табл. 1.3) «Стадії контролю у державному управлінні».

Таблиця 1.3

Стадії контролю у державному управлінні

№	Назва стадії контролю	Дії які здійснюються на кожній стадії
1	Підготовча	<ul style="list-style-type: none"> • Визначення об'єкту над яким буде проведена процедура контролю та предмету

		<p>контролю;</p> <ul style="list-style-type: none"> • визначення засобів проведення контролю; • підготовка плану проведення контролю
2	Аналітична	Збір та обробка інформації (проведення аналізу та порівняння поточної ситуації з отриманою інформацією)
3	Підсумкова	<ul style="list-style-type: none"> • Проведення підсумків контролю та прийняття рішень; • доведення результатів контролю та рішень до об'єкта над яким був проведений контроль; • оприлюднення результатів контролю громадськості, зацікавленим особам (у випадках передбаченим законодавством результати контролю оприлюднюються не у повному обсязі або оприлюднюються обраним категоріям та зацікавленим сторонам); • проведення роботи та допомога об'єкту з усунення прогалин; • моніторинг та проведення наступного контролю за результатами виконаних рішень.

Розроблено автором на основі аналізу джерела [35].

Варто зазначити, що вище перелічені стадії не є усталеними, їх послідовність може змінюватись, а деякі дії можуть бути не завжди здійснені

в повному обсязі, проте вказані стадії та дії є досить часто використовуваними.

Особливості класифікації державного контролю в сфері державного управління різниця за ознаками та органами над якими здійснюється та, які проводять контрольну діяльність, проаналізувавши матеріали досліджень [67; 69; 79; 177] у таблиці 1.4 ми відобразили класифікацію державного контролю у сфері державного управління.

Таблиця 1.4

Класифікація державного контролю як функції державного управління

Класифікація за ознакою	Види контролю
за органами, які здійснюють контроль	контроль який здійснюється з боку органів законодавчої, виконавчої, судової влади, органів місцевого самоврядування (ОМС), з боку громадських формувань, громадян тощо;
за об'єктами над якими здійснюють контроль	за державними структурами, ОМС, громадськими організаціями, окремими особами та іншими об'єктами;
за загальною сферою діяльності, яка підлягає контролю	відомчий, міжвідомчий, надвідомчий (або позавідомчий контроль);
за загальною сферою діяльності, яка підлягає контролю	сфера освіти, охорони здоров'я, фінансів, основних та оборотних засобів тощо;
за формами проведення	ревізія, інвентаризація, рейд, затребування звітів та інші;

за напрямками втручання в оперативну діяльність підконтрольної структури	втручання у господарську діяльність, кадрову політику або у сферу управління підконтрольної структури);
за ступенем втручання в оперативну діяльність підконтрольного органу	пряме (безпосереднє) або непряме (опосередковане)
за часом проведення	попередній, поточний, остаточний;
за обсягом (кількістю) видів діяльності підконтрольної структури, що досліджуються	вибірковий або повний
контроль під час якого можливе використання технічних засобів і спеціальних приладів	Документування яке передбачає використання техніки для фото чи кіно фільмування або використання інших цифрових приладів зберігання інформації, проведення експертиз за допомогою хімічних реактивів, спеціальних засобів і приладів, та контроль без використання таких засобів (візуальний, проста робота з документами) та ін.

Розроблено автором на основі аналізу джерел [67; 69; 79; 177

У даній таблиці класифікації наведений вичерпний список, проте більш детально ми хочемо звернути увагу на такі види державного контролю у сфері державного управління як: внутрішній (відомчий або галузевий), міжвідомчий та надвідомчий (позавідомчий). Самі ці види контролю у спільній співпраці можуть дати більше інформації та більш детально проаналізувати певну проблему, тим самим попередивши її наслідки.

Внутрішній (відомчий або галузевий) контроль. Даний контроль здійснюється міністерствами іншими відомствами всередині відповідних

структур. Внутрішній контроль часто пов'язаний із завданнями, які стоять перед міністерствами та відомствами. Проте здебільшого це фінансовий контроль, який здійснюється спеціальними внутрішньовідомчими контрольно-ревізійними підрозділами. Дані підрозділи керуються інструкціями, які визначаються та затверджуються керівниками міністерств та відомств з погодженням Державної аудиторської служби України. Контрольні повноваження міністерств та інших органів виконавчої влади закріплені у нормативно-правових документах. Для здійснення контрольних повноважень у міністерствах та відомствах утворюються спеціальні групи, інспекції.

Міжвідомчий контроль. Даний вид контролю здійснюється міжгалузевим органом з обов'язковим дотриманням правил, які діють у певній сфері. Міжвідомчий контроль здійснюється органом іншої відомчої належності та не включає підпорядкованість. Коло питань для перевірки у даному виді контролю, який має право перевіряти орган міжвідомчого контролю є вузьким та має спеціальне спрямування, яке відноситься до питань, які стоять перед органом, який буде проводити контрольну діяльність та не втручаються в інші повноваження органу над яким здійснюється контроль. Так, наприклад Мінфін за допомогою Голови Держаудитслужби контролює використання коштів та інші питання, які лише пов'язані з їх збереженням та станом бухгалтерської звітності.

Також до міжвідомчого контролю відносяться контрольні перевірки, які проводять спеціалізовані служби, інспекції, відомства та комітети та інші, які є частиною структури міністерства чи відомства. Такими можуть бути санітарна, пожежна інспекції, Державний комітет статистики, Державна податкова адміністрація, Державна митна служба, Спеціалізована антикорупційна прокуратура разом з Національним антикорупційним бюро України, Національне агентство з питань запобігання корупції та інші.

Надвідомчий (позавідомчий) контроль. Даний вид контролю здійснюється органами загальної компетенції такими як Кабінет Міністрів

України, місцевими державними адміністраціями з різних питань незалежно від відомчого підпорядкування об'єкту над яким буде проводитись контроль. Надвідомчий (позавідомчий) контроль може здійснюватися у формі перевірок, ревізій, витребування звітів від органів тощо [177].

У сфері державного управління державний контроль здійснюють органи, які присутні у кожному напрямку діяльності структур. Для кращого наочного розуміння ми їх представили у таблиці 1.5.

Таблиця 1.5

Органи, які здійснюють державний контроль в державному управлінні

Загальна назва органу	Орган який наділений правом здійснювати контроль
Органи законодавчої влади	Верховна Рада України
Органи виконавчої влади	Кабінет Міністрів України, міністерства, державні комітети та відомства, їх органи на місцях, місцеві державні адміністрації та їх підрозділи тощо
Судові органи	Конституційний Суд України, суди загальної юрисдикції, арбітражні суди
Спеціальні контролюючі органи до яких відносяться державні інспекції, служби	пожежна, санітарна, епідеміологічна, автомобільна та інші інспекції; контрольно-ревізійна служба, Державна податкова адміністрація, Спеціалізована антикорупційна прокуратура разом з Національним антикорупційним бюро України, Державна митна служба та інші
Органи місцевого самоврядування	місцеві ради та їх виконавчі органи

Розробка автора

Далі ми вважаємо за потрібне приділити увагу розгляду питання контролю в публічному управлінні. Контроль у сфері публічного управління здійснюється суб'єктами публічного управління: органами державного управління, місцевого самоврядування та інституціями громадянського суспільства.

Контроль у сфері публічного управління розглядається як важлива функція органів публічної влади та управління, що не лише дозволяє виявляти, але й попереджувати виникнення помилок і недоліків у діях суб'єктів державного управління та суб'єктів місцевого самоврядування. Такий контроль може бути здійснений як органами державного управління та органами місцевого самоврядування, так і інституціями громадянського суспільства. Основною метою цього контролю є сприяння ефективному функціонуванню державного механізму для досягнення ключових цілей демократичної держави, таких як створення умов для гармонійного, всебічного розвитку особистості та захисту національних інтересів [58].

О. Чорний контроль у публічному управлінні визначає як самостійний вид публічно-управлінської діяльності, який здійснюється на основі суб'єктного підходу державними та суспільними інститутами, маючи чітку мету та алгоритм проведення та заснований на порівнянні із функціонуванням ідеальної моделі діяльності об'єкта контролю [182, с. 213].

За визначенням А. Маринушкіна, контроль у галузі публічного управління являється важливою функцією органів публічної влади, яка не лише виявляє, а й допомагає протидіяти можливим помилкам у діяльності суб'єктів публічного управління та здійснювати пошук їх вирішення для ефективного соціально-економічного розвитку держави. Головним завданням здійснення контролю у галузі публічного управління науковець вбачає у ефективній діяльності державного механізму задля демократично розвиненої держави [97, с. 237].

Сучасні світові науковці тлумачать поняття «контроль у публічному управлінні» як систему організаційних та процедурних заходів, спрямованих

на моніторинг, аналіз та регулювання діяльності різних суб'єктів управління в сфері державного та громадського сектору. Цей контроль включає в себе перевірку відповідності дій адміністративних органів, громадських організацій та інших учасників управлінських процесів установленим законодавчим та нормативним вимогам [10, с. 68, 72]. Важливою складовою є не лише виявлення можливих відхилень від стандартів, але й впровадження заходів для їх коригування та поліпшення ефективності управлінських практик. Контроль у публічному управлінні спрямований на досягнення вищих стандартів відкритості, ефективності та відповідальності в управлінні громадськими ресурсами та вирішенні соціальних завдань.

Крім того, західні вчені більше схильні вказувати на контролі саме у публічному управлінні або інколи називаючи його контролем у сфері публічних адміністрацій. Іншою рисою є те, що головна мета контролю у публічному управлінні – це боротьба з корупцією, а сам контроль – це засіб нагляду над публічними особами з метою запобігання вчинення ними неправомірної поведінки в особистих цілях. Власне такої точки зору дотримується Х. Антоніо-Фернандес Аджеро [3, с. 26].

На думку інших дослідників, контроль у публічному управлінні – це система процесів та механізмів, спрямованих на перевірку, аналіз та оцінку діяльності різноманітних суб'єктів, включаючи державні органи, громадські структури та інші учасники, з метою забезпечення ефективності, прозорості та відповідності виконанню завдань, що стосуються громадського благополуччя та розвитку [7].

Тоді як контроль у державному управлінні спрямований на внутрішню ефективність та виконання завдань конкретними державними органами. Державний контроль може охоплювати більший спектр галузей та учасників, включаючи суб'єкти, які не мають прямого відношення до управлінських структур. Він більше націлений на оцінку відповідності дій різних суб'єктів, включаючи державні та приватні структури, чинному законодавству.

Таким чином, контроль у сфері публічного управління прямо впливає на його ефективний розвиток та реалізацію і трактується, як контрольна діяльність, яка відноситься до важливої функції органів публічної влади та управління, що передбачає та намагається унеможливити та усунути у разі наявності помилок у діях суб'єктів органів влади, місцевого самоврядування задля ефективного та продуктивного суспільного та державного розвитку.

Ціль контролю в публічному управлінні полягає у забезпеченні якісного розвитку держави та інститутів громадянського суспільства, а також політичної, економічної, соціальної та культурної стабільності. Мета ж визначається у недопущенні відхилень від запланованих норм та усуненні негативних наслідків у разі їх виявлення задля досягнення поставлених цілей. Також до мети входить: відшкодування заподіяного виконавцями та у разі необхідності винесення проваджень, відновлення порушень та проведення роботи з покращення чи удосконалення діяльності. Контроль в публічному управлінні також необхідний задля дотримання дисципліни та порядку, його проведення також може визначати не певні відхилення від плану, а ще й визначати позитивні досягнення.

С. Ківалов досліджуючи питання контролю у діяльності публічних адміністрацій виділяє наступну мету його здійснення:

- набуття об'єктивної інформації про стан дотримання законності;
- дослідження набутої інформації на предмет виявлення і припинення фактів порушень чинного законодавства, встановлення причин та умов, що сприяють їх вчиненню;
- порівняння досягнутих результатів з попередніми та очікуваними;
- недопущення нових порушень і шкідливих наслідків;
- виявлення осіб винних у порушенні належного стану суспільних відносин тощо [69, с. 4].

Контроль забезпечує чіткість та конкретність прийнятих рішень, обмежує та унеможлиблює неправомірну діяльність, тому сутність контролю полягає у:

- спостереженні за функціонуванням конкретного підконтрольного об'єкта;
- одержанні об'єктивної і достовірної інформації про стан законності та дисципліни;
- вживанні заходів по запобіганню й усуненню порушень законності та дисципліни;
- виявленні причин та умов, що сприяють правопорушенню;
- вжитті заходів щодо залучення до відповідальності осіб, винних у порушенні законності та дисципліни [21, с. 95-96].

Сутність контролю у сфері публічного управління полягає у створенні умов у яких можливе результативне функціонування органів влади, місцевого самоврядування, та інституцій громадянського суспільства, яке передбачає здійснення спостереження, отримання інформації та вжитті заходів для створення умов розвитку суспільних та національних інтересів. Також контроль в публічному управлінні забезпечує одержання об'єктивної і достовірної інформації про стан законності та дисципліни.

Ю. Чаплинська розглядає та розкриває суть етапів контрольної діяльності, які полягають у наступному:

перший етап його ще авторка називає підготовчим – на цьому етапі визначається зміст, мета, об'єкт, предмет, план, відповідальна особа та інструменти здійснення контролю, окреслюються строки проведення контрольних заходів, також передбачається залучення експертів;

другий етап або процедурний етап – відбувається проведення контролю та здійснення збору і обробки інформації;

третій або узагальнюючо-впливовий етап – на цьому етапі проводиться аналіз підсумків контролю та прийняття відповідних рішень за його висновками;

четвертий або виконавський етап – на даному етапі відбувається завершення контрольної діяльності, та обираються шляхи, форми та методи реалізації рішень, які прийняті відповідальними особами під час проведення контролю [180, с. 193-194].

У публічному управлінні роль контролю варто розглядати як обов'язкову та позитивну, яка впливає на прийняття правильних та перевірених управлінських рішень. Під час здійснення контрольної діяльності на етапі збору інформації можна дізнатись про повну картину розвитку справ, порушень законодавчих норм, статистичних даних, ефективність працівників та керівників тощо. Проведення контролю передбачає не лише уважність та досконалість проведення, а й систематичність, послідовність, точність у проведенні аналізу за результатами перевірки та своєчасне реагування на виявлені недоліки для забезпечення законності й дисципліни.

В публічному управлінні контроль як окрема функція полягає у проведенні аналізу існуючого стану з дотриманням вимог для визначення відхилень у поставлених завданнях та причин їх виникнення та приведення варіантів усунення даних причин.

Проте проаналізувавши науковий доробок попередників [34; 38; 45; 49] можемо зазначити, що сам по собі контроль в публічному управлінні виконує такі функції: інформаційно-аналітичну, профілактичну, коригувальну, стабілізувальну, правоохоронну або (дисциплінарну).

Інформаційно-аналітична функція полягає у проведенні аналізу з вивчення поточного стану ситуації; причин появи відхилень, вивчення чинного законодавства. На основі отриманої інформації здійснюється робота над коригувальними заходами, які в майбутньому стануть основою для прийняття управлінських рішень.

Профілактична функція контролю в публічному управлінні полягає у виробленні заходів, які в майбутньому не допускать таких порушень.

Коригувальна функція необхідна для розробки пропозицій щодо усунення порушень, які були виявленні у результаті інформаційно-аналітичної функції.

Стабілізувальна функція контролю в публічному управлінні спрямована на безпосереднє усунення допущених порушень, а також на усунення умов та факторів, які сприяли порушенням.

Правоохоронна або (дисциплінарна) функція покликана для забезпечення законності дій суб'єктів публічного управління, вона пов'язана з притягненням до відповідальності за неправомірні дії, а також застосування заходів впливу до суб'єктів публічного управління.

Розглянувши питання ролі державного контролю в інструментарії здійснення державної влади з точки зору державного управління та загалом системи публічного управління можна зробити висновок, що державний контроль виступає не лише однією з ключових функцій, а є найважливішою складовою управлінської діяльності, що забезпечує дотримання законності, прозорості діяльності державної влади.

Завдяки державному контролю функціонує цілісна система, механізмів оцінки прийнятих державно-управлінських рішень. Крім того, за допомогою нього можна не лише коригувати управлінську діяльність, а й бачити перспективу подальшого розвитку, вдосконалення та досягнення бажаного результату [14].

Державний контроль здійснюється всіма органами державної влади, проте для одних органів він є основним змістом їхньої діяльності для інших допоміжним елементом виконання завдань. Як зазначають науковці (Ю. Гринчук, О. Шемігон, М. Вихор), що не дивлячись на те, що для здійснення державного контролю задіяна досить велика кількість суб'єктів з органів державної влади у них відсутня злагодженість при взаємодії, вони діють всі окремо у своїй сфері зобов'язань виконуючи автоматично з дотриманням законодавства своїх функцій. Це все створює незлагоджену, нецілісну систему державного контролю, яка перебуває у вигляді окремих

ланок. В результаті відокремлені дії кожного суб'єкта не відображають цілісний, повноцінний стан справ та не можуть в достатній якості забезпечити виконання прийнятих рішень. Все це викликає неузгодженість, дублювання, відсутність чіткої взаємодії та протиріччя, що не лише призводить до недосконалості, неієвості, а в гірших випадках навіть може нашкодити. Ця система є не зовсім досконалою та потребує удосконалення для побудови високоефективної демократичної держави [45]. Це вкрай важливо на сучасному етапі нашої країни, коли необхідні швидкі та якісні перевірки, які будуть надавати якісну, цілісну та повну інформацію для прийняття робочих державно-управлінських рішень.

Тому, щоб забезпечити належне дотримання законів, виконання владними структурами своїх обов'язків перед громадянами та суспільством загалом необхідно удосконалювати механізми державного контролю в Україні про які ми говорили у підпункті 1.1 та які будуть розглядатись у наступних розділах нашого дисертаційного дослідження.

Основною метою попереджувально-профілактичного державного контролю є не лише реагування на виявлені порушення, але й передбачення можливих проблем і уникнення їх. Для цього він мусить базуватися на ретельному аналізі діяльності державних органів та інших суб'єктів, виявленні сфер, які можуть бути вразливими до порушень, та розробці відповідних стратегій попередження.

Сучасні умови диктують нові правила розвитку державної влади використовуючи можливі інструменти, які будуть сприяти наданню якісних послуг, тому контроль являється одним з них, який не лише виявить прогалини у діяльності суб'єктів управління, а й допоможе їх усунути.

Контроль є однією з основних функцій управління та є його завершальною стадією циклу всього процесу і водночас основою початку нового циклу.

Контроль покликаний забезпечувати дотримання запланованих цілей, норм та дисципліни у діяльності органів влади, місцевого самоврядування та

інститутів громадянського суспільства. Контроль допомагає здійснювати нагляд за реалізацією та якісним і ефективним прийняттям державно-управлінських рішень.

Висновки до першого розділу

Відповідно до проведеного аналізу теоретичних основ дослідження механізмів державного контролю в Україні нами зроблено такі висновки.

1. Проведений аналіз досліджень вітчизняних та зарубіжних науковців дав змогу розкрити та сформулювати понятійно-термінологічну основу базових визначень для подальшого вивчення можливостей розбудови державного контролю в Україні.

Зазначено, що контроль є одним із фундаментальних аспектів управління, який спрямовано на забезпечення відповідності дій та результатів задуманому плану. Контроль встановлює ступінь відповідності прийнятих рішень фактичному стану системи управління, реально досягнутих результатів і цілей, запланованим, виявляє відхилення та їх причини. До функцій контролю ми можемо віднести: збір та обробку інформації; порівняння з плановими показниками; виявлення відхилень та аналіз причин; розробка заходів для досягнення цілей. Найбільш поширена градація видів контролю на внутрішній та зовнішній.

Державний контроль спрямований на забезпечення прозорості, продуктивності та демократичності діяльності державних структур і суб'єктів влади.

Запропоновано під «механізмами державного контролю» розуміти систему організаційних, правових і процедурних засобів та методів, що використовуються державою для виконання функцій нагляду, перевірки та регулювання діяльності суб'єктів влади, організацій та інших учасників суспільного життя. Визначені ключові механізми державного контролю:

регулятивний, правовий, антикорупційний, попереджувально-профілактичний.

2. З'ясовано, що захист національної безпеки є першочерговим у сучасних українських реаліях. Тому, для забезпечення результативності державного управління, розвитку демократичного суспільства саме державний контроль є однією з найважливіших функцій держави, суть якого полягає у тому, щоб здійснювати перевірки у межах, визначених законом, для виявлення, попередження, а в разі необхідності усунення різного роду поведінки чи дій, які суперечать закону.

Сформовано дефініцію поняття «державний контроль у сфері національної безпеки України» як систему заходів, яку здійснюють представники конкретного напрямку діяльності для забезпечення законного управління сферою безпеки і оборони України з використанням всіх можливих законних інструментів задля захисту прав та свобод людини і громадянина. Окремо приділена увага демократичному цивільному контролю, якому безпосередньо підлягає сектор безпеки і оборони України.

Проаналізувавши наукові дослідження та нормативно-правові документи нами виділено суб'єктів державного контролю у сфері національної безпеки: Президента України; Верховну Раду України; Раду національної безпеки і оборони України; Кабінет Міністрів України; органи виконавчої влади та органи місцевого самоврядування; органи судового контролю; громадського нагляду.

3. Визначено, що державний контроль є безпосередньою формою здійснення державної влади, оскільки він забезпечує баланс та взаємодію між різними гілками влади, відповідність владних дій інтересам громадян та суспільства і сприяє підвищенню довіри до державних органів.

Проаналізувавши матеріали досліджень нами здійснено класифікацію державного контролю у сфері державного управління. Так за ознаками ми можемо класифікувати державний контроль: за органами, які здійснюють контроль; за об'єктами над якими здійснюють контроль; за загальною

сферою діяльності, яка підлягає контролю; за формами проведення; за напрямками втручання в оперативну діяльність підконтрольної структури; за ступенем втручання в оперативну діяльність підконтрольного органу; за часом проведення; за обсягом (кількістю) видів діяльності підконтрольної структури, що досліджуються; контроль під час якого можливе використання технічних засобів і спеціальних приладів.

Серед масиву видів державного контролю у спільній співпраці внутрішній (відомчий або галузевий), міжвідомчий та надвідомчий (позавідомчий) види державного контролю можуть дати більше інформації та більш детально проаналізувати певну проблему, тим самим попередивши її наслідки.

Щодо органів, які здійснюють державний контроль в системі управління ми можемо віднести: органи законодавчої та виконавчої влади; судові органи; спеціальні контролюючі органи до яких відносяться державні інспекції, служби та органи місцевого самоврядування.

Здійснення контрольної діяльності в органах державної влади відбувається за чотирьох етапами: підготовчим, процедурним, узагальнюючо-впливовим та виконавчим. А також нами визначено, що контроль в публічному управлінні виконує такі функції: інформаційно-аналітичну, профілактичну, коригувальну, стабілізуючу, правоохоронну або (дисциплінарну).

Узагальнено, що не дивлячись на те, що для здійснення державного контролю задіяна досить велика кількість суб'єктів з числа органів державної влади, у них відсутня злагодженість при взаємодії, що створює нецілісну систему державного контролю. Визначено, що така система є не зовсім досконалою та потребує удосконалення. Запропоновано для забезпечення належного дотримання законів, виконання владними структурами своїх обов'язків перед громадянами та суспільством загалом удосконалювати механізми державного контролю в Україні.

РОЗДІЛ II

СУЧАСНИЙ СТАН ЗДІЙСНЕННЯ ДЕРЖАВНОГО КОНТРОЛЮ В УКРАЇНІ

2.1 Нормативно-правове забезпечення державного контролю в Україні

Контроль в системі публічної влади необхідно розглядати через призму «нормативно-правового забезпечення», яке включає закони і постанови Верховної Ради України, укази Президента України, постанови і розпорядження Кабінету Міністрів України, а також методичні рекомендації та інструкції. За словами Л. Приходченко, правова частина цього механізму визначає різноманітні режими його функціонування, а нормативна частина формується завдяки розпорядженням та рішенням місцевих органів влади. Зауважте, що зміна правових актів відбувається повільніше, ніж нормативних, підкреслюючи істотну роль останніх у функціонуванні механізму державного управління [131].

У загальному, цей управлінський механізм забезпечення контролю в системі публічної влади має таку структуру:

- прийняті в установленому порядку чинні закони України;
- постанови Верховної Ради України;
- укази і розпорядження Президента України;
- постанови і розпорядження Кабінету Міністрів України;
- нормативні акти інших центральних органів виконавчої влади та місцевого самоврядування;
- затверджені в установленому порядку методичні рекомендації та інструкції, положення, статути, тощо [131].

Отже, структура нормативно-правового механізму забезпечення контролю в системі публічної влади має доволі розгалужений характер. На нашу думку, це законодавче забезпечення представляє собою особливу базу,

спрямовану на регулювання та нормативне забезпечення контролю в системі публічної влади.

На сьогодні Закон України «Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності» [145] є одним основним законодавчим документом який регулює та визначає проведення заходів із здійснення державного контролю. Проте дія даного закону є обмеженою та не поширюється на такі сфери як:

- податковий контроль;
- митний контроль;
- контроль в галузі телебачення і радіомовлення;
- контроль у сферах енергетики та комунальних послуг;
- та деякі інші сфери державного контролю.

Інші сфери державного контролю регулюються спеціальним законодавством з урахуванням особливостей у таких сферах як наприклад:

- державний контроль за дотриманням ліцензіатами вимог ліцензійних умов;
- державний контроль за дотриманням законодавства про працю;
- державний контроль за дотриманням вимог ядерної та радіаційної безпеки;
- державний архітектурно-будівельний контроль та деякі інші [184].

Закон України «Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності» визначає принципи, які є важливими загалом для всіх сфер у яких можливе проведення державного контролю:

- пріоритет в питаннях безпеки життя і здоров'я людини, функціонування і розвитку суспільства, навколишнього середовища і життєдіяльності перед усіма іншими інтересами і цілями;
- підконтрольність та підзвітність органу державного нагляду (контролю) відповідним органам державної влади;

- гарантування рівності прав та законних інтересів кожного суб'єкта;
- проведення процедури здійснення державного контролю лише в межах визначеним законом та на законних підставах з дотриманням об'єктивності та неупередженості;
- обов'язкового дотримання всіх міжнародних нормативно-правових документів;
- дотримання принципів відкритості, прозорості, плановості у проведенні державного контролю та інших [143].

Таким чином, враховуючи той факт, що наразі в Україні відсутній єдиний нормативно-правовий документ, який би регулював питання державного контролю, що відповідало б вимогам всіх сфер діяльності, то **правовий механізм державного контролю** ми будемо розглядати виходячи з класифікацій державного контролю за предметною сферою діяльності, яка підлягає контролю. Так актуальними для нас є державний фінансовий контроль та громадський контроль за діяльністю органів публічної влади. Вибір таких сфер обумовлений сучасними умовами у яких перебуває наша держава. Далі і розглянемо нормативно-правове забезпечення у цих сферах детальніше.

Сьогодні вимагає чіткого забезпечення законності, доцільності використання, ефективності у плануванні та розподілі фінансових ресурсів на державному та місцевих рівнях, тому для дотримання виконання всіх цих вимог є державний фінансовий контроль.

Нормативно-правове забезпечення є однією з головних структур та складових у сфері управління за допомогою чого формуються межі фінансового контролю у середовищі державних фінансів.

Стаття 98 Конституції України окремо визначає контрольні фінансові дії, так Рахункова палата України здійснює контроль за надходженням коштів до Державного бюджету України та їх використанням. Стаття 116 зазначає, що КМУ забезпечує проведення фінансової політики, здійснює

управління об'єктами державної власності і забезпечує виконання затвердженого ВРУ Державного бюджету [78].

Дотримання бюджетного законодавства та регулювання умов фінансового контролю закріплене у Кодексах України.

Так, Бюджетний кодекс України від 08.07.2010 року №2456-VI визначає основні повноваження органів державної влади з проведення та регулювання контролю за дотриманням бюджетного законодавства, визначає права і обов'язки об'єкта контролю у разі його незгоди з застосування заходу впливу за порушення бюджетного законодавства, а також здійснює процедури щодо встановлення відповідальності за порушення бюджетного законодавства [31].

Різновид фінансового контролю – державний аудит визначається та регулюється Господарський кодексом України 16.01.2003 року № 436-IV. Сутність державного аудиту полягає у здійсненні перевірки та проведенні аналізу фактичного стану справ щодо виявлення законності та ефективності використання державних чи комунальних коштів і майна та інших активів, які належать до державного розпорядження, правильності ведення бухгалтерського обліку і достовірності фінансової звітності, функціонування системи внутрішнього контролю [50 с. 26].

Саме ж безпосереднє регулювання, правові засади, функції, повноваження, порядок здійснення державного фінансового контролю передбачені Законами України:

– «Про Рахункову палату» від 02.07.2015 року № 576-VIII, який визначає основні правові засади діяльності, повноваження, функції та порядок діяльності Рахункової палати України;

– «Про основні засади здійснення державного фінансового контролю в Україні» від 26.01.1993 року № 2939-XII. Закон визначає основні завдання, обов'язки, права тощо Державної аудиторської служби України.

Вагоме місце регулюванню фінансового контролю відводиться у постановах КМУ «Про утворення Державної аудиторської служби України»

від 28.10.2015 року № 868 та «Про утворення міжрегіональних територіальних органів Державної аудиторської служби» від 06.04.2016 року № 266, а також положенні КМУ про Державну аудиторську службу України від 03.02.2016 року № 43.

Варто зазначити, що перелічені нормативно-правові документи є основними у сфері забезпечення, регулювання державного фінансового контролю, вони визначають основні термінологічні засади, а також права, обов'язки та вимоги до його проведення.

Як зазначає В. Малиновський громадський контроль відрізняється від усіх інших видів контролю, та є засобом забезпечення законності у діяльності виконавчо-розпорядчих органів. Всі суб'єкти громадського контролю виступають від імені громадськості, а не держави, тому їх контрольні повноваження, як правило, не мають юридично-владного змісту, а рішення за результатами перевірок мають рекомендаційний характер [94 с. 37]. А. Крупник, громадський контроль трактує, як інструмент громадської оцінки виконання органами влади та іншими підконтрольними об'єктами їхніх соціальних завдань. Він зазначає, що громадський контроль є невід'ємною складовою системи публічного управління та незамінний чинник розвитку соціуму в умовах розбудови демократичної, соціальної, правової держави [148 с. 57].

Громадський контроль може здійснюватись через:

- громадські об'єднання,
- молодіжні організації,
- політичні партії,
- волонтерські рухи тощо.

Також суб'єктами громадського контролю можуть виступати окремі громадяни.

На початку повномасштабного вторгнення органи державної влади були змушені закрити численні державні реєстри та дані, які могли бути використані ворогом проти нашої держави. Це вплинуло на громадський

контроль за діяльністю органів публічної влади. Проте громадський контроль не зупинився, просто працює з певними нюансами та обмеженнями маючи велику кількість законодавчо закріплених методів здійснення державного контролю, серед яких:

- звернення громадян,
- інформаційні запити,
- громадські опитування,
- громадські слухання,
- громадський моніторинг,
- громадська експертиза тощо

Так наприклад, звернення громадян, яке може подаватись та запитуватись як у письмовій так і в усній формі набуло актуальності, через те, що в умовах воєнного стану потребує відповіді у короткі терміни та негайного вирішення. Проте, не на всі звернення можуть надаватись відповіді у зв'язку з питань безпеки.

Одним з перших нормативно-правових документів, який був введений у березні 2022 року є Постанова Кабінету Міністрів України «Про деякі питання забезпечення функціонування інформаційно-комунікаційних систем, електронних комунікаційних систем, публічних електронних реєстрів в умовах воєнного стану». У постанові мова йде про наступне «... на період дії воєнного стану міністерства, інші центральні та місцеві органи виконавчої влади, державні та комунальні підприємства, установи, організації, що належать до сфери їх управління, для забезпечення належного функціонування інформаційних, інформаційно-комунікаційних та електронних комунікаційних систем, публічних електронних реєстрів... можуть вживати таких додаткових заходів.... зупиняти, обмежувати роботу інформаційних, інформаційно-комунікаційних та електронних комунікаційних систем, а також публічних електронних реєстрів» [52].

Розглядаючи більш детально питання нормативно-правового забезпечення варто зазначити, що громадський контроль може здійснюватись

лише на підставі норм права, адже у правовій державі суспільство має контролювати державу лише на правовій основі.

У головному документі нашої держави – Конституції України, стаття 38 визначає основу громадського контролю яке трактується як «право громадян на участь в управлінні державними справами» [78].

Основні положення у яких закріплені можливі принципи та механізми здійснення громадського контролю представлені Законами України:

- «Про звернення громадян»,
- «Про інформацію»,
- «Про доступ до публічної інформації»,
- «Про громадські об'єднання»,
- «Про національну безпеку України»
- та інші.

Указ Президента України «Про національну стратегію сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні на 2021-2026 роки» затверджує Національну стратегію сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні на 2021-2026 роки та має суттєве значення для можливостей здійснення громадського контролю.

Стратегічними завданнями, які регулюють громадський контроль у Національній стратегії сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні на 2021-2026 роки є:

- «сприяння участі інститутів громадянського суспільства у громадському контролі, моніторингу та оцінці якості надання суспільно значущих послуг за рахунок коштів державного та місцевих бюджетів;
- посилення державного громадського контролю у сфері доступу до публічної інформації;
- розширення переліку публічної інформації, яка підлягає оприлюдненню розпорядниками такої інформації, у тому числі передбачення оприлюднення повних звітів контролюючих органів» [142].

Питання громадського контролю регулюють такі підзаконні нормативно-правові акти як: Постанови КМУ «Про забезпечення участі громадськості у формуванні та реалізації державної політики» та «Про затвердження Порядку сприяння проведенню громадської експертизи діяльності органів виконавчої влади» та інші.

Нормативно-правове забезпечення антикорупційного механізму державного контролю представлено антикорупційним законодавством України під яким розуміють всі законодавчі акти, їх норми, якими встановлюються спеціальні положення щодо запобігання та протидії корупції, встановлюється міра відповідальності, визначається діяльність спеціальних державних органів до компетенцій яких входять завдання запобігання та протидії корупції.

Суть антикорупційного законодавства України полягає в обмеженні та усуненні факторів корупційних дій, запобіганні конфліктів інтересу як особистих так і службових, в межах законодавства визначати етичну поведінку службовців щоб вчинення корупційних діянь було достатньо ризикованим; чіткому визначенні ознак корупційних правопорушень та на їх основні встановлювати заходи відповідальності за вчинене, врегулювання діяльності органів, які протидіють корупційним правопорушенням.

На сьогодні ми маємо більше ста антикорупційних нормативно-правових актів, проте наразі ми не можемо сказати, що наша система запобігання та протидії корупції є достатньо ефективною та досконалою. Це пов'язано з тим, що законодавчі, підзаконні акти були прийняті в різні часові періоди та мають певні розбіжності. Є. Харина, зазначає, що формування та прийняття нормативно-правових актів у сфері запобігання і протидії корупції за часів Незалежності через регулярне та хаотичне їх прийняття створило певне порушення логіки формування антикорупційної законодавчої бази, яка мала здійснюватись за такою схемою: концепція (стратегія) – програма – закон – підзаконні акти. Порушена логіка позначилась на якості антикорупційного законодавства та його ефективності. Проте незважаючи на

це наразі ми маємо сформовану систему антикорупційного законодавства, яка з плином часу та в умовах військової агресії є однією з головних умов, яка допоможе у мінімізації корупції [174].

До системи антикорупційного законодавства входять як національні нормативні акти, так і міжнародні, згода на визнання та обов'язковість яких надана Верховною Радою України (тобто вони є ратифікованими).

Національне законодавство має цілу низку нормативних актів.

Серед них Конституція України, у статтях якої містяться антикорупційні норми. Так у статті 19 йдеться про наступне ««органи державної влади і органи місцевого самоврядування, їхні посадові особи зобов'язані діяти тільки на підставі, в межах повноважень і у спосіб, які передбачені Конституцією і законами України» [78] – стаття визначає рамки правомірної поведінки, осіб державних органів влади та органів місцевого самоврядування, а також у ній фіксуються такі антикорупційні нюанси, як таке, що всі посадові особи можуть діяти не інакше, а тільки визначеним для них чином; підстави їх діяльності, а також спосіб їхніх дій, повноваження визначаються лише законом, а не будь-яким іншим нормативно-правовими актами. Таким чином 19 стаття Конституції України визначає фундамент правової антикорупційної норми держави, оскільки вона не допускає будь-яких відхилень у діяльності посадових осіб зазначених органів від визначеної законом поведінки [78].

Закони України: «Про запобігання корупції» від 14 жовтня 2014 року № 1700-VII, «Про державну службу» від 10 грудня 2015 року № 889-VIII, «Про засади державної антикорупційної політики на 2014-2017 роки» від 14 жовтня 2014 року № 1699-VII, «Про Національне антикорупційне бюро України» від 14 жовтня 2014 року № 1698-VII, «Про очищення влади» від 16 вересня 2014 року № 1682-VII, «Про доступ до публічної інформації» 13 січня 2011 року № 2939-VI, «Про захист інтересів суб'єктів подання звітності та інших документів у період дії воєнного стану або стану війни» від 3 березня 2022 року № 2115-IX, «Про організацію трудових відносин в

умовах воєнного стану» від 15 березня 2022 року № 2136-IX, «Про правовий режим воєнного стану» від 12 травня 2015 року № 389-VIII, «Про засади державної антикорупційної політики на 2021-2025 роки» від 20 червня 2022 року № 2322-IX.

До концептуальних актів нашої держави, які є визначальними та створюють, регулюють основоположні засади антикорупційної політики є: Закон України «Про запобігання корупції» та Антикорупційна стратегія на 2021-2025 роки.

Закон України «Про запобігання корупції» від 14 жовтня 2014 року № 1700-VII є основним, базовим нормативно-правовим актом в Україні прийняття якого стало важливим кроком на шляху до врегулювання та визначення умов, ознак та відповідальності за вчинення корупції. Він визначає правові та організаційні основи функціонування системи запобігання корупції в Україні, зміст і порядок застосування превентивних антикорупційних механізмів, правила усунення наслідків корупційних правопорушень [137].

Антикорупційні засади Закону України «Про запобігання корупції» полягають в тому, що він визначає ключові принципи запобігання та протидії корупції в державній та приватній сферах суспільних відносин. Закон виконує функцію **попереджувально-профілактичного механізму державного контролю** сутність якого визначається двома ключові моменти:

- закон визначає певні обмеження для суб'єктів та відповідальність за вчинення корупційних правопорушень, запобігання цим виникнення корупційних відносин;
- законом встановлено кримінальну, адміністративну, цивільну та дисциплінарну відповідальність за порушення обмежень, які спрямовані на запобігання та боротьбу з корупцією.

Антикорупційна стратегія на 2021-2025 роки визначає метою – досягнення значного прогресу у запобіганні та протидії корупції, а також забезпечення узгодженості та послідовності антикорупційної діяльності всіх

органів державної влади та місцевого самоврядування. Ця антикорупційна стратегія розглядає корупцію як ключову перешкоду для сталого економічного зростання та розвитку ефективних і інклюзивних демократичних інститутів [25].

Стратегією сформовані наступні принципи, які притаманні антикорупційній політиці на 2021-2025 роки:

- здійснення оптимізації всіх функцій держави та місцевого самоврядування, реалізація яких, насамперед, передбачає: усунення дублювання повноважень усіма органами; тимчасове призупинення виконання неефективних повноважень, що супроводжуються високим рівнем корупції, до запровадження відповідних процедур, що мінімізують відповідні корупційні ризики; виключення застосування повноважень виконання одним і тим же органом, сукупність яких створює додаткові корупційні ризики;

- цифрова трансформація здійснення повноважень органами державної влади та місцевого самоврядування, прозорість діяльності та оприлюднення даних як основи мінімізації корупційних ризиків у їх діяльності;

- створення, на відміну від існуючих корупційних практик, більш зручних та законних способів задоволення потреб фізичних та юридичних осіб;

- створення умов для забезпечення невідворотності юридичної відповідальності за корупцію та корупційні правопорушення, що буде створювати додатковий стримуючий ефект «антикорупцію» для всіх суб'єктів правовідносин;

- формування суспільної нетерпимості до корупції, формування культури доброчесності та поваги до законності [25].

Національне агентство України з питань запобігання корупції основними міжнародними нормативними документами визначає – конвенції з питань боротьби з корупцією: «Кримінальна конвенція про боротьбу з корупцією (ETS 173) від 27 січня 1999 року», «Цивільна конвенція про

боротьбу з корупцією від 4 листопада 1999 року», «Додатковий протокол до Кримінальної конвенції про боротьбу з корупцією (ETS 191) від 15 травня 2003 року», «Конвенція ООН проти корупції від 31 жовтня 2003 року».

Міжнародно-правові акти у цій сфері мають на меті лише встановлення загальних стандартів протидії корупції на національному рівні шляхом її криміналізації та здійснення заходів щодо запобігання корупції.

Конвенція ООН проти корупції від 31 жовтня 2003 року [77] є основоположною оскільки вона є універсальним юридично обов'язковим документом для боротьби з корупційними діями. 1 січня 2010 року дана Конвенція набрала чинності в Україні, але фактично взяла на себе зобов'язання її виконувати у 2014 році.

Відповідно до статті 5 Конвенції ООН проти корупції кожна держава-учасниця розробляє та впроваджує або здійснює ефективну скоординовану антикорупційну політику. Ця політика повинна сприяти участі громадськості та відображати принципи верховенства права, належного управління державними справами та власністю, чесності та порядності, прозорості та підзвітності.

Основні заходи щодо запобігання корупції Конвенції ООН проти корупції включають:

- Формування узгодженої політики, а саме створення та просування ефективних практик запобігання та протидії корупції, які періодично переглядаються.
- Створення антикорупційного органу або органів, які формують та реалізують таку політику.
- Побудова доброчесної державної служби – це включає прозорі конкурси, достатню фінансову підтримку, зосередження на таких критеріях, як бездоганна робота, справедливість та здібності.
- Етичні норми поведінки на державній службі, а саме сприяння доброчесності, чесності та відповідальності серед державних службовців, створення певних стандартів поведінки.

– Прозорі державні закупівлі та управління фінансами, що означає публічне поширення інформації про процедури закупівель, чіткі та прозорі критерії участі та підрозділів, ефективні механізми контролю.

– Державна звітність, що дозволяє громадськості отримувати інформацію про механізм прийняття рішень в державі, спрощуючи адміністративні процедури, а також оприлюднювати інформацію про корупційні ризики в державному секторі.

– Незалежність судової влади та прокуратури, що передбачає забезпечення незалежності, зміцнення чесності та добросовісності, запобігання корупції в органах влади.

– Добросовісність приватного сектору, яка виражається у співпраці бізнесу та правоохоронних органів, розробці стандартів добросовісності для бізнесу та запобігання конфлікту інтересів у разі приходу в бізнес колишніх державних службовців.

– Участь громадськості, а саме підвищення прозорості та залучення громадян до процесу прийняття рішень, доступ до інформації, створення атмосфери неприйняття корупції, повага, заохочення та захист свободи пошуку та поширення інформації про корупцію.

– Боротьба з відмиванням грошей – регулювання та моніторинг діяльності банків і небанківських фінансових установ для запобігання відмиванню грошей у всіх його формах [100].

Далі про Конвенція ООН проти корупції від 31 жовтня 2003 року ми ще розглянемо у підпункті 2.3.

«Кримінальна конвенція про боротьбу з корупцією (ETS 173) від 27 січня 1999 року» та «Цивільна конвенція про боротьбу з корупцією від 4 листопада 1999 року» були прийняті Комітетом міністрів Ради Європи, ратифікувати дані концепції та бути їх учасниками можуть всі держави, як країни ЄС так і ті, які не входять до складу ЄС.

Кримінальна конвенція про боротьбу з корупцією в Україні набула чинності 1 березня 2010 року. Преамбула Конвенції наголошує на тому, що

«корупція загрожує правопорядку, демократії та правам людини, руйнує належне управління, чесність та соціальну справедливість, перешкоджає конкуренції та економічному розвитку і загрожує стабільності демократичних інститутів і моральним засадам суспільства» [100].

Глава II Конвенції під назвою «Заходи, яких необхідно вжити на національному рівні» зобов'язує держав, які є учасниками даного документу криміналізувати всі корупційні злочини у вітчизняному законодавстві, а також передбачити додаткову відповідальність за співучасть у їх вчиненні та відповідальність юридичних осіб. Конвенцією передбачається створення спеціальних органів з протидії корупції, проходження обов'язкової підготовки співробітників таких органів та їх належне фінансування, особлива увага приділена захисту викривачів корупційних злочинів та свідків, що надають показання. Конвенція врегулювала питання міжнародного співробітництва, взаємної допомоги та екстрадиції. Контроль за виконанням положень Кримінальної конвенції про боротьбу з корупцією здійснює Група держав проти корупції (GRECO).

1 січня 2006 року набула чинності для України Цивільна конвенція про боротьбу з корупцією. Її мета полягає у передбаченні у внутрішньому законодавстві держав-учасниць ефективних засобів правового захисту осіб, яким було заподіяно шкоду внаслідок здійснення неправомірних корупційних дій, з метою надання для осіб можливості захищати свої права та законні інтереси, включаючи можливість отримання компенсації за заподіяну шкоду.

Конвенцією передбачені заходи, на національному рівні щодо питань міжнародного співробітництва та контролю за виконанням документа. У Конвенції особлива увага приділяється захисту прав для осіб, яким заподіяно шкоду внаслідок корупційних дій, на порушення судової справи з метою отримання компенсації за заподіяну шкоду. Така компенсація може охоплювати матеріальні збитки, втрачену вигоду та немайнову шкоду. Конвенція передбачає строк позовної давності для відшкодування збитків

особам не менше трьох років з дня, коли особа дізналася або могла дізнатися про вчинення або вчинення корупційного діяння та про особу винного. Проте суд не розглядає позов після закінчення законного (позовного) строку не менше десяти років з дня вчинення корупційного діяння. Контроль за виконанням Конвенції також покладено на GRECO [63].

На сьогодні особлива увага у розробці та вдосконаленні нормативно-правових документів у країнах ЄС приділяється антикорупційним заходам. Так ЄС посилює правила боротьби з корупцією в країнах ЄС та в усьому світі створивши так званий «антикорупційний пакет» [16].

Сьогоднішній антикорупційний пакет складається з:

- Повідомлення про боротьбу з корупцією в ЄС, яке містить огляд існуючого антикорупційного законодавства та політики ЄС, аналізує виклики та розмірковує про те, як активізувати майбутні дії ЄС.

- Пропонованої до розробки Директиви про боротьбу з корупцією. Пропозиція встановлює правила, які оновлюють та узгоджують визначення та покарання за корупційні правопорушення, щоб забезпечити наявність високоякісних інструментів кримінального права для боротьби з усім спектром корупційних правопорушень, для кращого запобігання корупції та покращення правозастосування.

- Пропозиції Верховного представника Союзу із закордонних справ та політики безпеки за підтримки Комісії доповнити набір обмежувальних заходів (санкцій) Спільної зовнішньої та безпекової політики спеціальним санкційним режимом для боротьби з серйозними корупційними проявами.

Питання щодо удосконалення та розробки нових правил боротьби з корупцією було спричинене тим, що чинне кримінальне антикорупційне законодавство ЄС фрагментоване та обмежене за обсягом, внаслідок чого види корупційних правопорушень та санкції, що застосовуються, суттєво різняться в різних державах-членах.

Положення кримінального законодавства боротьби з корупцією гармонізовані лише обмеженою мірою, охоплюючи лише хабарництво. Інші корупційні правопорушення, такі як: присвоєння, зловживання впливом, зловживання службовими повноваженнями, незаконне збагачення за рахунок корупції, ще не зімкнуті, а відмінності в національному законодавстві перешкоджають ефективній боротьбі з корупцією, зокрема у транскордонних справах, які постійно збільшуються.

Таким чином, законодавча пропозиція спрямована на оновлення існуючої структури ЄС щодо боротьби з корупцією, об'єднавши положення як для державного, так і для приватного секторів в одному законодавчому акті, а також розширити сферу корупційних злочинів, щоб охопити усі відповідні правопорушення.

Так, Директива яка пропонується до розробки покликана передбачити відповідні санкції та усунути перешкоди на шляху ефективного розслідування та судового переслідування, такі як короткі терміни позовної давності, непрозорі процедури скасування імунитетів чи привілеїв, обмеженість ресурсів, навчання та інструментів розслідування. Він також охоплює дії щодо запобігання корупції та посилення правозастосування.

Запропонована Директива зобов'язує держави-члени забезпечити наявність ключових превентивних інструментів, включаючи ефективні правила доступу до інформації, конфлікти інтересів у державному секторі, активи державних чиновників та їх взаємодію з приватним сектором.

Директива також зобов'язує держави-члени забезпечувати вищий ступінь прозорості та підзвітності у державному управлінні та прийнятті державних рішень, а також вживати заходів щодо підвищення обізнаності громадськості щодо шкоди корупції.

Це вимагає від них заохочення громадянського суспільства та громадських організацій до участі у зусиллях боротьби з корупцією. Він забезпечує послідовний набір правил для більш ефективної боротьби з

корупцією в ЄС та дозволяє краще координувати дії на національному рівні та рівні ЄС.

Комісія, яка займається антикорупційними змінами пропонує Директиву по оновленню та гармонізації правил ЄС щодо ухвал і покарань за корупційні злочини. Це забезпечить високі стандарти боротьби з усім спектром корупційних правопорушень, найкращу профілактику та посилення правозастосування.

Пропозиція розширює список корупційних злочинів ЄС, включивши до нього незаконне присвоєння, торгівлю впливом, зловживання службовими повноваженнями, а також перешкоджання здійсненню правосуддя та незаконне збагачення, пов'язане з корупційними злочинами, окрім більш класичних злочинів, пов'язаних із хабарництвом. Він також встановлює послідовні рівні покарань та визначає обтяжуючі та пом'якшувальні обставини. Обтяжувальні обставини можуть бути застосовані, наприклад, коли правопорушник є високопосадовцем або відповідає за правоохоронні органи.

Пом'якшувальні обставини можуть містити ситуації, коли правопорушник упізнає інших правопорушників або допомагає притягнути їх до відповідальності.

Вперше на рівні ЄС ця пропозиція поєднує корупцію в державному та приватному секторах в одному законодавчому акті. У ньому також викладено чіткі вимоги до моніторингу та звітності, які допоможуть забезпечити дотримання законів.

Дії боротьби з корупцією починаються із запобігання та створення культури чесності, в якій корупція нетерпима. Запропонована Директива зобов'язує держави-члени діяти та організовувати інформаційні та просвітницькі кампанії, а також дослідницькі та освітні програми. Це вимагає від них заохочувати громадянське суспільство та громадські організації до участі у зусиллях боротьби з корупцією, а також забезпечувати наявність ключових превентивних інструментів, таких як відкритий доступ до

інформації, що становить суспільний інтерес, ефективні правила розкриття та управління конфліктами інтересів у державному секторі, ефективні правила розкриття та перевірки активів державних посадових осіб та ефективні правила, що регулюють взаємодію між приватним та державним сектором.

Ця пропозиція також посилює аспект правозастосування. Звіти про верховенство права показали, що ефективні системи кримінального правосуддя є ключем до підтримки найвищих стандартів. Директива містить мінімальні правила для вирішення складної мережі взаємопов'язаних дій, які підживлюють корупцію у суспільстві.

У ньому розглядаються ключові чинники ефективної антикорупційної роботи, включаючи потенціал, спеціалізацію та доступ до відповідних інструментів розслідування, а також перешкоди для ефективного розслідування та судового переслідування, такі як обтяжливі та непрозорі процедури зняття імунітету або надмірно короткі терміни давності за корупційні злочини.

Стаття 3 Директиви закликає держави-члени забезпечити наявність ключових превентивних інструментів, включаючи ефективні правила розкриття та управління конфліктами інтересів у державному секторі; розкриття та перевірки активів державних посадових осіб для взаємодії між приватним та державним сектором.

Це пов'язано з тим, що дії боротьби з корупцією починаються із запобігання та створення прозорості та культури сумлінності, в якій неприпустимі корупція та безкарність.

Крім того, запропонована Директива зобов'язує держави-члени вживати таких заходів, як інформаційні та просвітницькі кампанії, а також дослідницькі та освітні програми, а також вимагає від них заохочувати громадянське суспільство та громадські організації до участі у зусиллях боротьби з корупцією.

Таким чином, нормативно-правове регулювання механізмів державного контролю в Україні не представлено одним документом, а є цілою системою

із законодавчої бази, яка включає весь спектр установ та обмежень. Кожна сфера діяльності регулюється, як загальними так і спеціальними законодавчими актами України, а також міжнародними, які є ратифікованими у нашій державі. Проте, з впливом зовнішніх та внутрішніх факторів, система нормативно-правового регулювання потребує певного удосконалення, задля підвищення рівня прозорості, відкритості проведення державного контролю.

2.2 Проблеми розвитку механізмів державного контролю в Україні

Зважаючи на функціонування в Україні воєнного стану, внаслідок російської збройної агресії, постановою Кабінету Міністрів України було скасовано заходи державного контролю та ринкового нагляду, що в свою чергу мало спонукати до створення умов для посилення державного контролю всередині органів та чіткого розмежування повноважень та функцій відповідних служб. Паралельно з тим, реалізація євроінтеграційного вектору Україною на сучасному етапі передбачає побудову ефективного державницького апарату, який би відповідав усім наявним нормам ЄС. Водночас, задля налагодження сталого функціонування державних органів виникає потреба у побудові ефективної мережі державного контролю, незалежного від інших інстанцій. Державний контроль є важливим аспектом будь-якої демократичної системи, в якій державні органи зобов'язані діяти відповідно до закону та в інтересах громадян. Україна, як незалежна країна, здійснює механізми державного контролю для забезпечення ефективного та відповідального управління. Як результат, актуальним постає вивчення функціонуючих в Україні механізмів державного контролю та їх майбутніх перспектив.

Основна мета державного контролю полягає в тому, щоб забезпечити належне дотримання законів, виконання владними структурами своїх обов'язків перед громадянами та суспільством загалом. Він також включає в

себе оцінку результатів діяльності, фінансову дисципліну, додержання стандартів та забезпечення відповідних стандартів професійності у владних діячів.

Державний контроль є важливою складовою демократичної системи, оскільки він забезпечує баланс та взаємодію між різними гілками влади, забезпечує відповідність владних дій інтересам громадян та суспільства і сприяє підвищенню довіри до державних органів.

До основних ознак, які характеризують державний контроль науковці відносять:

- форму політичної організації;
- організаційний апарат, що об'єднує фахівців, зайнятих контрольною діяльністю, спрямованої на перевірку виконання рішень органів державної влади;
- контроль, що здійснюється від імені державних органів незалежно від завдань і виду діяльності, яку вони здійснюють;
- державно-владну функцію контролю – контрольні органи надають примусові директиви для усунення виявлених недоліків;
- можливість контрольних органів винести питання про відповідальність осіб, винних у виявлених порушеннях, і у відповідних випадках вжити заходи державного примусу [167].

На сьогодні серед найбільш поширених проблемних причин, які впливають на ефективність державного контролю ми можемо визначити наступні:

- недостатність нормативно-правового регулювання державного контролю, а саме протиріччя у нормативно-правових актах, їх недосконалість та відсутність конкретних підзаконних документів, які б більш якісно регулювали регламентацію державного контролю;
- неточність або неякісне відтворення інформації щодо державного контролю;

- високий рівень корупції, що проявляється у хабарництві, нецільовому використанні коштів, перевищенні службових повноважень;
- нецільовий характер перевірок, а також відсутність чи затримка перевірок у корупційних злочинах, які потрапили у пресу, або були викриті журналістами тощо.

Всі ці проблемні пункти так чи інакше мають негативний вплив на якісний та ефективний розвиток державного контролю, втрату обличчя та довіри серед громадськості.

У першому розділі нами були визначені механізми державного контролю, регулятивний, правовий, антикорупційний, попереджувально-профілактичний. У цьому підпункті ми детально проаналізуємо їх проблеми розвитку.

Регулятивний механізм передбачає встановлення стандартів і норм для різних галузей діяльності. Ці стандарти можуть включати як якісні, так і кількісні показники, які визначають вимоги до безпеки, якості, ефективності та інших аспектів діяльності. Вони стають відповідними візитними точками, за якими можна оцінювати діяльність суб'єктів контролю.

Стандарти і норми сприяють встановленню єдиної основи для оцінки виконання завдань та визначення відповідності вимогам. Їхня об'єктивність і конкретність дозволяють контрольним органам та суб'єктам контролю зрозуміти очікувані результати та ризики. Вони також допомагають взаємодіяти з публікою та забезпечувати довіру до системи контролю.

Правові механізми. Основним складником організаційно-правового механізму державного контролю є ретельно розроблений набір законів, регуляторних актів та правових норм, які визначають не лише обрану структуру контрольних органів, але й чітко окреслюють їхні повноваження та обмеження. Ці юридичні норми формують фундаментальну правову основу, на якій будується система державного контролю, забезпечуючи її ефективність, незалежність та відповідність демократичним принципам.

Ці закони і акти визначають процедури та методи здійснення контролю, включаючи організаційний порядок, критерії оцінки, обсяг інформації, що підлягає збору та аналізу, а також правила взаємодії з суб'єктами контролю. Вони визначають правила проведення перевірок, аудитів, інспекцій, а також встановлюють умови висунення вимог та рекомендацій, які пов'язані з виявленими порушеннями.

Поміж їхніх основних положень важливе місце відводиться порядку розгляду скарг та апеляцій, що гарантує можливість об'єктивного перегляду рішень контрольних органів і захисту прав суб'єктів контролю. Ці норми встановлюють процедури, строки та механізми, за якими можуть бути висунуті апеляції та розглядатися скарги на рішення контролю [38].

Закони та правові норми також передбачають механізми реагування на порушення, включаючи встановлення санкцій та відповідальності за недотримання вимог, що може включати штрафи, призупинення діяльності, відсторонення від посади тощо.

Напевне найбільш важливим **механізмом державного контролю на сьогодні є антикорупційний**, адже подолання корупційної складової та нівелізація можливостей появи конфлікту інтересів у державній сфері є однією з ключових вимог до вступу у ЄС. Антикорупційний механізм державного контролю є специфічною складовою системи контролю, спрямованою на запобігання, виявлення та припинення корупційних діянь у державних структурах та суспільстві загалом. Цей механізм націлено на забезпечення прозорості, дієвості та чесності в діяльності державних органів, вимагаючи відповідності встановленим правилам та нормам.

Попереджувально-профілактичний механізм державного контролю передбачає систематичне проведення заходів, спрямованих на аналіз та оцінку потенційних ризиків, зокрема тих, що можуть виникнути внаслідок діяльності державних структур.

Особливо важливою є оцінка ризиків, яка спрямована на комплексний аналіз потенційних небезпек та можливих негативних впливів на діяльність

державних органів, установ, підприємств та інших суб'єктів влади. Цей процес передбачає систематичне виявлення та оцінку можливих загроз, вразливих місць та можливих наслідків, які можуть виникнути в результаті можливих порушень або некоректної діяльності [29].

У контексті попереджувально-профілактичного контролю, оцінка ризиків визначає ті області та аспекти діяльності, які потребують особливої уваги через можливість негативних наслідків. Вона включає в себе ідентифікацію можливих загроз, які можуть вплинути на ефективність, надійність та легітимність діяльності, а також розгляд можливих шляхів впливу та розповсюдження цих загроз.

Важливим аспектом оцінки ризиків є визначення вразливих місць або слабких ланок в діяльності, які можуть стати джерелом можливих проблем. Це може включати в себе недоліки в системах управління, недостатній контроль над процесами або областями, де може виникнути невідповідність законодавству.

Оцінка ризиків також передбачає розгляд можливих негативних наслідків, які можуть виникнути внаслідок різних сценаріїв можливих порушень (зокрема таких як конфлікт інтересів, фінансові втрати, збитки для репутації, втрати довіри громадськості або навіть можливість порушення прав людини).

Оцінка ризиків є базою для розробки ефективних стратегій та заходів профілактики. Вона допомагає виявити найважливіші аспекти, які потребують негайної уваги, та визначити пріоритетність в діяльності контролю. Результати оцінки ризиків визначають діяльність попереджувальних заходів, що дозволяє забезпечити ефективне втручання та уникнення можливих негативних наслідків.

Додамо, що персонал, який здійснює попереджувально-профілактичний контроль, повинен володіти не лише загальними кваліфікаційними вимогами в галузі державного контролю та аудиту, але й мати спеціалізоване розуміння конкретної сфери, яка підлягає контролю. Ця

компетентність передбачає глибокий аналітичний підхід до оцінки ризиків та потенційних проблем, а також вміння прогнозувати можливі наслідки негативних впливів на діяльність.

Ефективне функціонування вище окресленого механізму дозволить підвищити імідж України на міжнародному рівні, адже здатність знаходити та долати кризи ще на стадії їх зародження дозволяє не тільки продемонструвати готовність держави не допустити негативних тенденцій у діяльність державних органів. Зауважимо, що у нормативно-правовому полі наразі вже здійснюються кроки для налагодження попереджувально-профілактичного механізму шляхом підготовки плану заходів, звітування з їх проведення, що в теоретичному плані демонструє його ефективність. Проте, в практичній площині більшість запланованих заходів залишаються виключно «на папері» та проводяться власне лише для звітування, і часом функціональні обов'язки у поданому напрямку передані за сумісництвом з виконанням інших повноважень, що також впливає на якість. Тому існує потреба у побудові такого механізму, коли було стовідсоткова віддача як з боку осіб, хто здійснює контроль, так і сторони, яка контролює та яка надає повну прозорість та сприяє їх діяльності.

Проаналізувавши тематику дослідження можемо виділити кілька ключових проблем з якими Україна стикається у розвитку механізмів державного контролю:

1. Корупція та Непрозорість. Високий рівень корупції та непрозорість в державних органах ускладнюють ефективність контрольних механізмів, порушуючи їх об'єктивність.

2. Судова Реформа. Недостатня реформа судової системи може призводити до того, що рішення, прийняті органами контролю, не будуть належним чином реалізовані через неспроможність судової системи.

3. Недостатні Ресурси. Недостатні фінансові та людські ресурси можуть призводити до того, що контрольні органи не можуть виконувати свої функції в повному обсязі.

4. Політичний Вплив. Державний контроль може піддаватися політичному впливу, що робить його менш об'єктивним та незалежним.

5. Відсутність Єдиного Центру Контролю. Різні контрольні органи можуть працювати не взаємодіючи один з одним, відсутність єдиного координуючого центру може ускладнювати взаємодію та обмін інформацією.

6. Слабка культура дотримання Закону. Недостатній рівень свідомості та культури дотримання закону серед громадян та посадовців може ставити під сумнів ефективність контрольних механізмів.

7. Відсутність Ефективного Механізму Звітності. Відсутність ефективних механізмів звітності перед громадськістю та іншими контрольними інститутами може призводити до безкарності.

Проте хочемо більш детально зупинитись на антикорупційному механізмі державного контролю.

У суспільстві поширюються уявлення про толерантність до корупції та пов'язаної з нею організованої злочинності. У свідомості основних соціальних груп виникає думка, що корупційні дії не завдають шкоди суспільству. Це призводить до того, що деякі верстви населення обирають корупційні методи для вирішення своїх повсякденних проблем. Наприклад, чесний чиновник може не знайти підтримки серед населення та підприємців.

Розповсюдженість корупції і прийняття її як частини культурної норми впливає на психологічний аспект особистості. Особа може усвідомлювати, що давати хабарі неприйнятно з моральної та законної точки зору. Однак у зв'язку з конформістською тенденцією та загальним звичаєм, важко вибрати інший шлях. Наприклад, у закладі, де всі інші надають хабарі, особа може відчувати психологічний тиск і тяжко подолати цю соціальну схильність.

Українське суспільство вражене цими явищами, і це стає викликом для зміни у свідомості та цінностях, щоб зменшити поширення корупції.

Згідно із загальнодоступними соціологічними дослідженнями, понад 80% громадян вважають корупцію важливим явищем у нашому суспільстві. Взагалі населення України сприймає корупцію як загрозливий феномен, що

руйнує державу, підриває суспільну мораль і завдає шкоди всім сферам життя.

Більшість українців (56%) розглядають корупцію як хабарництво, продажність та підкуп посадових осіб і політиків. Для інших це виявлення зловживань владою та перевищення посадових повноважень для особистого збагачення. Таким чином, корупцію можна визначити як систему відносин, яка сприяє власникам капіталу у купівлі пільг, впливу, законів та рішень на свою користь, використанню впливу на законодавчу, виконавчу та судову владу.

Найкорумпованішими, за думкою населення, є медичні заклади, правоохоронні та судові органи, вищі навчальні заклади, міністерства та інші органи центральної виконавчої влади.

За даними Національного агентства з питань запобігання корупції у Єдиному державному реєстрі осіб, які вчинили корупційні або пов'язані з корупцією правопорушення у період з 01.01.2023 по 31.12.2023 року зареєстровано 3081 записів: 1930 – за кримінальними правопорушеннями, 861 – за адміністративними правопорушеннями, 1 – без зазначеної категорії справ та 290 – за дисциплінарними правопорушеннями [106].

Звернувшись до звіту за результатами опитування населення та бізнесу «Корупція в Україні 2022: розуміння, сприйняття, поширеність» Національного агентства з питань запобігання корупції [106], яке було проведене у грудні 2022 року зауважимо, що за результатами опитування корупція посідає 3-тє місце серед основних проблем, які пропонувались респондентам в опитуванні. Перше та друге місця займають – висока вартість життя та воєнні дії. Так у 2022 році – 64,2% населення вважають корупцію серйозною проблемою. Серед бізнесу цей показник посідає 2-ге місце в рейтингу серед запропонованих запитань і становить – 55,2%. Детально відображено у табл. 2.1.

Сприйняття основних проблем в Україні населенням та бізнесом

Основні проблеми серед населення	Відсоткове значення % (дуже серйозне)	Основні проблеми серед бізнесу	Відсоткове значення % (дуже серйозне)
Збройна агресія	90,4	Збройна агресія	96,8
Висока вартість життя та низькі доходи	69,2	Корупція	55,2
Корупція	64,2	Несправедливість в системі правосуддя	46,2
Безробіття	64	Трудова міграція з України	45,3
Несправедливість в системі правосуддя	55,2	Висока вартість життя та низькі доходи	42,9
Захоплення влади олігархами	53,4	Безробіття	42,6
Висока вартість та низька якість медичних послуг	50,2	Захоплення влади олігархами	38,3
Висока вартість і низька якість житлово-комунальних транспортних та інших послуг	48,1	Низька якість освіти	28,7
Виїзд населення за кордон	47,2	Висока вартість та низька якість медичних послуг	23
Злочинність	38,8	Злочинність	22,3
Низька якість освіти	30	Висока вартість і низька якість житлово-комунальних транспортних та інших послуг	20,2

Розробка автора на основі аналізу джерела [78].

Щодо сприйняття поширеності корупції в Україні, то 81,1% населення та 69,2% бізнесу вважають корупцію дещо або дуже поширеною в Україні.

Якщо ж говорити про різні типи корупції, то детально представлено у табл. 2.2.

Серйозність різних типів корупції в Україні результати визначені населенням та бізнесом

Типи корупції на різних рівнях	Відсоткове значення % (дуже серйозне) серед населення	Відсоткове значення % (дуже серйозне) серед бізнесу
Політична корупція на найвищому рівні (наприклад, в уряді, ВРУ)	67,8	60
Корупція в бізнесі (наприклад, при взаємодії бізнесу та чиновників)	55,2	44,1
Побутова та повсякденна корупція (наприклад, у школах, лікарнях)	40,2	18,9

Розробка автора на основі аналізу джерела [81].

Відповідальними за подолання корупції, як населення так і бізнес вважають: Президента України / Офіс Президента, а також центральні органи влади, Кабінет Міністрів України, Національне агентство з питань запобігання корупції.

Таблиця 2.3

Хто має бути відповідальним за подолання корупції

Відповідальні за подолання корупції серед населення	Відсоткове значення % (дуже серйозне)	Відповідальні за подолання корупції серед бізнесу	Відсоткове значення % (дуже серйозне)
Президент України / Офіс Президента	43,9	НАБУ	37,5
НАБУ	31,8	Президент України / Офіс Президента	35,4
ВРУ	30,5	ВРУ	35
НАЗК	22,7	КМУ, міністерства та	26,3

		інші ЦОВВ	
КМУ, міністерства та інші ЦОВВ	21,3	САП	18,4
САП	20,1	НАЗК	18
СБУ	19,8	Місцеві органи влади	15
ДБР	10,8	ВАКС	14,1
Вищий антикорупційний суд (ВАКС)	9,8	СБУ	13,8
Національна поліція	9,3	ДБР	10,2
Суди (крім ВАКС)	8,6	Суди (крім ВАКС)	8,1
Прокуратура (крім Спеціалізованої антикорупційної прокуратури)	7,8	Національна поліція	6,1
Місцеві органи влади	6,7	Обласні органи влади	5,6
Нац. агентство України з питань виявлення, розшуку та управління активами (АРМА)	5,1	Прокуратура (крім Спеціалізованої антикорупційної прокуратури)	4,4
Обласні органи влади	3,1	АРМА	3,3
Державна служба фінансового моніторингу України	2,2	Державна служба фінансового моніторингу України	2,3
Інше	3,3	Інше	8,9
Важко сказати	5,5	Важко сказати	1,7

Розробка автора на основі аналізу джерела [81].

Найбільш ефективними органами у протидії та подоланні корупції населення визначає на першому місці – Президента України / Офіс Президента; на другому місці – Службу Безпеки України. СБУ також стоїть на другому місці за результатами опитування бізнесу, а також сюди увійшли спеціальні антикорупційні органи (НАБУ, САП, ДБР).

Таблиця 2.4

Оцінка населенням та бізнесом ефективності антикорупційної діяльності державних органів

Органи, які є ефективними серед населення	Бали	Органи, які є ефективними серед населення	Бали
--	-------------	--	-------------

Президент України / Офіс Президента	2,9	Президент України / Офіс Президента	2,98
СБУ	2,58	СБУ	2,82
НАБУ	2,58	НАБУ	2,82
САП	2,37	САП	2,79
Національна поліція України	2,36	ДБР	2,78
НАЗК	2,35	Державна служба фінансового моніторингу України	2,7
ДБР	2,34	Національна поліція	2,67
АРМА	2,32	НАЗК	2,66
Вищий антикорупційний суд (ВАКС)	2,29	Вищий антикорупційний суд (ВАКС)	2,64
Державна служба фінансового моніторингу України	2,25	АРМА	2,62
Прокуратура (крім Спеціалізованої антикорупційної прокуратури)	2,23	КМУ, міністерства та інші ЦОВВ	2,51
Місцеві органи влади	2,19	Місцеві органи влади	2,45
Обласні органи влади	2,16	Прокуратура (крім Спеціалізованої антикорупційної прокуратури)	2,41
КМУ, міністерства та інші ЦОВВ	2,12	Обласні органи влади	2,39
Суди (крім ВАКС)	2,1	Суди (крім ВАКС)	2,36
ВРУ	2,09	ВРУ	2,34

Розробка автора на основі аналізу джерела [81].

Таким чином, дослідження дає нам розуміння стану усвідомленості населення та бізнесу проблемами корупції. А це означає, що корупція є однією з основних проблем, яка входить у топ-3 пункти сучасних українських негативних якостей з якою необхідно боротись.

Київським міжнародним інститутом соціології упродовж 30 вересня-13 жовтня 2023 року було проведення всеукраїнське телефонне опитування громадської думки «Омнібус» до якого були включені запитання щодо топ-

проблем (крім війни) та хто має докладати зусиль для боротьби з корупцією. За результатами опитування звісно на першому місці стоїть – війна. Але найперше місце серед опитуваних поза проблемою війни стоїть проблема корупції – 63%, другою проблемою було визначено – низький рівень заробітних плат та пенсії. Серед інших проблемних питань було перераховано: високі комунальні тарифи, демографічні ризики та безробіття. Детально відображено у табл. 2.5.

Таблиця 2.5

Відповідь на запитання «А які проблеми, крім війни, Вас найбільше турбують?» (респонденти могли обрати до 3-х відповідей)

Проблеми, які найбільше турбують (крім війни)	Відсоткове значення %
Корупція	63
Низький рівень заробітної плати та пенсії	46
Занадто високі комунальні тарифи	24
Демографічні проблеми, ризики не повернення українських біженців із за кордону	22
Безробіття	20
Відсутність запрошення до вступу до НАТО і можлива відсутність прогресу у цьому питанні	15
Ризик згорання демократії і загроза авторитаризму після війни	9
Ризик, що перемовини до вступу до ЄС не почнуться вчасно і не завершаться успішно	8
Повільна відбудова зруйнованих чи пошкоджених територій	8
Скорочення бюджетів місцевих громад на користь Уряду і можливе послаблення децентралізації	7
Недостатня допомога ВПО	5

Втрата темпів дорожнього будівництва	3
Інше	6
Важко сказати	2

Розробка автора на основі аналізу джерела [159]

Проведене дослідження вказало досить правильне питання «Хто має докласти зусиль для боротьби з корупцією?», враховуючи той факт, що наразі досить багато скандальних корупційних викриттів серед високопосадовців. Більшість респондентів – 54% – стверджують, що насамперед боротися з корупцією мають нові антикорупційні органи, створені після 2014 року. Багато респондентів вважають, що боротися з корупцією мають – Президент / Офіс Президента (43%), а також правоохоронні органи: поліція, СБУ, прокуратура. Детально відображено у табл. 2.6.

Таблиця 2.6

Відповідь на запитання «Хто, на Вашу думку, у першу чергу має докладати зусиль для боротьби з корупцією в Україні?» (респонденти могли обрати до 3-х відповідей)

Органи, які мають боротись з корупцією	Відсоткове значення %
Нові антикорупційні органи: НАБУ, Спеціалізована антикорупційна прокуратура тощо	54
Президент/Офіс Президента	43
Правоохоронні органи: поліція, СБУ, прокуратура, тощо	32
Судова система	24
Прості громадяни	20
Верховна Рада України	16
Громадські організації	12

КМУ та міністерства	10
Бізнес, підприємці	4
Інше	2
Важко сказати	4

Розробка автора на основі аналізу джерела [159]

Таким чином, корупція була, є, і буде найголовнішим тригером для українців, які хочуть та вимагають ефективної боротьби з нею. Що проявляється найбільше у період війни – це підтверджують результати проведених досліджень різними соціологічними, громадськими та державними установами. Також 68 % українців вважають і зазначають, що для того щоб добитись правосуддя необхідно «дати хабар» – це відомості з опитування Київського міжнародного інституту соціології для Консультативної місії ЄС. Це ж дослідження зазначає, що наразі НАБУ довіряють 31% (не довіряють – 44%). Загалом щодо антикорупційних органів 33% вважають, що вони здатні боротися з корупцією, а 56% вважають, що не здатні. Водночас кращою є зараз довіра до СБУ (59% довіряють і 26% не довіряють) та поліції (56% довіряють і 37% не довіряють).

Проте, незважаючи на всі показники, українці очікують впевнених дій та результатів від влади та спеціалізованих органів щодо боротьби з корупцією.

Важкість боротьби з корупцією визначається реальними можливостями корумпованих структур і осіб, обладнаних владою та повноваженнями, утруднювати спроби проникнення в сферу їхньої кримінальної діяльності. Також, проблема полягає у непідготовленості правоохоронних органів та політичних сил суспільства до безкомпромісної боротьби з корупцією. Відсутність соціальних та політичних традицій викриття корупціонерів та відсутність ефективних криміналістичних методів ускладнюють ефективний протистояння цьому явищу. Також існує проблема вивчення особистості тих, хто, займаючи високі посади, поглиблюється у хабарництві та розкраданнях.

Закон визначає корупцію як зловживання службовим становищем для особистої вигоди [137]. Проте таке визначення вузьке, і в наукових колах розглядають корупцію на двох рівнях. Індивідуально це може бути моральною проблемою особи, але у контексті України виявляється, що відсторонення конкретних осіб не розв'язує проблему корупції. Це свідчить про те, що коріння цього явища глибше і його треба розглядати системно.

Мова йде про суспільний лад та доступ до суспільних благ. У суспільствах обмеженого доступу, важливі ресурси (економічні, політичні, природні) контролюють обмежений коло осіб. Ці люди мають потенціал вилучити ресурси силою, але вони вирішують утриматися від конфліктів і створюють правила, які діють лише всередині їхнього кола. В Україні це пов'язано з впливом олігархів та політиків, які забезпечують свої особисті інтереси, замість того, щоб сприяти розподілу ресурсів на благо суспільства.

Три основні ознаки корупції включають наявність публічної влади у осіб, задіяних в корупції, використання цієї влади для особистих інтересів та видиму шкоду суспільству. Гроші та хабарі є найнижчим рівнем корупції. Системна корупція, яка відбувається на вищому рівні, проявляється у домовленостях та обміні «посадами на потоках», де можна отримати корупційну ренту без прямого отримання хабарів. В такій системі на посади отримують доступ лише «свої» люди, створюючи закритий круг для інших членів суспільства.

Корупція призводить до зменшення конкуренції, оскільки «дружні» компанії отримують ліцензії та доступ до ринків, тоді як найбільш ефективні підприємства залишаються поза увагою. Підприємці обирають вкладати в побудову зв'язків з «потрібними» особами, а не в інновації та розвиток продуктів. Це призводить до збитків для бюджету (завищені ціни) і споживачів (неповна якість товарів і послуг). За даними Інституту економічних досліджень та політичних консультацій, антикорупційні заходи в державних закупівлях та інших секторах принесли Україні економічний вигаш у розмірі 6 мільярдів доларів США щорічно.

Важко визначити, чи економіка не розвивається через корупцію, чи корупція стала відповіддю на економічні кризи у 90-х, коли інституції не працювали і нові, демократичні ще не сформувалися. Проте, розумна антикорупційна політика може мати позитивний ефект на економіку.

Існує точка зору, що у минулому корупція сприяла розвитку азіатських країн, формуючи певні правила існування суспільства в умовах відсутності якісного законодавства та практик. Однак довгостроково корупція призводить до більшої шкоди, ніж користі.

Для окремої людини переваги від корупції можуть здаватися тимчасовими та нестійкими. Наприклад, у ситуації, коли багато людей подають документи на отримання закордонного паспорту і виникає черга, окремі особи можуть використовувати хабарі, щоб обійти чергу. Проте це призводить до того, що інші також намагаються заплатити, створюючи знову велику чергу та сплачуючи додаткові кошти.

Щодо підходів до боротьби з корупцією, важливо враховувати тип корупції, що переважає у суспільстві. У випадку корупції на рівні окремих осіб, ефективні методи можуть включати підвищення прозорості для виявлення порушень та належних покарань.

У суспільствах з системною корупцією, проблемою може бути судова система. В цьому випадку створення незалежних антикорупційних інституцій з достатніми повноваженнями може бути ефективним кроком.

Також важливо використовувати непрямі методи подолання корупції, спрямовані на відкритий доступ до розподілу ресурсів для суспільства. Це може включати створення політичних партій, які відповідають інтересам різних груп у суспільстві, а не лише олігархічним інтересам.

Локальні можливості, де громадяни можуть впливати на розподіл ресурсів, є ключовим аспектом боротьби з корупцією, особливо в контексті децентралізації. Спільне об'єднання людей з схожими пріоритетами і інтересами може сприяти впливу на локальну політику чесними та прозорими методами.

Після Революції Гідності в Україні боротьба з корупцією спирається на умовний трикутник, включаючи активістів громади, міжнародні організації та українську владу. Залучення малих та середніх підприємств, які мають ресурси та інтереси для впливу на політиків, може виявитися важливим елементом цього процесу.

Боротьба з корупцією в Україні розвивається різними темпами, залежно від конкретної сфери корупційних дій. Якщо розглядати індивідуальний рівень корупції та створення антикорупційних інституцій, то в Україні цей процес відбувався досить швидко. Проте, коли розглядати проблему як обмеження доступу до ресурсів, зміни відбуваються повільніше, оскільки вимагають формування розуміння альтернативної політичної системи без корупції, що є тривалим процесом колективного навчання.

Заяви політиків про боротьбу з корупцією популярні, оскільки українці вважають корупцію однією з найбільших проблем у державі. Проте, часто це лише загальні заяви, а конкретних пропозицій дуже мало. Для ефективної боротьби з корупцією потрібна реформа судової системи, оскільки вона зараз політизована, що призводить до вибіркового застосування покарань та може перетворити антикорупційні зусилля на інструмент політичної боротьби.

Щодо ролі держави в боротьбі з корупцією, існують успішні моделі, такі як скандинавська, де поширений корпоратизм і розподіл ресурсів відбувається відповідно до потреб населення. Важливо зберігати незалежність антикорупційних органів від виконавчої влади, щоб уникнути їхньої політизації.

Рівень корупції у світі складно виміряти, оскільки це часто відбувається за закритими дверима. Індeksi, такі як Індекс сприйняття корупції від Transparency International, використовуються для оцінки, проте різні експерти розуміють під корупцією різні види. Сприйняття корупції суспільством значно впливає на пресу, а в демократичних суспільствах розповсюдженість інформації про корупцію може створювати враження, що

вона загальна, порівняно з авторитарними режимами, де цензура приховує проблеми.

Сприйняття корупції впливає на корупцію саме через психологічний аспект громадян. Якщо медіа акцентують увагу на загальній корупції та бездіяльності суспільства, громадяни можуть відчувати втрату мотивації боротьби з цим явищем. Виникає проблема колективної дії, коли люди бояться виходити «проти течії» та обирають участь у корупційних схемах як раціональний варіант, уникнути ризиків та не вирішувати моральні дилеми.

Самоцензура у медіа не є рішенням, проте важливо збалансувати інформацію. Покажіть не лише негативні сторони корупції, але й позитивні приклади, успішні боротьби з нею та покарання корупціонерів. Важливо підтримувати обговорення та свідоме розуміння суспільством проблеми корупції.

Рівень корупції впливає на рішення іноземних інвесторів щодо вкладання коштів в країну. Корупція створює невизначеність для бізнесу та збільшує ризики. Середні підприємства особливо вразливі, оскільки їм важко адаптуватися до місцевих правил та процедур.

Україна має кілька антикорупційних органів, таких як НАБУ, НАЗК, САП та Антикорупційний суд. Вони виконують завдання з запобігання корупції, розслідувань та судового переслідування корупціонерів. Медіаційна система, також як ProZorro та портали відкритих даних, є додатковими інструментами боротьби із корупцією, надаючи прозорість та доступ до інформації.

Таким чином, в контексті євроінтеграційних зусиль державний контроль виступає необхідною умовою для досягнення високих стандартів управління та розвитку суспільства. Спрямованість на наближення до європейських норм і цінностей вимагає реформування і модернізації механізмів контролю, забезпечуючи ефективну діяльність державних структур на користь громадян та загального розвитку країни. Оскільки Україна продовжує свій шлях до європейської інтеграції, вдосконалення

системи державного контролю стає актуальним завданням, сприяючи створенню сучасної, відкритої та демократичної держави. Його сутність полягає у забезпеченні належного дотримання законів, виконання владними структурами своїх обов'язків перед громадянами та суспільством загалом. Нами визначені наступні механізми державного контролю регулятивний (полягає у створенні ефективної системи контролю та забезпечення дотримання встановлених норм, стандартів і правил), правовий (передбачає належне нормативно-правове регулювання державного контролю загалом та по галузям державних органів зокрема), антикорупційний (який є наразі одним з ключових, враховуючи вимоги ЄС до України, як кандидата до членства та передбачає вивчення відсутності конфлікту інтересів при виконанні посадових обов'язків), попереджувально-профілактичний (передбачення можливих проблем і уникнення їх на зародковій стадії). Запропоновані у статті механізми не є сталими, а є авторським баченням. На нашу думку вони найбільше всього допомагають реалізувати контроль з боку держави по усім сферам державного управління.

Для вирішення цих проблем необхідно впроваджувати комплексні реформи, включаючи антикорупційні заходи, підвищення прозорості, реформування судової системи, вдосконалення координації між контрольними органами та використання сучасних технологій для поліпшення ефективності контролю. Також важливо залучати громадян та громадські організації до моніторингу та контролю за діяльністю державних структур.

2.3 Аспекти зарубіжного досвіду розвитку механізмів державного контролю для зміцнення безпеки

Однією з основних загроз у національній безпеці є корупція, яка підриває всю фінансову систему, знижує рівень довіри населення до владних

структур та представників органів влади. Розглядаючи зарубіжні документи, то Конвенція ООН проти корупції, ухвалена у 2003 році, є єдиним юридично обов'язковим універсальним інструментом у боротьбі з цією соціальною проблемою. Текст Конвенції був розроблений та узгоджений під час семи сесій Спеціального комітету з переговорів протягом періоду з 3 січня 2002 року до 1 жовтня 2003 року. Генеральна Асамблея прийняла Конвенцію 31 жовтня 2003 року.

Охоплюючи п'ять основних напрямків дії, Конвенція включає в себе запобіжні заходи, криміналізацію та правозастосування, міжнародне співробітництво, повернення активів, а також технічну допомогу та обмін інформацією. Розглядаючи різні форми корупції, включаючи хабарництво, торгівлю впливом, зловживання повноваженнями та інші корупційні акти в приватному секторі, основною особливістю Конвенції є спеціальна глава про повернення активів. Ця глава має на меті повернення активів їх законним власникам, включаючи держави, якщо ці активи були отримані незаконно.

Конвенція набрала чинності 14 грудня 2005 року та налічує 189 учасників станом на грудень 2021 року, включаючи Європейський Союз. Проте 9 країн поки не ратифікували Конвенцію, а саме Андорра, Барбадос, Еритрея, Монако, Північна Корея, Сент-Кітс і Невіс, Сент-Вінсент і Гренадини, Сан Марино та Сирія. Україна підписала Конвенцію 11 грудня 2003 року та ратифікувала її 2 грудня 2009 року.

Шахрайство та корупція представляють значущу загрозу для безпеки та фінансових інтересів Європейського Союзу (ЄС). Захист цих інтересів є пріоритетом для інституцій ЄС, як оптимального використання грошей платників податків, а також для протидії організованій злочинності та тероризму, які знаходять у корупції сприятливий ґрунт.

На рівні ЄС діють наступні державні структури, які здійснюють перевірки та відслідковують антикорупційні злочини серед них: Європейське бюро протидії шахрайству (OLAF); Європейська прокуратура; Європейська комісія через Генеральний директорат з міграції та внутрішніх справ.

Європейське бюро протидії шахрайству (OLAF) проводить незалежні адміністративні розслідування щодо шахрайства, корупції та незаконної діяльності, пов'язаної з коштами ЄС; гарантує, що гроші платників податків ЄС витрачаються на проекти, сприяючи створенню робочих місць та зростанню в Європі та розслідує серйозні порушення поведінки співробітників та членів інституцій ЄС, зміцнюючи довіру громадськості.

Європейська прокуратура є першим органом ЄС з правом проведення кримінальних розслідувань та переслідування шахрайства та корупції, що зачіпає фінансові інтереси ЄС.

Європейська комісія через Генеральний директорат з міграції та внутрішніх справ займається боротьбою з корупцією на рівні ЄС та міжнародному рівні. Розробляє політику ЄС щодо протидії шахрайству у якості служби Комісії.

У 2017 році була затверджена Директива (ЄС) 2017/1371 Європейського Парламенту та Ради від 5 липня 2017 року про боротьбу з шахрайством, спрямованим проти фінансових інтересів Союзу, кримінально-правовими засобами.

Мета директиви полягає в створенні сильної та гармонізованої системи з мінімальними загальними правилами для боротьби зі злочинністю, що впливає на бюджет ЄС. Також, директива націлена на забезпечення кращого захисту фінансових інтересів грошей платників податків по всьому ЄС.

Ця Директива охоплює шахрайство, корупцію та інші кримінальні порушення, такі як привласнення чи відмивання грошей, що зачіпають фінансові інтереси Союзу – бюджет ЄС, бюджетні фінансування інституцій, агентств та установ ЄС.

Директива також розглядає «серйозні правопорушення» проти системи ПДВ, включаючи каруселі з ПДВ, які завдають загальної шкоди щонайменше 10 000 000 євро та мають територіальний охоплення в одній чи більше державах ЄС.

Крім того, вона визначає загальні правила для санкцій та строків давності стосовно кримінальних порушень, на які розповсюджується ця Директива.

Проте є деякі особливості окремого її застосування, так у всіх державах ЄС (крім Данії) усі вищеписані порушення закону підлягають кримінальному покаранню, включаючи їхні замаху, а також підбурювання, сприяння та посередництво. Юридичні особи мають бути піддані відповідальності за будь-яке кримінальне правопорушення, яке вони вчинили на свою користь, і це включає можливість ініціації кримінального провадження проти фізичних осіб, які винні або несуть повну відповідальність.

Директива (ЄС) 2017/1371 передбачає мінімальні «ефективні, пропорційні та стримуючі» кримінальні санкції.

Сюди входить максимальне покарання не менше 4 років позбавлення волі:

- де фінансова шкода бюджету ЄС перевищує межу 100 000 євро;
- у будь-яких випадках серйозних правопорушень проти загальної системи ПДВ;
- інші серйозні обставини, визначені національним законодавством.

Якщо кримінальне правопорушення передбачає збитки на суму менше 10 000 євро, держави ЄС можуть запровадити санкції, які не є кримінальними.

Що стосується юридичних осіб, директива передбачає різні інші види санкцій на додаток до штрафів (кримінальних та некримінальних).

Ці санкції не виключають: можливість більш жорстких санкцій у національному законодавстві; здійснення дисциплінарних повноважень компетентними органами щодо державних службовців.

Директива також стосується наступного:

- заморожування та конфіскація коштів та доходів, отриманих від кримінальних правопорушень, що впливають на бюджет ЄС;
- встановлення юрисдикції за такі правопорушення;
- мінімальні строки давності, що дозволяють проводити розслідування та переслідування, а також дозволяють примусове виконання покарань, призначених після засудження за вчинення цих правопорушень.

ДФЄС визнає корупцію «єврозлочином», включаючи її до особливо тяжких злочинів з транскордонним виміром, для яких можуть бути встановлені мінімальні правила щодо визначення кримінальних правопорушень та санкцій (ст. 83.1). З прийняттям Стокгольмської програми Комісія отримала політичний мандат для оцінювання зусиль у боротьбі з корупцією та розробки всебічної антикорупційної політики ЄС у тісній співпраці з GRECO.

Далі розглянемо більш детально документи ЄС щодо боротьби з корупцією: Рамкове рішення Ради 2003/568/ІНА про боротьбу з корупцією в приватному секторі; Конвенція ЄС про боротьбу проти корупції посадових осіб Європейських Співтовариств або посадових осіб держав-членів Європейського Союзу 1997 р.; ЄС приєднався у 2008 р. до Конвенції ООН проти корупції.

Рамкове рішення Ради 2003/568/ІНА стосовно протидії корупції в приватному секторі передбачає криміналізацію обох видів корупції у цьому секторі та встановлює юридичну відповідальність для юридичних осіб, які можуть нести відповідальність за такі порушення. Основна мета рішення – введення поняття корупції до національного кримінального законодавства, зокрема в рамках підприємницької діяльності.

Держави-члени ЄС зобов'язані включити в свої закони кримінальну відповідальність за намагання, активні та пасивні форми корупції, пов'язані з підприємницькою діяльністю. Це охоплює обіцянки, пропозиції або надання невинуватеної переваги для впливу на осіб, які керують або працюють для

суб'єктів приватного сектору, а також вимагання або отримання невинуватеної переваги.

Зазначається, що обмеження сфери дії, введене раніше, вже не є чинним з 22 липня 2005 року.

Рамкове рішення Ради 2003/568/ЖНА орієнтоване на відповідальність юридичних та фізичних осіб.

Ця ініціатива спрямована на покладання відповідальності не лише на фізичних осіб, таких як наймані працівники, але й на юридичних осіб, таких як підприємства.

Щодо фізичних осіб, рамкове рішення визначає, що держави ЄС мають забезпечити найвищий рівень покарання, такий як позбавлення волі на період не менше 1-3 років за вказані порушення. Це стосується випадків, коли відповідна поведінка криміналізована від одного до двох років позбавлення волі в різних державах ЄС. Крім того, країни можуть застосовувати більш високі пенальні санкції, які перевищують максимальний строк ув'язнення, визначений рамковим рішенням.

Тимчасове призупинення права на підприємницьку діяльність може також застосовуватися, а підбурювання або сприяння зазначеним діям розглядається як кримінальний злочин.

Щодо юридичних осіб, вони можуть бути притягнуті до відповідальності за корупційні порушення, якщо вони приносять їм користь через дії фізичних осіб, які діють в індивідуальному порядку чи мають керівні посади в юридичній особі. Штрафи для юридичних осіб можуть включати як кримінальні, так і цивільні санкції, а також можливість виключення з права на державні пільги чи допомогу.

Конвенція ЄС про боротьбу проти корупції посадових осіб Європейських Співтовариств або посадових осіб держав-членів Європейського Союзу 1997 р. Конвенція набула чинності 28 вересня 2005 року, і всі держави-члени ЄС приєдналися до неї.

Згідно з конвенцією, кожна країна ЄС повинна прийняти заходи для криміналізації обох форм корупції в сфері службовців ЄС. Конвенція також охоплює участь у корупції та підбурювання до неї.

Санкції повинні бути ефективними, пропорційними та переконливими, і дозволяти керівникам підприємств оголошувати кримінальну відповідальність за активну корупцію осіб, які перебувають під їх контролем.

Кожна країна ЄС повинна встановити свою юрисдикцію для правопорушень відповідно до зобов'язань конвенції, включаючи випадки, коли правопорушення відбувається на її території, або проти чиновників ЄС.

Якщо розслідування стосується принаймні двох країн ЄС, вони повинні співпрацювати у розслідуванні та переслідуванні, а також при виконанні покарання.

Держави ЄС мають застосовувати принцип «ne bis in idem», але можуть існувати винятки з цього принципу.

Держави ЄС можуть впроваджувати внутрішні правові механізми, які перевищують зобов'язання конвенції.

У випадку суперечок між країнами ЄС стосовно тлумачення або застосування конвенції, питання повинне бути вирішено Радою, і, якщо не вирішиться, справа може бути передана до Суду Європейського Союзу.

У червні 2011 р. Комісія запровадила механізм періодичної оцінки зусиль держав щодо боротьби проти корупції.

Призначений для створення підґрунтя для більш серйозних політичних зобов'язань від усіх органів, здатних ухвалювати рішення в ЄС, такий механізм, входячи до ширшого антикорупційного пакету, спрямований на забезпечення періодичної оцінки зусиль країн-членів у боротьбі з корупцією. Це має стимулювати політичну волю, сприяти посиленню антикорупційних заходів та поглиблювати взаємну довіру.

Згідно з Звітом ЄС про боротьбу з корупцією 2014 року, виявлено, що характер та розміри корупції відрізняються від країни до країни в ЄС, а

ефективність антикорупційної політики значно різниться. Звіт підкреслив, що корупції слід приділити більше уваги в усіх країнах ЄС.

З того часу Звіт про боротьбу з корупцією ЄС став основою для діалогу з національними органами влади та інформування великих обговорень у всій Європі. У лютому 2017 року вирішено припинити підготовку подальших Звітів. У внутрішньому листі віце-президента Комісії Франса Тіммерманса висловлювалося, що перший та єдиний Звіт 2014 року служив основою для глибокої роботи та консультацій у рамках боротьби ЄС з корупцією.

Директива (ЄС) 2019/1937 про захист осіб, які повідомляють про порушення законодавства ЄС застосовується з 16 грудня 2019 року повинна бути імплементована у державах-членах ЄС до 17 грудня 2021 року (звіт до 17 грудня 2023 р.).

Визначає правила та процедури для захисту «викривачів» осіб, які розкривають інформацію, що надійшла до них у зв'язку з професійною діяльністю, стосовно порушень законодавства ЄС у ключових сферах політики. Порушення можуть включати як протиправні дії чи бездіяльність, так і зловживання.

Директива 2019/1937 охоплює звіти щодо порушення правил в останніх галузях, таких як фінансові послуги, продукти та ринки державних закупівель, запобігання відмиванню грошей та фінансуванню тероризму, безпека продукції та дотримання правил безпеки в залізничному, автомобільному, морському та внутрішніх водах, захист навколишнього середовища від поводження з відходами до радіаційного захисту та ядерної безпеки, безпека харчових продуктів та кормів, охорона здоров'я тварин, охорона здоров'я, включаючи права пацієнтів та контроль за тютюном, захист споживачів, захист приватного життя та персональних даних, безпека та інформаційні системи; порушення, які зачіпають фінансові інтереси ЄС; порушення, які стосуються внутрішнього ринку, включаючи порушення конкуренції ЄС та правил державної допомоги, а також порушення національних правил оподаткування підприємств. Директива доповнює вже

існуюче спеціальне законодавство ЄС, що включає норми про повідомлення про порушення, зокрема щодо фінансових послуг, відмивання грошей, фінансування тероризму, безпеки транспорту та захисту навколишнього середовища.

Директива 2019/1937 не:

- впливає на обов'язки урядів ЄС забезпечувати захист своєї національної безпеки;
- спричиняє вплив на законодавство ЄС або національне законодавство, що регулює захист секретної інформації, професійні таємниці між клієнтом та адвокатом, пацієнтом та лікарем, а також таємниці судового провадження чи кримінально-процесуальні норми;
- встановлює нові стандарти, що замінюють національні положення, які регулюють право працівників консультуватися зі своїми представниками чи профспілками.

Норми законодавства включають в себе різні категорії працівників, які діють як у приватному, так і в державному секторах, в тому числі тих, хто розкриває порушення після закінчення робочих відносин.

Правові положення охоплюють різноманітні групи працівників, що працюють як у приватному, так і у державному секторах, включаючи тих, хто висвітлює порушення навіть після завершення робочих відносин.

Багато країн Західної Європи володіють типовою структурою спеціалізованих служб. Наприклад, у Франції існує Центральна рахункова Палата (яка лише виявляє порушення), Служба попередження корупції, Центральна дирекція юридичної поліції, Центральна дирекція загального інформування та Центральний офіс покарання фінансових порушень у фінансовій сфері. Усі ці структури фінансуються з бюджету та мають визначену сферу діяльності. Фахівці Франції вважають, що створення спеціалізованих служб та органів для боротьби з корупцією слід розглядати як засіб досягнення мети, а не як головну мету саму по собі.

У Фінляндії існує чітка та ефективна система боротьби з корупцією, яка базується на міцній нормативно-правовій основі та отримує підтримку суспільства. За даними організації «Трансперенсі Інтернешнл», Фінляндія визнається однією з найменш корумпованих країн у світі. Фінляндія, як член Європейського Союзу, активно взаємодіє з основними нормативними документами ЄС щодо боротьби з корупцією та організованою злочинністю. Однак імплементація європейських законів в національну правову систему Фінляндії здійснюється обережно, органічно поєднуючи національне законодавство із загальноєвропейським.

У Бельгії, крім традиційних репресивних заходів, які передбачають кримінальну відповідальність за корупційні дії, приділяється увага попередженню корупції. Це відображено в рамках реформи COPERNIC, де визначено розширене поняття корупції, охоплюючи зловживання владою та встановлення кодексу поведінки для підтримки етичних норм.

Досвід протидії корупції в Німеччині та Словаччині свідчить про успішне залучення громадськості до цього процесу. Наприклад, відомство кримінальної поліції федеральної землі Нижня Саксонія впровадило систему прийому анонімних повідомлень від громадян про економічні злочини. Рішення прийнято після успішного пілотного проекту, в результаті якого отримано 184 повідомлення протягом чотирьох місяців. Це спеціальне відділення, яке складається лише з 9 працівників прокуратури та 33 поліцейських, розпочало кримінальні справи у 124 випадках, зокрема 30% стосувалося корупційних порушень.

У Словаччині в рамках Міністерства внутрішніх справ діє Антикорупційний комітет, який займається проведенням превентивних заходів та розслідуванням фактів корупції серед працівників міністерства та поліції. Для отримання інформації про посадові злочини створено телефонну лінію, на яку громадяни можуть повідомляти про неправомірні дії правоохоронців. Також створено веб-сторінку в міжнародній інформаційній

мережі «Інтернет», де громадяни можуть висловити свої пропозиції щодо заходів по боротьбі з корупцією в державних установах.

Додатково, в ряді країн, таких як Швеція, діє громадська організація «Демократичний аудит», яка вивчає рівень корупції в суспільстві та моніторить розвиток демократичних свобод. Польща приділяє важливу увагу боротьбі з корупцією, і відзначається створенням Центрального антикорупційного Управління, яке займається переслідуванням корупційних злочинів та перевіркою діяльності чиновників.

Польща пройшла великий шлях у впровадженні значущих змін у сфері боротьби з корупцією. Закон про Центральне антикорупційне Управління (ЦАУ), який набув чинності з 24 серпня 2006 року, визначає головною метою боротьбу з зловживанням владою, використанням привілеїв для особистої чи майнової користі, а також економічну діяльність, що завдає шкоду інтересам держави. ЦАУ спрямоване на переслідування корупційних злочинів, ретельний аналіз майнових декларацій чиновників і слідкування за порушенням заборони на поєднання громадських (державних) функцій із господарською діяльністю.

Медичні комісії, перевірки на допуск до роботи з конфіденційною інформацією та тести на детекторі брехні є обов'язковими етапами відбору до ЦАУ. Незважаючи на те, що проходження тесту на детекторі брехні формально є віддачею, відмовившись від нього, особу не зарахують до ЦАУ.

Суттєвий прогрес у протидії корупції в Польщі досягнуто завдяки Закону від 16 листопада 2000 року, який створив новий державний орган фінансової розвідки. Цей орган призначений для припинення фінансових злочинів та створення банку даних для всіх компетентних державних інститутів. Генеральний інспектор фінансової інформації здійснює збір, аналіз, оцінку та передачу даних, координуючи взаємодію між фінансовими інститутами та правоохоронними органами.

Система взаємодії між органом фінансової розвідки та правоохоронними органами дозволяє ефективно виявляти корупційні дії та успішно їм протидіяти.

В Румунії національна Прокуратура по Антикорупції відзначається своєю рішучою політикою у боротьбі з корупцією. Зазначена прокуратура веде розслідування справ, в яких завдана матеріальна шкода дорівнює еквіваленту 100 тис. євро, або вчинені протиправні дії осіб, що входять до складу парламенту, уряду, судових органів, префектів, керівників державних організацій, банків та інших.

Румунія вирізняється найбільш активною антикорупційною політикою в Європейському Союзі. У 2002 році був створений Національний антикорупційний директорат Румунії (НАДР) за аналогією з Італією, метою якого стало виявлення та розслідування корупційних порушень. Для ефективного реагування на будь-які повідомлення про незаконне збагачення, у 2007 році було засновано Національну агенцію з доброчесності, що діє на перетині фіскальної служби та НАДР.

Громадськість взята під суворий контроль владних структур, інформація про фінансові статки посадових осіб доступна відкритим шляхом на електронних сайтах. Здійснюється періодичний контроль за статками, а також створено Агенцію з повернення активів та їх управління, яка підпорядкована Міністерству фінансів Румунії. У багатьох країнах світу, таких як Австрія, Чехія, Швеція, відсутні єдині спеціальні закони щодо боротьби з корупцією, але вони регламентовані різними частинами Кримінального кодексу чи базуються на міжнародному співробітництві з організаціями, такими як Інтерпол і Європол.

Швейцарський парламент, враховуючи потребу адекватного реагування на можливі загрози внутрішньої безпеки, прийняв 3 вересня 1999 року «Директиви щодо організації та реалізації політики безпеки». Цей крок визначив перший етап створення та розвитку нових інструментів для протидії корупції та організованій злочинності в країні. З метою

вдосконалення системи національної безпеки в Швейцарії, у 2002 році було успішно завершено формування нової структури державних органів у цьому напрямку.

Італія впровадила міжвідомчий спеціальний орган, «Управління розслідувань Антимафія» (ДІА), для боротьби з організованою злочинністю, включаючи корупцію. Фахівці слідчих органів Державної поліції, карабінерів та Фінансової гвардії, а також цивільні фахівці у галузі інформатики, технічного та адміністративного забезпечення, складають основну частину кадрів ДІА. Орган має компетенцію розслідувати злочини з ознаками «угруповання мафіозного типу».

У деяких інших країнах повноваження щодо протидії корупції можуть бути делеговані одній силовій структурі або розділені між кількома агентствами. В Словаччині, наприклад, було розформовано Центральне координаційне управління боротьби з корупцією, а Комітет боротьби з корупцією замінено відділом боротьби з корупцією Секретаріату Уряду. Здійснення заходів, передбачених «Національною програмою боротьби з корупцією», тепер покладено на Управління боротьби з корупцією Президії поліцейського корпусу МВС та Словацьку інформаційну службу (СІС), а основні повноваження з боротьби з корупцією перейшли від Міністерства фінансів до Міністерства юстиції. З метою координації дій державних органів у боротьбі з корупцією, в багатьох країнах були створені міжвідомчі комісії, що включають представників різних міністерств і агентств.

Угорська Республіка взяла на себе завдання боротьби з корупцією, утворивши комісію, яку очолюють фахівці у галузях права, управління та економіки. Зараз ця комісія розробляє проекти та вносить зміни до понад 20 законодавчих актів. Помітні інновації в боротьбі з корупцією включають обмеження обігу готівкових коштів та встановлення порядку розрахунків між господарськими структурами через банківські установи для сум, що перевищують 200 тис. форинтів (одна тисяча доларів США), а також скорочення кількості осіб, які мають відстрочки та пільги у сплаті податку та

митних зборів. Зміни також включають звуження поняття податкової таємниці та підвищення рівня інформованості державно-адміністративних органів, зокрема податкового управління, поліції та фінансово-митної служби.

В Болгарії проводиться оцінка корупційних ризиків у виконавчих органах влади, використовуючи Методологію, затверджену Прем'єр-міністром країни. Ця методологія визначає чотири категорії показників корупційного ризику: об'єктивні, суб'єктивні, внутрішні та зовнішні. Інспекції відповідних органів оцінюють ступінь ризику як низький, середній або високий, використовуючи просту формулу.

Заходи з управління ризиками пропонуються в залежності від ступеня ризику. Діяльність одиниць із середнім або високим ризиком підлягає регулярному моніторингу. Пропонуються заходи, такі як збір підписів працівників для забезпечення обізнаності із антикорупційним законодавством, вдосконалення систем моніторингу та аналізу ризиків корупції та підвищення контролю за сприйнятливими до корупції структурними підрозділами.

У Литві оцінка корупційних ризиків важлива, і закон про запобігання корупції визначає процедуру аналізу корупційного ризику для державних та муніципальних установ. Процес включає визначення ймовірності корупції за певними критеріями та аналіз особливо схильних до корупції областей діяльності. Закон також передбачає обов'язковість оцінки корупційних ризиків та визначення підстав для її проведення. Критерії включають в себе наявність негативного впливу на поведінку службовців, корупційні злочини в аналогічних установах та необхідність удосконалення систем внутрішнього контролю.

Такі оцінки корупційних ризиків є важливим етапом у боротьбі з корупцією, спрямованим на ефективне управління та запобігання цьому негативному явищу.

Служба спеціальних розслідувань визначає необхідність проведення аналізу корупційних ризиків у конкретних сферах діяльності, дотримуючись критеріїв, визначених в законодавстві. Цей аналіз виконується відповідно до процедур, визначених урядом країни.

Під час проведення аналізу корупційного ризику розглядаються різні фактори, включаючи обґрунтований прогноз ймовірності виникнення корупційних ситуацій та пов'язаної інформації, результати соціальних досліджень, самостійність працівників у прийнятті рішень щодо державних коштів та інших активів, рівень моніторингу та ротації персоналу, вимоги до документації, внутрішній та зовнішній аудит державних чи муніципальних установ, рамки для прийняття та оцінки законодавства, а також інші чинники, що можуть сприяти зростанню корупції.

Служба спеціальних розслідувань щорічно проводить аналіз корупційного ризику у 10-15 державних чи муніципальних установах.

Оцінка корупційних ризиків у державному управлінні Нідерландів ґрунтується на трикутнику мотивації, можливості та раціоналізації, використовуючи голландську методологію вразливості до корупції. Цей підхід базується на п'яти етапах:

Визначення та оцінка областей вразливості, пов'язаних із укладанням контрактів, видачею документів, законодавчими та правозастосовними відносинами між урядом та громадянами (бізнес-сектор).

Оцінка чинників підвищеної вразливості, таких як складність, швидкі зміни, керівництво та підлеглі.

Оцінка рівня розвитку системи управління на основі цілісності, яка визначає стійкість організації до корупційних ризиків.

Аналіз відхилень, що визначає баланс між вразливістю, визначеною на рівні управління.

Визначення заходів для управління корупційно вразливими процесами та підвищення стійкості проти корупційних ризиків.

У 2003 році в Нідерландах була впроваджена методологія «превентивної самооцінки корупційної вразливості в публічній сфері», яка дозволяла державним органам оцінювати корупційні ризики. Особливістю цієї методології було використання аналізу законодавства та опитувань посадовців для об'єктивного визначення ризиків та можливостей для їх запобігання.

Ця методологія служила зразком для створення власних методик оцінки корупційних ризиків у кількох європейських країнах, зокрема в Естонії, де її застосування в правоохоронних органах виявилось досить ефективним.

Державний контроль в сфері фінансового управління вважається одним із найефективніших інструментів, спрямованих на забезпечення ефективності управління державними фінансовими ресурсами. Це представляє собою діяльність органів державної влади та управління на всіх рівнях, яка регулюється законодавством та спрямована на виявлення, припинення і попередження:

- зловживань і помилок в управлінні державними фінансовими та матеріальними ресурсами, включаючи грошові та матеріальні активи, що використовуються в господарській діяльності, а також державною власністю та правами, що можуть призвести до фінансової чи матеріальної шкоди державі;

- порушень фінансово-господарського законодавства;

- вад в організації систем управління фінансово-господарською діяльністю державних організацій та їх об'єднань, організацій з державною участю або особливо пов'язаних з діяльністю держави;

- загроз економічній (у тому числі фінансовій) безпеці держави [7, с. 18].

У Європейському Союзі діє трирівнева система бюджетного контролю [15, с. 290]:

1. Звільнення від відповідальності за виконання бюджету: Цей політичний аспект зовнішнього контролю за виконанням бюджету затверджується Парламентом. Політичний контроль в бюджетній сфері виконується Парламентом і Радою. Бюджетний контроль з боку Парламенту полягає, передусім, у затвердженні звіту про виконання бюджету і звільненні Комісії від відповідних обов'язків. Цей акт Парламенту завершує бюджетний процес.

2. Зовнішній контроль: Проведення перевірки законності і безпомилковості проведення видаткових операцій, своєчасного надходження фінансових ресурсів у формуванні дохідної частини бюджету та ефективності застосування фінансового менеджменту у процесі виконання бюджету здійснює Ревізійна палата, а також Парламент і Рада. Обидві форми зовнішнього контролю взаємопов'язані і доповнюють одна одну, оскільки щорічні і спеціальні звіти Ревізійної палати істотно впливають на рішення Парламенту в бюджетній сфері.

3. Внутрішній контроль: Кожне підприємство, засноване співтовариством, здійснює внутрішній контроль через фінансових уповноважених.

Безперечно, ключова роль у здійсненні фінансового контролю та аудиту, як протягом усього фінансового року, так і після його закінчення, належить Ревізійній палаті, спеціально створеному органу бюджетного контролю.

Ревізійна палата є спеціалізованим інститутом фінансового контролю в Європейському Союзі, із головним управлінням у Люксембурзі та окремими бюро в Брюсселі.

Головна місія Ревізійної палати полягає в проведенні незалежних перевірок щодо справляння та витрачання фінансових ресурсів Європейського Союзу. Ці перевірки служать для оцінки ефективності фінансової та бюджетної політики, яку реалізують всі органи та інститути Європейського Союзу.

Основні завдання Ревізійної палати включають:

Надання Європейському Парламенту та Європейській Раді щорічної доповіді – це процедура підтвердження виконання бюджету становить значущий етап фінансового року.

Надання сприяння Парламенту та Раді в контролі за виконанням бюджету – Ревізійна палата активно взаємодіє з Парламентом та Радою для ефективного контролю за бюджетною діяльністю.

Контрольно-ревізійна діяльність у фінансовій сфері – Ревізійна палата здійснює перевірку фінансових операцій та оцінює їхню ефективність.

Ревізійна перевірка рахунків і аудит звітності – Ревізійна палата вивчає рахунки та аудитує фінансову звітність.

Перевірка звітів про доходи та витрати ЄС – Ревізійна палата перевіряє звіти про фінансові операції всіх інститутів і органів Європейського Союзу, які мають доступ до єврофондів [172].

Ревізійна палата є повністю автономним інститутом, не несучи політичної відповідальності перед іншими інституціями ЄС. Вона приймає незалежні рішення в межах своєї організації та визначає терміни публікацій своїх доповідей. Аудитори Ревізійної палати можуть здійснювати контроль як шляхом ознайомлення з бухгалтерськими документами у процесі, так і проведенням контролю на місцях.

Функціональна організаційна структура Ревізійної палати ЄС свідчить про чітке диференціювання фінансового контролю за різними напрямками та галузями. За допомогою 27 аудиторів, які очолюють чотири основні напрямки, Ревізійна палата забезпечує ефективне управління фінансовими ресурсами та засобами. Вона налічує понад 800 співробітників, які поділені на «контрольні групи» та виконують аудиторські завдання.

Досвід Європейського Союзу в галузі державного фінансового контролю свідчить про незалежність, прозорість та системний підхід до управління та контролю фінансами. У той час як в Україні основною проблемою є відсутність системної диференційованої функціональної

концепції та єдиного підходу до структурної організації системи фінансового контролю.

Досвід функціонування системи фінансового контролю Європейського Союзу може слугувати моделлю для України в плані:

- формування концептуального системного функціонального підходу до здійснення державного фінансового контролю;
- закріплення галузевого державного фінансового контролю за відповідними суб'єктами;
- оптимізації структури державного фінансового контролю;
- удосконалення кадрового забезпечення діяльності державного фінансового контролю.

Після реформування, яке зараз відбувається, фінансовий контроль в Україні має стати більш ефективним та відповідати міжнародним стандартам. Це буде сприяти незалежності, прозорості та системному підходу до управління фінансами на рівнях розпорядників бюджетних коштів, уникненню дублювання функцій контролюючих органів та підвищить загальний рівень державного фінансового контролю в Україні, зближуючи його із європейськими стандартами.

Імплементация та запозичення антикорупційних заходів, проєктів та програм можуть стати основою для конкретних реформ та інвестицій, спрямованих на покращення потенціалу у боротьбі з корупцією у національних планах відновлення та стійкості можуть бути:

1. Імплементация міжнародних інструментів технічної підтримки задля проведення спеціалізованої технічної експертизи для нарощення адміністративного потенціалу для розробки реформ спрямованих на посилення захисту від корупції.

2. Створення в Україні прототипу ЄС – Фонду внутрішньої безпеки, що зможе забезпечувати фінансування широкого спектру антикорупційних дій, спрямованих головним чином на посилення координації та співробітництва між правоохоронними органами, а також відповідними

міжнародними організаціями, та залучення наукових кіл та громадянського суспільства.

3. Створення «Правил щодо профілактики корупції», особливо у питаннях профілактики конфліктів інтересів та декларування.

4. Розширення визначень всіх кримінальних злочинів у корупційних справах, та застосовувати їх до публічної та приватної сфер.

5. Напрацювання та посилення нових правил криміналізації корупційних правопорушення відповідно до штрафів, які санкціоновані ЄС.

Таким чином, нова структура антикорупційних заходів підвищить здатність України захищати свої цінності, фундаментальні інтереси, безпеку, незалежність та цілісність, одночасно зміцнюючи та підтримуючи демократію, верховенство закону та права людини.

Висновки до другого розділу

Узагальнено, що структура нормативно-правового забезпечення механізмів державного контролю в Україні має доволі розгалужений характер, що, на нашу думку, представляє собою особливу базу, спрямовану на регулювання контрольних процедур. Нормативна база має таку структуру: чинні закони України; постанови Верховної Ради України; укази і розпорядження Президента України; постанови і розпорядження Кабінету Міністрів України; нормативні акти інших центральних органів виконавчої влади та місцевого самоврядування, тощо, а також міжнародні документи, згода на визнання та обов'язковість яких надана Верховною Радою України (тобто вони є ратифікованими). Проте враховуючи той факт, що державний контроль в Україні має розгалужені сфери діяльності, ми не можемо визначити один універсальний документ, але можемо зазначити, що на сьогодні Закон України «Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності» є одним законодавчим документом який

регулює та визначає проведення заходів із здійснення державного контролю. Виходячи з охопленої сфери дія даного закону є обмеженою та не поширюється на такі сфери як: податковий контроль; митний контроль; контроль в галузі телебачення і радіомовлення; контроль у сферах енергетики та комунальних послуг; та деякі інші сфери державного контролю. Інші сфери державного контролю регулюються спеціальним законодавством.

Визначено проблеми розвитку механізмів державного контролю в Україні. Проаналізувавши тематику дослідження на сьогодні серед найбільш поширених проблемних причин, які впливають на ефективність державного контролю ми можемо визначити такі:

1. Корупція та непрозорість. Високий рівень корупції та непрозорість в державних органах ускладнюють ефективність контрольних механізмів, порушуючи їх об'єктивність.

2. Судова реформа. Недостатня реформа судової системи може призводити до того, що рішення, прийняті органами контролю, не будуть належним чином реалізовані через неспроможність судової системи.

3. Недостатні ресурси. Недостатні фінансові та людські ресурси можуть призводити до того, що контрольні органи не можуть виконувати свої функції в повному обсязі.

4. Політичний вплив. Державний контроль може піддаватися політичному впливу, що робить його менш об'єктивним та незалежним.

5. Відсутність Єдиного Центру Контролю. Різні контрольні органи можуть працювати не взаємодіючи один з одним, відсутність єдиного координуючого центру може ускладнювати взаємодію та обмін інформацією.

6. Слабка культура дотримання закону. Недостатній рівень свідомості та культури дотримання закону серед громадян та посадовців може ставити під сумнів ефективність контрольних механізмів.

7. Відсутність ефективного механізму звітності. Відсутність ефективних механізмів звітності перед громадськістю та іншими контрольними інститутами може призводити до безкарності.

Проаналізовано аспекти зарубіжного досвіду розвитку механізмів державного контролю для зміцнення безпеки, та визначено, що однією з основних загроз у національній безпеці є корупція, яка підриває всю фінансову систему, знижує рівень довіри населення до владних структур та представників органів влади. Міжнародним нормативно-правовим документом який є ратифікованим в Україні є Конвенція ООН проти корупції, ухвалена у 2003 році, є єдиним юридично обов'язковим універсальним інструментом у боротьбі з цією соціальною проблемою.

Нами було зазначено, що на рівні ЄС діють наступні державні структури, які здійснюють перевірки та відслідковують антикорупційні злочини серед них: Європейське бюро протидії шахрайству (OLAF); Європейська прокуратура; Європейська комісія через Генеральний директорат з міграції та внутрішніх справ.

Проаналізовано зарубіжний досвід протидії з корупцією, як однією із загроз національної безпеки таких країн: Франції, Фінляндії, Бельгії, Німеччини, Словаччини, Швеції, Польщі, Румунії, Швейцарії, Італії, Угорщини, Болгарії, Литви, Нідерландів.

Досвід функціонування системи фінансового контролю Європейського Союзу який може слугувати моделлю для України в плані: формування концептуального системного функціонального підходу до здійснення державного фінансового контролю; закріплення галузевого державного фінансового контролю за відповідними суб'єктами; оптимізації структури державного фінансового контролю; удосконалення кадрового забезпечення діяльності державного фінансового контролю.

Запропоновано імплементувати заходи, які можуть бути спрямовані на покращення потенціалу у боротьбі з корупцією на державному рівні, що сприятиме відновленню та стійкості:

1. Імплементация міжнародних інструментів технічної підтримки для проведення спеціалізованої технічної експертизи для нарощення адміністративного потенціалу для розробки реформ спрямованих на посилення захисту від корупції.

2. Створення в Україні прототипу ЄС – Фонду внутрішньої безпеки, що може забезпечувати фінансування широкого спектру антикорупційних дій, спрямованих головним чином на посилення координації та співробітництва між правоохоронними органами, а також відповідними міжнародними організаціями, та залучення наукових кіл та громадянського суспільства.

3. Розробка «Правил щодо профілактики корупції», особливо у питаннях профілактики конфліктів інтересів та декларування.

4. Розширення визначень усіх кримінальних злочинів у корупційних справах, та застосовувати їх до публічної та приватної сфер.

5. Напрацювання та посилення нових правил криміналізації корупційних правопорушення відповідно до штрафів, які санкціоновані ЄС.

РОЗДІЛ ІІІ

ШЛЯХИ РОЗВИТКУ СИСТЕМИ ДЕРЖАВНОГО КОНТРОЛЮ В УКРАЇНІ

3.1 Підходи до удосконалення державного контролю в Україні

Державний контроль є ваговою складовою ефективного функціонування не лише державного апарату, а усієї держави, адже створює систему важелів та противаг, які сприяють розвитку держави та позитивному сприйнятті її на міжнародній арені. Власне організація державного контролю в Україні є однією зі складових євроінтеграційних процесів. Наголосимо, що ефективність державного контролю залежить від його регулювання на державному рівні, яке полягає з одного боку у створенні ефективного законодавства, наближеного до європейських практик. З іншого, вже на основі розробленого законодавства, здійснюється утворення відповідних органів державного контролю або ж певні функції пов'язані з ним в межах законодавства та повноважень інших державних установ розподіляється між ними.

У цьому підрозділі ми хочемо акцентувати увагу власне на тих державних установах та організаціях, які складають механізм регулювання державного контролю в Україні, акцентувавши увагу саме на їх регулятивних повноваженнях. Водночас, не виключаємо і роль громадян у поданому процесі, які в демократичній країні мають повне право мати доступ до діяльності посадових осіб державних установ (якщо їх діяльність не становить державної таємниці та розголошення інформації не зашкодить державі), чому сприяє діджиталізація публічної служби та впровадження електронних систем звітності.

Тому вважаємо за необхідне виділити органи Державного Контролю і окремо опишемо декілька окремих позицій з іншими можна ознайомитись в додатку [171].

Національний банк. Національний банк України є головною фінансовим установою країни, що має особливий статус, а специфіка його діяльності регулюється Конституцією, законами України та іншими підзаконними актами. Установа є підзвітною перед Президентом та Верховною Радою України в рамках їх повноважень. Структурно Національний банк складається з центрального апарату, регіональних відділень у межах держави та за її межами, а також створених ним юридичних осіб. Розмір його статутного капіталу наразі становить 10 мільйонів гривень, але може змінюватись за рішенням Ради Національного банку. Важливо також зауважити, що Національний банк не несе фінансової відповідальності перед державними органами або фінансовими установами, і навпаки, якщо ці сторони не брали на себе такі зобов'язання добровільно.

Національна Рада з питань телебачення і радіомовлення. Національна рада – це постійно діючий колегіальний орган, який ставить за мету контроль за дотриманням законів України у сфері телерадіомовлення та здійснення регуляторних функцій відповідно до законодавства. Основні принципи, на яких ґрунтується діяльність Національної ради, включають законність; незалежність; об'єктивність; прозорість та доступність для громадськості; урахування культурного, ідеологічного та політичного різноманіття суспільства, а також міжнародні норми і стандарти у сфері телерадіомовлення.

Склад Національної ради включає восьмеро членів, які порівну призначаються Верховною Радою та Президентом України. Члени ради призначаються на п'ять років, за винятком випадків, передбачених законом. Національна рада також має представників в регіонах України та у Криму.

Для забезпечення своєї діяльності Національна рада має власний апарат, який діє відповідно до затвердженого Положення та Регламенту [110].

НКРЕКП та її територіальні органи. Основним завданням та функціями Національної комісії, що регулює державні відносини в сферах

енергетики та комунальних послуг (Регулятора) є забезпечення балансу інтересів споживачів, суб'єктів господарювання та держави, енергетичної безпеки та європейської інтеграції ринків електричної енергії та природного газу України. Досягнення вищезначеної мети стає можливим за умов реалізації наступних функцій:

- Нормативно-правове регулювання у випадках, коли відповідні повноваження передбачені законодавством.

- Ліцензування діяльності в сферах енергетики та комунальних послуг.

- Формування цінової і тарифної політики в цих сферах та реалізація відповідних заходів у разі надання таких повноважень законом.

- Державний контроль та застосування заходів впливу.

Окрім того, передбачено використання інших засобів, визначених законом.

Основними завданнями Регулятора є:

- забезпечення ефективного функціонування та розвитку ринків у сферах енергетики та комунальних послуг;

- сприяння ефективному відкриттю ринків у цих сферах для всіх споживачів і постачальників, а також забезпечення недискримінаційного доступу користувачів до мереж/трубопроводів;

- сприяння інтеграції ринків електричної енергії та природного газу України з відповідними ринками інших держав, зокрема в рамках Енергетичного Співтовариства;

- захист прав споживачів енергії та комунальних послуг;

- сприяння транскордонній торгівлі електричною енергією та природним газом, а також залученню інвестицій у розвиток інфраструктури;

- реалізація цінової і тарифної політики у цих сферах;

- сприяння впровадженню заходів з енергоефективності та збільшенню частки виробництва енергії з відновлюваних джерел;

- створення сприятливих умов для залучення інвестицій у розвиток ринків у цих сферах;

–сприяння розвитку конкуренції на ринках у сферах енергетики та комунальних послуг.

Водночас, поданий перелік не є вичерпним і може включати реалізацію інших завдань, якщо це не суперечитиме законодавству [110].

Усі справи у регулюванні державного контролю в Україні складаються з різних механізмів, спрямованих на забезпечення ефективності та чесності в управлінні. Основні механізми включають: аудиторські органи, публічну участь, електронну систему звітності, міжнародну співпрацю, законодавчу базу (див табл 3.1.).

Таблиця 3.1.

Механізми регулювання державного контролю в Україні

	Механізми	Мета
1	Аудиторські органи	Залучення незалежних аудиторів для проведення аудиту та перевірок у різних сферах управління.
2	Публічна участь (Громадський контроль)	Залучення громадськості та громадських організацій у контрольні процеси через участь у громадських радах та інших механізмах.
3	Електронна система звітності	Впровадження електронних систем для звітності та моніторингу, що сприяє прозорості та унеможливорює фальсифікацію даних.
4	Міжнародна співпраця	Участь у міжнародних програмах та обміні досвідом для підвищення ефективності державного контролю.
5.	Законодавча База	Закони та нормативно-правові акти, які встановлюють правила та обов'язки у сфері державного контролю.

Розробка автора.

Функції аудиторських органів

	Функції	Значення
1	Оцінюванні фінансової звітності організацій	підтвердження достовірності та відповідності вимогам законодавства та міжнародних стандартів
2	Забезпечення дотримання нормативів та стандартів	перевірка, відповідності фінансова звітність підприємства чинному законодавству та встановленим міжнародним стандартам
3	Надання консультацій та рекомендацій	аудиторські органи можуть надавати консультаційні послуги організаціям щодо удосконалення систем внутрішнього контролю, фінансового управління та звітності
4	Виявлення ризиків та порушень	аудиторські органи проводять аналіз фінансових операцій та процесів у підприємствах з метою виявлення можливих ризиків корупції, шахрайства або інших порушень.
5	Підвищення довіри громадськості	робота аудиторських органів сприяє підвищенню довіри громадськості до фінансової звітності організацій та державних установ.

Розробка автора.

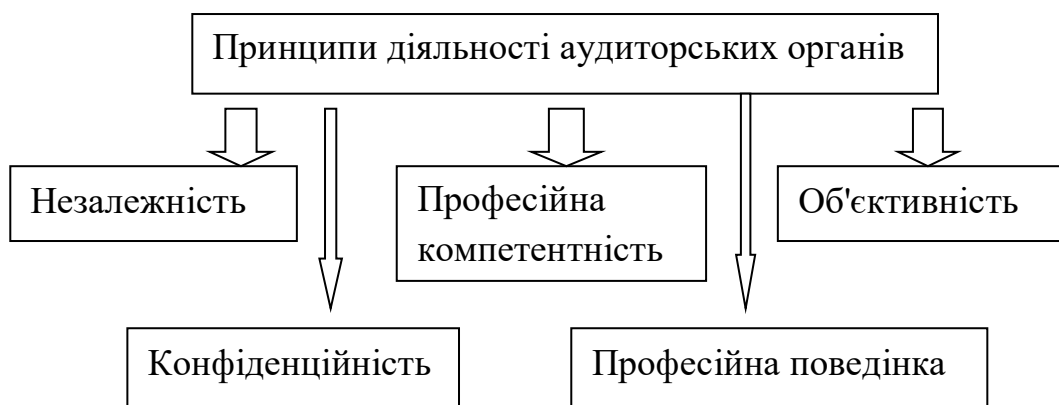

Рис. 3.1. Принципи діяльності аудиторських органів

Розробка автора.

Принципи діяльності аудиторських органів включають такі складові:

– Незалежність. Аудиторські органи мають діяти незалежно від будь-яких сторонніх впливів, що можуть впливати на об'єктивність їхньої роботи.

– Професійна компетентність. Аудиторські органи повинні мати необхідні знання, навички та досвід для проведення ефективного аудиту та аналізу фінансової звітності.

– Об'єктивність. Аудиторські органи повинні діяти об'єктивно та чесно, уникати конфлікту інтересів та забезпечувати інтегритет процесу аудиту.

– Конфіденційність. Аудиторські органи повинні дотримуватися принципу конфіденційності щодо інформації, яку вони отримують в процесі своєї діяльності.

– Професійна поведінка. Аудиторські органи повинні діяти відповідно до професійних стандартів та етичних норм, які встановлені відповідними професійними організаціями.

Важливою складовою демократичного суспільства та розвитку громадянського суспільства виступає публічна участь (див табл 3.2, рис. 3.2).

Таблиця 3.2.

Функції публічної участі

	Функції	Значення
1	Забезпечення громадянської активності	метою публічної участі є стимулювання активної участі громадян у прийнятті рішень на різних рівнях управління, включаючи державні та місцеві органи влади.
2	Підвищення відкритості та прозорості	публічна участь сприяє забезпеченню відкритості та прозорості діяльності органів влади, зокрема шляхом забезпечення доступу до інформації та проведення громадських обговорень та консультацій.
3	Захист інтересів громадян	публічна участь дозволяє громадянам висловлювати свої погляди та думки щодо різних аспектів державного та громадського життя та захищати свої права та інтереси
4	Розвиток діалогу між громадянами та	публічна участь сприяє встановленню ефективного діалогу між громадянами та

	владою	владою, що сприяє знаходженню компромісних рішень та підвищує легітимність прийнятих рішень.
--	--------	--

Розробка автора.

Рис. 3.2. Принципи діяльності публічної участі

Розробка автора.

Принципи діяльності публічної участі включають:

– Відкритість та доступність інформації – забезпечення вільного доступу до інформації про діяльність органів влади та можливість її аналізу та використання громадянами.

– Громадська обґрунтованість рішень – забезпечення можливості громадського обговорення та аргументації прийнятих рішень на різних рівнях управління.

– Участь у прийнятті рішень – забезпечення можливості громадян брати участь у прийнятті рішень через різні механізми, такі як петиції, громадські слухання, обговорення проєктів законів тощо.

– Співпраця та партнерство – розвиток співпраці та партнерства між громадськістю та владою для досягнення спільних цілей та розв’язання спільних проблем.

3. Важливу роль у забезпеченні прозорості, ефективності та відкритості в державному управлінні України також відіграє електронна система звітності (див табл. 3.3., рис. 3.3.).

Таблиця 3.3.

Функції електронної системи звітності

	Функції	Значення
1	Забезпечення доступу до інформації	забезпечення доступу громадськості, органів влади та зацікавлених сторін до важливої інформації щодо фінансової та економічної діяльності організацій та установ.
2	Забезпечення прозорості та відкритості	система має на меті забезпечити відкритість та прозорість у звітності, з метою забезпечення контролю громадськості над діяльністю державних та комерційних організацій
3	Моніторинг та аналіз даних	система дозволяє проводити моніторинг та аналіз фінансових та економічних даних для виявлення тенденцій, аномалій та потенційних порушень
4	Запобігання фальсифікації даних	шляхом впровадження електронних систем звітності, можна зменшити ризик фальсифікації даних, оскільки ці системи забезпечують електронний слід кожного звіту та транзакції
	Забезпечення відповідності до стандартів та законодавства	система допомагає забезпечити, щоб звіти та дані відповідали встановленим стандартам, нормативам та вимогам законодавства.

Розробка автора.

Рис. 3.3. Принципи впровадження електронних систем для звітності та моніторингу

Розробка автора.

Принципи впровадження електронних систем для звітності та моніторингу включають такі складові:

1. Технологічна ефективність – використання передових технологій та інформаційних систем для забезпечення швидкого, ефективного та надійного збору та обробки даних.
2. Безпека даних – забезпечення високого рівня захисту конфіденційності та цілісності даних, що збираються та обробляються у системі.
3. Прозорість та доступність – забезпечення доступу до інформації для всіх зацікавлених сторін та забезпечення її зрозумілості та доступності.
4. Системна інтеграція – забезпечення можливості інтеграції електронних систем звітності з іншими інформаційними системами та базами даних для підвищення їх ефективності та взаємодії.

Міжнародна співпраця в Україні відіграє важливу роль у забезпеченні розвитку країни, підтримці реформ та впровадженні міжнародних стандартів (див табл. 3.4., рис. 3.4.).

Функції міжнародної співпраці

	Функції	Значення
1	Залучення іноземного досвіду та практик	залучення іноземного досвіду та передових практик у різних галузях для підвищення ефективності реформ та розвитку.
2	Підтримка реформ та розвитку	міжнародна співпраця спрямована на підтримку процесів реформ та розвитку країни у різних сферах, таких як економіка, політика, освіта, охорона здоров'я тощо.
3	Зміцнення міжнародних відносин	міжнародна співпраця сприяє зміцненню міжнародних відносин та співробітництва між Україною та іншими країнами, міжнародними організаціями та міжнародними фінансовими установами.
4	Підтримка міжнародних стандартів	міжнародна співпраця сприяє впровадженню та виконанню міжнародних стандартів у різних сферах діяльності, що сприяє гармонізації законодавства та підвищенню конкурентоспроможності країни на міжнародному рівні.

Розробка автора.

Рис. 3.4. Принципи впровадження міжнародної співпраці

Розробка автора.

Принципи впровадження міжнародної співпраці, що сприяють прозорості та унеможливають фальсифікацію даних, включають такі елементи:

1. Безпека та захист даних. Забезпечення високого рівня захисту конфіденційності та цілісності даних, які збираються та обробляються у електронних системах.

2. Прозорість та відкритість. Забезпечення доступу до інформації для всіх зацікавлених сторін та громадськості та забезпечення її зрозумілості та доступності.

3. Ефективність та надійність. Використання передових технологій та інформаційних систем для забезпечення швидкого, ефективного та надійного збору та обробки даних.

4. Відповідність міжнародним стандартам. Впровадження електронних систем, які відповідають міжнародним стандартам та вимогам, що допомагає забезпечити гармонізацію з іншими країнами та міжнародними організаціями.

5. Законодавча база. Мета законодавчої бази як механізму регулювання державного контролю в Україні полягає в створенні системи правових норм, яка забезпечує ефективний контроль за діяльністю суб'єктів владних повноважень з метою запобігання корупції, зловживання владою та забезпечення законності та справедливості в управлінні державними ресурсами.

Таблиця 3.5.

Функції законодавчої бази

	Функції	Значення
1	Нормативна функція	забезпечення регулювання державного контролю шляхом прийняття та встановлення нормативно-правових актів, які визначають порядок здійснення контролю, повноваження контролюючих органів, відповідальність за порушення законодавства.

2	Організаційно-методична функція	визначення методів та процедур проведення державного контролю, розроблення інструкцій, стандартів та методик, які спрямовані на підвищення ефективності контрольних заходів.
3	Координаційна функція	забезпечення взаємодії між різними контролюючими органами, урядовими структурами та іншими зацікавленими сторонами з метою уніфікації підходів до здійснення контролю та запобігання дублюванню функцій.

Розробка автора.

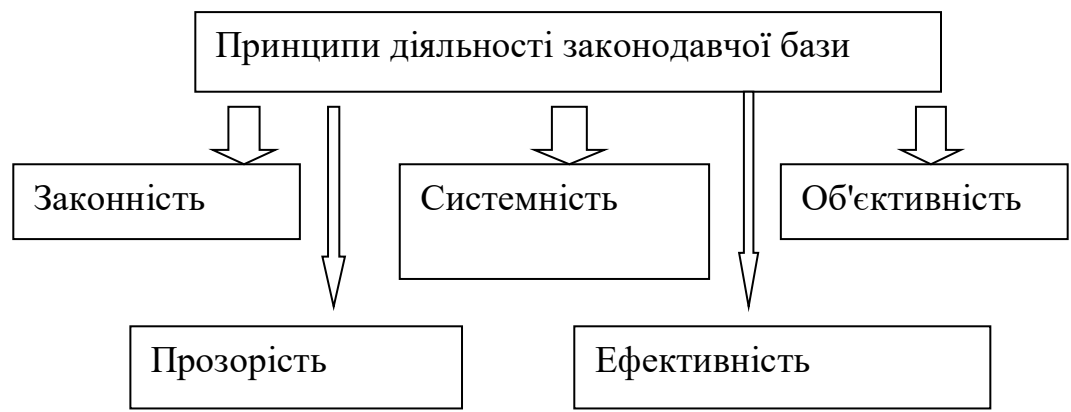

Рис. 3.5. Принципи впровадження міжнародної співпраці

Розробка автора.

Принципи законодавчої бази (див рис. 3.5.) як механізму врегулювання відносин в системі державного контролю включають:

– Законність – діяльність контролюючих органів повинна ґрунтуватися на законі та відповідати законодавчим нормам.

– Об'єктивність – контроль повинен здійснюватися об'єктивно та безпристрасно, без будь-яких впливів та перешкод.

– Системність – контроль повинен бути системним, охоплювати всі аспекти діяльності суб'єктів владних повноважень.

– Прозорість – принципи та процедури контролю повинні бути відкритими та доступними для громадськості.

– Ефективність – контроль повинен бути ефективним у досягненні своєї мети – запобіганні корупції та забезпеченні законності та справедливості.

Підсумовуючи наголосимо, що в Україні наразі розбудована суттєва мережа державних установ, які складають основу механізмів державного контролю. Головним напрямком їх діяльності постає протидія корупційним ризикам. Паралельно відбувається поступове удосконалення окреслених у підрозділі механізмів, адаптуючи їх до стандартів ЄС, якими власне висувається як один з головних критеріїв вступу України до ЄС – подолання корупції в державі. Окрім того, механізми державного контролю в Україні передбачають публічну участь, тобто кожен громадянин є певним «гвинтиком державного контролю», має змогу впливати на діяльність органів публічної служби, забезпечуючи тим часом їх відкритість та дотримання працівниками законодавства. Хоча, в умовах воєнного стану існує певна проблема у доступі суспільства до даних, адже певна інформація не може бути розголошена, бо несе загрозу як національній безпеці, так і окремим посадовим особам.

Головна вимога до державного контролю – це відкритість. Цифровізація публічної служби дозволяє певною мірою реалізувати цю відкритість, адже електронна система звітності сприяє прозорості та унеможливорює фальсифікацію даних. Проте, знову ж таки, воєнний стан не дозволяє повністю реалізувати весь потенціал.

3.2 Потенціал розбудови державного контролю в Україні (за результатами емпіричного дослідження)

Актуальною необхідністю для сьогодення є розбудова державного контролю в Україні. Задля більш деталізованого аналізу перспектив досліджуваного процесу нами було проведене анкетування публічних

службовців на базі громадської організації «Ресурс». Дослідження проходило в два етапи:

- 1 етап – анкетування (серпень 2023 року);
- 2 етап – інтерв'ювання (жовтень 2023 року) публічних службовців органів виконавчої влади різного рівня.

Анкетування публічних службовців органів виконавчої влади ставило за мету збір інформації, на основі якої стає можливим вирішити наступні завдання:

- оцінити стан готовності публічних службовців до змін в державному контролі України;
- проаналізувати недоліки та ставлення респондентів до наявної системи державного контролю України;
- виявити чинники впливу на ставлення публічних службовців до процедури державного контролю;
- сформулювати пропозиції органам державної влади щодо вдосконалення технології державного контролю в Україні.

Респондентам пропонувалося дати відповіді на низку групи запитань.

Перша група стосувалася загальних питань, спрямованих на виявлення думок респондентів щодо наявності в них знань із процедури державного контролю. Запропонована група складалася з трьох питань:

1. Чи вважаєте Ви за потрібне здійснювати систематичний державний контроль?
2. Як ви оцінюєте свої знання про систему державного контролю в Україні?
3. Чи володієте ви інформацією про органи, що займаються державним контролем в Україні?

Друга група запитань стосувалась визначення оцінки системи державного контролю серед респондентів. Задля цього учасникам анкетування було запропоновано надати відповідь на такі питання:

1. Як ви оцінюєте ефективність поточної системи державного контролю в Україні?

2. Які, на вашу думку, є основні проблеми у функціонуванні системи державного контролю в Україні?

Третя група, передбачала виявлення ставлень респондентів щодо визначення перспективи розбудови державного контролю та складалася з таких питань:

1. Які конкретні заходи, на вашу думку, можуть покращити дієвість системи державного контролю в Україні?

2. Яка роль громадськості та міжнародного співтовариства у покращенні контролю за державними процесами в Україні?

3. Чи є у вас конкретні пропозиції щодо поліпшення потенціалу розбудови державного контролю в Україні?

Було проведено вибіркове опитування як найбільш прийнятне з точки зору витрат, а також точності та адекватності отриманих даних. Інструментом збору первинних даних слугувала анкета на паперовому носії. В анкетуванні взяло участь 200 публічних службовців з різних відомств та міст України, зокрема: Київ, Житомир, Чернігів, Чернівці, Одеса. Для опрацювання результатів дослідження було використано методи непараметричної статистики і програмний пакет статистики «Аналіз даних» MS Excel.

Результати анкетування нами подані у табличній формі. Кожна позиція, яку ми нижче наводимо у таблицях (див. табл. 3.6 – 3.9) обчислювалась як частка обраних відповідей від загальної можливої кількості відповідей у кожній групі респондентів, \bar{X} сер – середнє значення часток.

Таблиця 3.6.

Розподіл респондентів за стажем професійної діяльності

Стаж (роки)	менше 3	від 3 до 10	від 10 до 20	понад 20
------------------------	--------------------	------------------------	-------------------------	-----------------

%	46,25	21,25	26,25	7,5
---	-------	-------	-------	-----

Джерело: розробка автора

Результати аналізу даних показали, що в анкетуванні переважно взяли участь службовці зі стажем роботи менше 3 років – 46,25%. Переважна більшість опитаних є працівниками місцевих органів влади. У числі опитаних 65 % – головні спеціалісти, 30 % – керівники відділу, департаменту чи іншого підрозділу органу державної влади та 3,75% – керівники органу влади.

У якості можливих чинників впливу на наявний розподіл думок респондентів щодо основних груп питань використовувався стаж професійної діяльності публічного службовця, його посада, напрям діяльності в органі влади.

1. Зокрема, для виявлення впливу стажу роботи на розуміння (питання: «Чи вважаєте Ви за потрібне здійснювати систематичний державний контроль») був використаний однофакторний дисперсійний аналіз. Критерій Фішера $F(3,90) = 58,35$ за умови $p = < 0,000$. Це свідчить про наявність сильного впливу стажу роботи публічного службовця на його думку щодо необхідності запровадження систематичного державного контролю. Виявлена позитивна кореляція $r = 0,18$ свідчить про наявність статистичного зв'язку між збільшенням стажу публічного службовця та схильністю його до негативного ставлення щодо запровадження державного контролю або ж невпевненості у потребі цієї процедури. Сила впливу стажу на формування ставлення до запровадження державного контролю (за Снедекером) $\eta^2 = 0,411551154$.

2. За аналогічною методикою із застосуванням тих самих методів математичної статистики, а саме однофакторного дисперсійного аналізу, кореляції та статистики Фішера-Снедекора, досліджувалася наявність впливу особистісних характеристик публічного службовця (стажу, посади і напряму професійної діяльності в органі влади) на оцінку своїх знань про систему

державного контролю, які займаються державним контролем (питання: «Як ви оцінюєте свої знання про систему державного контролю в Україні?»).

У першому випадку критерій Фішера: $F(3,90) = 7,157$ за умови $p = 0,0083 < 0,005$.

Це свідчить про наявність впливу стажу роботи публічного службовця на його оцінювання своїх знань. Виявлена негативна кореляція $r = -0,1$, що свідчить про наявність оберненого статистичного зв'язку між збільшенням стажу публічних службовців та схильністю посадовців до високого розуміння цієї процедури. Сила впливу стажу як чинника на формування ставлення до запровадження державного контролю $\eta^2 = 0,0698$ (за Снедекером).

3. Наступний блок передбачав вивчення наявності статистично значущого впливу особистісних характеристик чиновника на знання про органи, що займаються державним контролем в Україні. Так було виявлено наявність впливу посади на визначення особи того на розуміння органів, які займаються державним контролем (питання «Чи володієте ви інформацією про органи, що займаються державним контролем в Україні?»). Критерій Фішера $F(3,90) = 92,20$ за умови $p < 0,0000$. Це підтверджує наявність сильного впливу посади публічного службовця на його думку щодо знань. Виявлена кореляція $r = 0,094534$ свідчить про наявність статистичного зв'язку між підвищенням посади публічного службовця та його схильністю розуміння і знань про органи, які мають займатись державним контролем. Сила впливу посади як чинника у цьому випадку (за Снедекером) дорівнює $\eta^2 = 0,5265$.

3. Система державного контролю (Питання: «Як ви оцінюєте ефективність поточної системи державного контролю в Україні?»). Відповідно до результатів, ефективно – 37%, неефективно – 63%

Достатньо інформативним виявився аналіз результатів опитування щодо з'ясування думки респондентів про основне призначення самої процедури державного контролю (див. табл. 3.7, рис. 3.6).

Наведені дані свідчать про те, більшість респондентів бачать основне призначення державного контролю у забезпеченні захисту прав і свобод громадян, а також інтересів суспільства в цілому. Це може включати контроль за діяльністю державних установ, щоб запобігти корупції, зловживанню владою та порушенню прав людини.

Таблиця 3.7.

Результати опитування щодо основного призначення державного контролю

Умовне позначення варіанту відповіді	Варіанти основного призначення державного контролю	Кількість відповідей, %
D	Державний контроль повинен забезпечувати захист прав і свобод громадян, а також інтересів суспільства в цілому. Це може включати контроль за діяльністю державних установ, щоб запобігти корупції, зловживанню владою та порушенню прав людини.	40,0
A	Державний контроль відповідає за те, щоб дії державних органів та посадових осіб відповідали законам і нормам, встановленим відповідними правовими актами.	36,25
E	Ефективне використання ресурсів.	28,75
C	Підвищення довіри громадськості до державних установ.	23,75
B	Забезпечення стабільності і безпеки.	18,75

Джерело: розробка автора

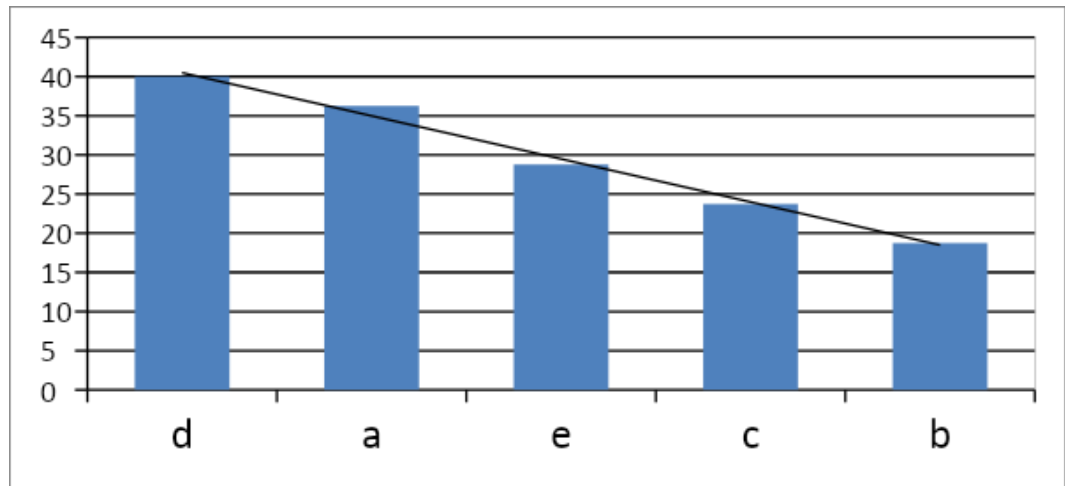

Рис. 3.6. Розподіл результатів опитування щодо основного призначення державного контролю

Джерело: розробка автора

Для з'ясування недоліків, які існують в державному контролі, нами було запропоновано респондентам розподілити проблеми за ступенем важливості.

Таблиця 3.8

Результати опитування щодо вагомості проблем державного контролю

Умове позначення варіанту відповіді	Проблеми державного контролю	Кількість відповідей, %
A	1. Недостатня координація між відомствами	67,21
F	2. Політичний тиск і втручання.	54,1
D	3. Недостатня ресурсна база.	50,82
H	4. Недостатня прозорість і відкритість.	49,18
E	5. Неспроможність реагувати на нові виклики.	37,7
J	6. Недостатня координація між відомствами.	37,7
B	7. Політичний тиск і втручання.	22,95
C	8. Недостатня ресурсна база.	18,03

Джерело: розробка автора

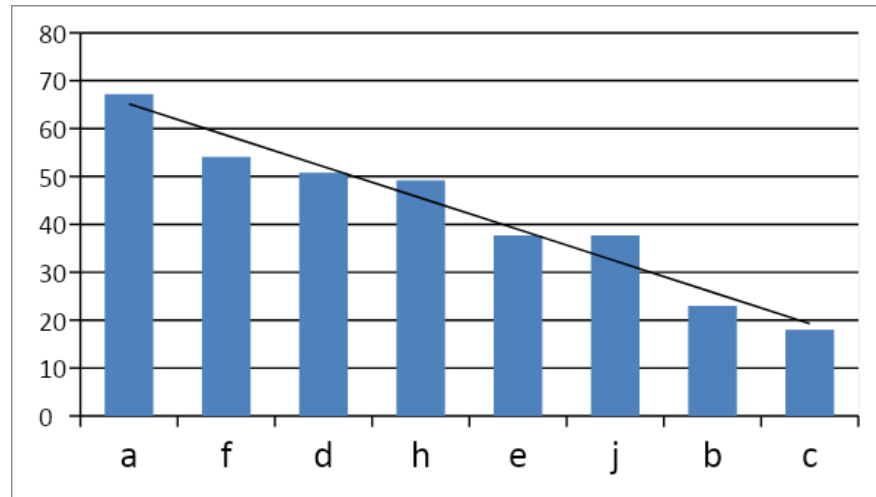

Рис. 3.7. Ранжування проблем державного контролю за зменшенням їх вагомості

Джерело: розробка автора

Було виявлено, що найсуттєвішими проблемами, на думку респондентів, є недостатня координація між відомствами: не завжди різні відомства ефективно співпрацюють між собою, що може призвести до дублювання функцій, конфліктів інтересів та загального зниження ефективності контролю. (табл.3.8 та рис.3.7). Доволі високий ранг отримали проблеми, пов'язані з політичним тиском і втручанням, що деякі відомства контролю можуть стикатися з політичним тиском або намаганнями вплинути на їх рішення, що може підірвати їх незалежність та об'єктивність, а також недостатньою ресурсною базою. Це пов'язано з браком коштів, персоналу та технічних засобів, що у результаті може ускладнювати здійснення ефективного контролю, особливо в областях, де потрібна велика кількість ресурсів, наприклад, у сфері кібербезпеки.

Розташування як має впливати державних контроль на корупційні дії публічних службовців у порядку зменшення їх важливості для респондентів

Вплив	Важливість (Хсер) за пріоритетністю
1. Прозорість та звітність.	1,39
2. Регулярні аудити та перевірки фінансової діяльності та декларацій майна службовців можуть виявляти недоліки, невідповідності та підозрілі трансакції.	3,69
3. Забезпечення незалежності органів, що здійснюють контроль за діяльністю публічних службовців, від політичних та інших впливів є критично важливим.	3,83
4. Встановлення строгих санкцій за порушення правил етики та антикорупційного законодавства може відлякувати від корупційних дій та створити певний ризик для тих, хто порушує закон	4,19

Джерело: розробка автора

У результаті дослідження було виявлено, що для респондентів є пріоритетно важливими встановлення строгих санкцій за порушення правил етики та антикорупційного законодавства може відлякувати від корупційних дій та створити певний ризик для тих, хто порушує закон.

Прозорість та звітність посіли останнє місце, незважаючи на те, що це надзвичайно важлива характеристика впливу на державний контроль.

Відповідаючи на питання «Які конкретні заходи, на вашу думку, можуть покращити дієвість системи державного контролю в Україні?» респонденти виділили ряд заходів, які були нами підсумовані:

1. Підвищення прозорості та доступу до інформації. Забезпечення публічного доступу до даних про роботу контролюючих органів, їх фінансових звітів та результатів аудитів. Це дозволить громадськості ефективніше контролювати діяльність цих органів.

2. Створення незалежних аудиторських та контрольних органів. Важливо забезпечити незалежність органів, що здійснюють контроль, від політичного впливу та забезпечити їх фахову компетентність.

3. Удосконалення законодавства щодо державного контролю, включаючи зміцнення відповідальності за порушення закону та удосконалення механізмів покарання корупційних діянь.

4. Співпраця з громадськістю та не парламентськими організаціями. Залучення громадськості до моніторингу та контролю за діяльністю державних органів, а також сприяння розвитку громадських організацій, які займаються аудитом та моніторингом.

Ці заходи можуть сприяти покращенню дієвості системи державного контролю в Україні та забезпечити більшу відкритість, прозорість та відповідальність у діяльності державних органів.

Наступним важливим запитанням було, яка роль громадськості та міжнародного співтовариства у покращенні контролю за державними процесами в Україні. На основі відповідей учасників опитування нам вдалось визначити, що громадськість та міжнародне співтовариство відіграють ключову роль у покращенні контролю за державними процесами в Україні.

а) Громадськість здійснює:

– моніторинг роботи державних органів, виявляти порушення та недоліки, що допомагає забезпечити більшу відкритість та прозорість у діяльності державних структур.

– активну участь у діяльності, зокрема може брати участь у розробці законопроектів, допомагати у виявленні пріоритетів контролю та впливати на політичні процеси з метою забезпечення більшої ефективності системи контролю.

б) Міжнародне співтовариство здійснює:

– надання експертної підтримки у впровадженні міжнародних стандартів контролю та аудиту, а також надання технічної допомоги в розвитку інфраструктури контролю.

– вплив для тиску на уряд України у випадках системних порушень або недоліків у системі контролю, що сприяє покращенню дієвості контрольних механізмів.

Загальна участь громадськості та підтримка міжнародного співтовариства є важливими для забезпечення прозорості, відкритості та відповідальності у діяльності державних органів в Україні. Це сприяє побудові демократичної та ефективної системи управління.

Ці механізми разом створюють систему, яка сприяє виявленню, усуненню та попередженню корупційних явищ та неправомірностей у владних структурах.

3.3 Шляхи удосконалення механізмів державного контролю в Україні на основі зарубіжного досвіду

У зв'язку з актуальністю проблеми корупції, багато країн світу ставлять перед собою завдання перегляду організаційно-правових та інших заходів національного рівня з протидії корупції для їх удосконалення, підвищення рівня взаємодії на двосторонньому та регіональному рівнях, а також активізацію діяльності в рамках міжнародних організацій з боротьби з корупцією та організованою злочинністю.

Ефективна протидія корупції також передбачає вилучення правил та практик, які створюють сприятливі умови для корупції або перешкоджають введенню таких правил. Це вимагає розробки методології для визначення положень, що сприяють корупції, та застосування цієї методології до конкретних проектів чи правил.

Вирішальну роль у механізмах державного контролю відіграють якісні державні послуги з боку публічного управління. Ефективне управління на всіх рівнях вимагає впровадження таких процесів управління, які можуть забезпечити моніторинг, оцінку та регулювання діяльності постачальників

послуг, тим самим сприяючи прозорості, підзвітності та вдосконаленню адміністративно-технологічним процесам.

Система контролю може бути використана для підвищення якості публічних послуг. Надання державних послуг публічною службою є важливим для забезпечення добробуту та розвитку громадян країни. Однак ефективність і результативність цих послуг може істотно відрізнятись, що призводить до розбіжностей у якості послуг, що надаються в різних державних установах про що ми переконалися під час проведення дослідження в підрозділі 3.2. Ці розбіжності повинні усуватися шляхом запровадження механізмів державного контролю, що дозволяє здійснювати моніторинг діяльності державних органів, надавачів послуг, виявлення недоліків і вжиття заходів щодо їх усунення.

Державний контроль передбачає використання регулятивної та контролюючої функцій держави, які використовуються для моніторингу, оцінки та регулювання діяльності галузей і державних органів та інших суб'єктів, залучених до забезпечення публічної служби в країні. Це фундаментальний аспект громадськості адміністрування, який спрямований на забезпечення дотримання норм, стандартів і політики, а також сприяння прозорості, підзвітності та ефективності надання державних послуг. Цілі державного контролю багатогранні:

- захист суспільних інтересів шляхом запобігання корупції, службовим зловживанням посади і влади;
- забезпечення справедливого розподілу національних ресурсів;
- сприяння наданню якісних послуг;
- захист прав і добробуту громадян та підтримання громадськості
- довіра до державних інституцій.

Механізми державного контролю відрізняються в різних країнах і секторах, відображення специфіки нормативно-правової бази та пріоритетів кожного.

Хоча характер і ступінь державного контролю можуть бути різними, його основна мета залишається незмінною – підтримка системи стримувань і противаг, що підтверджує принципи належного управління, підзвітності та ефективності функціонування органів державного управління. Національне державне управління у багатьох країнах делегувало значну частину відповідальності і ресурсів від центрального до місцевого рівня для підвищення ефективності надання державних послуг. Це вписується в сучасну парадигму громадського управління (децентралізація влади) з точки зору підвищення ефективності, підтримка управлінських можливостей шляхом розширення участі громадян у процесі формування політики місцевої влади.

Деякі дослідження нового державного менеджменту показують, що оцінка громадянами державних послуг покращається, якщо місцеві органи влади приймуть результати практики управління, які передбачають участь громадян, підзвітність та зворотний зв'язок, а також інформаційну відкритість на що ми звертали увагу у підрозділі 3.2.

Як передбачає функціональна теорія, у результаті ефективність управління зростає в тих країнах, які використовують переваги та баланс двох різних підрозділів державного управління (центральні та місцеві органи влади) у тих областях, де вони можуть працювати найкраще, тим самим підвищуючи задоволеність громадян державними послугами незалежно від рівня децентралізації.

Вивчаючи закордонний досвід Європейських країн та проведене нами дослідження, яке було описане у підрозділі 3.2 було сформульовано модель державного контролю України для шляхів його удосконалення.

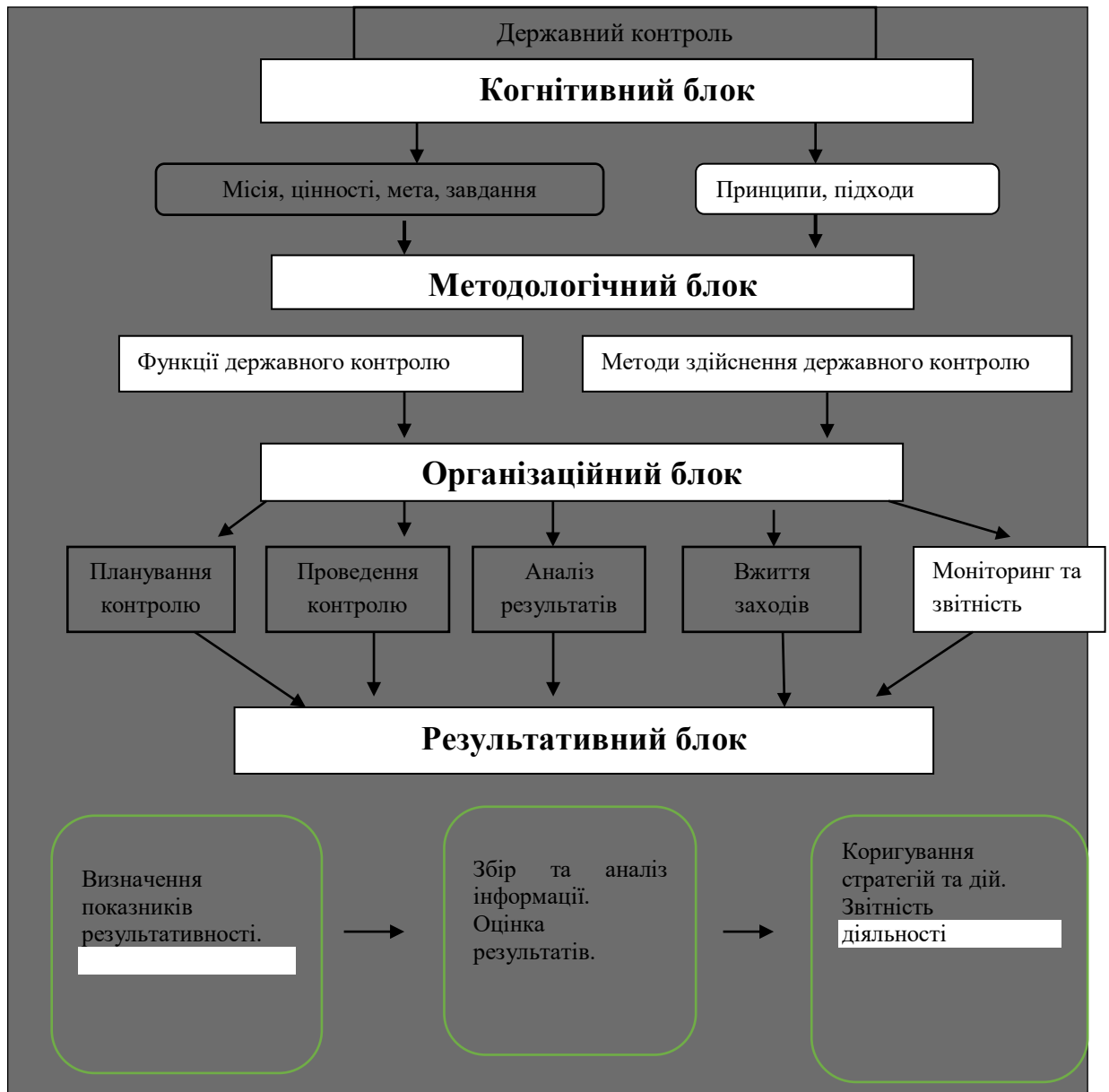

Рис. 3.8. Модель державного контролю в Україні

*власна розробка автора.

Когнітивний блок. Мета моделі розбудови державного контролю в Україні полягає у створенні ефективної та прозорої системи, яка забезпечить ефективний нагляд та контроль за діяльністю державних органів, установ, та посадових осіб. Ключові цілі цієї моделі включають:

1. Створення механізмів для запобігання та припинення корупційних схем в державних органах та установах;

2.Забезпечення оптимального використання ресурсів та процесів контролю для досягнення найкращих результатів;

3.Гарантування доступу громадськості до інформації про діяльність контрольних органів та їх результатів;

4.Відновлення та підтримка довіри громадян до державних інституцій через дієвий контроль та відкритість процесів;

5.Встановлення механізмів для відповідального ставлення до порушень закону та недоліків у діяльності державних органів;

6. Створення умов для активної участі громадян у контролі та нагляді за діяльністю державних структур, що сприяє розвитку демократичних процесів в країні.

Ця модель побудована на наступних цінностях, які винесені у таблиці 3.10:

Таблиця 3.10

Цінності	Опис
Прозорість.	Забезпечення доступу до інформації про роботу контролюючих органів, їх фінансових звітів та результатів аудитів для громадськості.
Незалежність.	Створення незалежних аудиторських та контрольних органів, які будуть діяти безпосередньо та неупереджено від політичного впливу
Співпраця.	Активна участь громадськості та співтовариства у процесі контролю, що забезпечить більшу об'єктивність та ефективність діяльності контрольних органів.
Компетентність.	Забезпечення високого рівня кваліфікації та професійної компетентності персоналу, який здійснює контрольні функції.

Запропонована модель розбудови державного контролю ґрунтується на таких принципах: законності, прозорості, ефективності, громадської участі, відповідальності, технологічної сучасності (див. табл 3.11).

Таблиця 3.11

Принцип	Опис
Законності	Всі дії контролюючих органів повинні ґрунтуватися на законі та відповідати вимогам законодавства України.
Прозорості	Діяльність контрольних органів повинна бути відкритою для громадськості та підкріплена доступом до інформації.
Ефективності	Модель спрямована на досягнення максимальної ефективності у виявленні порушень та усуненні їхніх наслідків.
Громадянської участі	Модель передбачає активну участь громадськості у процесі контролю та забезпечення взаємодії з громадськими організаціями.
Відповідальності	Контрольні органи та посадові особи повинні нести відповідальність за свої дії перед законом та суспільством.
Технологічної сучасності	Модель має бути адаптована до сучасних інформаційних технологій та використовувати їх для оптимізації процесів контролю.

Підходи до реалізації цілей моделі розбудови державного контролю в Україні можуть бути різноманітними, оскільки вони вимагають комплексного підходу та співпраці між різними зацікавленими сторонами. Ось кілька підходів, які можуть бути використані:

Правовий підхід. Реформування законодавства щодо державного контролю з метою забезпечення більшої прозорості, відповідальності та ефективності контрольних механізмів. Це включає удосконалення законодавства щодо корупції, зміцнення механізмів покарання за порушення закону та створення умов для незалежності контролюючих органів.

Цей підхід має наступні завдання:

1. Реформа законодавства про корупцію та контроль і першим кроком є перегляд і удосконалення законів, які стосуються боротьби з корупцією та механізмів контролю. Це включає в себе створення нових законів або внесення змін до існуючих для посилення відповідальності осіб, здійснюючих контроль, та забезпечення ефективних механізмів реагування на корупційні дії відповідно норм європейського права.

2. Важливо забезпечити, щоб законодавство передбачало механізми для забезпечення прозорості в діяльності державних органів та установ, включаючи доступ громадськості до інформації про їх роботу та рішення.

3. Правовий підхід передбачає встановлення жорстких санкцій за корупційні дії, такі як штрафи, відсторонення від посад, а у випадках серйозних порушень – кримінальне переслідування. Крім того, важливо забезпечити швидке та ефективно розглядання справ про корупцію.

4. Правовий підхід передбачає створення незалежних контрольних органів з достатніми повноваженнями та ресурсами для виконання своїх функцій безперешкодно.

5. Важливо передбачити в законодавстві механізми моніторингу та оцінки ефективності діяльності контрольних органів та заходів, що приймаються для боротьби з корупцією, щоб забезпечити їхню відповідність цілям та завданням.

Ці завдання спрямовані на створення системи правового регулювання, яка забезпечить ефективний контроль та боротьбу з корупцією в Україні

Технологічний підхід. Впровадження сучасних інформаційних технологій для автоматизації процесів контролю та збільшення ефективності роботи контролюючих органів.

Технологічний підхід до розбудови державного контролю включає в себе використання сучасних інформаційних технологій для автоматизації процесів контролю та підвищення ефективності роботи контрольних органів. Виділимо кілька завдань цього підходу:

1. Створення електронних систем моніторингу, які дозволять контрольним органам в режимі реального часу відстежувати різноманітні аспекти діяльності державних органів та установ. Це може включати в себе моніторинг фінансових операцій, закупівельних процедур, виконання нормативних актів та інше.

2. Важливим завданням є розробка та впровадження цифрових баз даних, що містять інформацію про особи, підприємства, установи та інші

суб'єкти, що підлягають контролю. Це дозволить контрольним органам швидко та ефективно аналізувати великі обсяги даних для виявлення потенційних порушень та аналізу трендів. Дослідження, проведене американським аналітичним центром The Brookings Institution, вказує на потенційні переваги в боротьбі з корупцією та економії в розмірі 48 мільярдів гривень, які можуть бути отримані від послуг, наданих через портал «Дія». Це стало можливим завдяки цифровізації, яка сприяє знищенню бюрократії, скороченню черг та припиненню корупційних схем. Про це повідомила пресслужба застосунку.

За даними дослідження, реальні позитивні результати вже були досягнуті на суму 16,3 мільярда гривень протягом двох років функціонування сервісів «Дія». Крім того, зазначається, що понад 2 мільярда гривень було відшкодовано державі через військові облигації, які були придбані через цю платформу.

Експерти відзначають, що успішна цифрова трансформація України, особливо в умовах війни, викликає значний інтерес та захоплення. Україна перейшла від реєстрів на папері до мобільного державного сервісу, який став унікальним у світі. Цей досвід цифровізації вже надихає інші країни та стає основою для побудови взаємовигідних відносин з партнерами [1].

На сьогодні вже здійснена велика робота в цьому напрямі завдяки застосунку «Дія», проте проблема залишається актуальною, що підтверджують багаточислені вияви великих корупційних схем.

Пропонуємо приклад платформи, зокрема програма для цифрових даних у боротьбі з корупцією для України:

Назва програми: Цифрова платформа протидії корупції (ЦППК)

Мета програми: Створення інтегрованої цифрової платформи для збору, аналізу та моніторингу даних з метою виявлення та запобігання корупційним діям в усіх сферах державного управління.

Ключові компоненти програми:

1. Розробка цифрової системи, яка дозволить державним органам звітувати про свою діяльність онлайн, включаючи фінансові операції, закупівлі, прийняття рішень та інше. Ця система буде підкріплена блокчейн технологією для забезпечення недоторканості даних.

2. Створення цифрової бази даних, яка міститиме інформацію про власність та доходи державних службовців, політиків та інших посадових осіб. Ця база даних буде доступною громадськості та буде піддаватися регулярному оновленню та аналізу.

3. Розробка програми, яка застосовує аналітичні методи та штучний інтелект для виявлення аномалій в даних, які можуть свідчити про корупційні дії. Ця система буде автоматично сповіщати контрольні органи та правоохоронні агенції про підозрілі випадки.

4. Впровадження цифрової системи моніторингу громадських закупівель, яка дозволить відстежувати процеси закупівель та виявляти можливі ознаки корупції, такі як завищені ціни або недоброякісні товари.

5. Створення цифрової платформи, дозволить громадянам звертатися з скаргами та сигналами про корупційні дії безпосередньо до контрольних органів. Ця платформа буде забезпечувати конфіденційність та швидкість обробки звернень.

Ця програма спрямована на створення ефективної цифрової інфраструктури для боротьби з корупцією в Україні, що дозволить підвищити прозорість, відповідальність та ефективність державного управління.

4. Наступне завдання технологічного підходу – це кібербезпека, оскільки контрольні дані можуть містити конфіденційну інформацію, важливо забезпечити високий рівень кібербезпеки для захисту цих даних від несанкціонованого доступу та кібератак.

5. Навчання персоналу контрольних органів у використанні сучасних технологій та інструментів, а також в управлінні та аналізі великих обсягів даних.

Ці завдання спрямовані на створення інноваційного технологічного середовища, яке сприятиме покращенню ефективності державного контролю та боротьби з корупцією.

Міжнародний підхід. Співпраця з міжнародним співтовариством та міжнародними організаціями для надання експертної підтримки, технічної допомоги та міжнародного нагляду за процесами реформування державного контролю в Україні.

Один з прикладів застосування міжнародного підходу може бути співпраця України з Організацією Об'єднаних Націй (ООН) для впровадження реформ у сфері боротьби з корупцією та підвищення ефективності державного контролю.

Україна може звернутися до ООН для отримання експертної підтримки в розробці та впровадженні стратегій боротьби з корупцією. Експерти ООН можуть надати консультації щодо оптимальних підходів та інструментів, які можна використовувати для ефективного контролю над корупційними ризиками. ООН може надати технічну допомогу Україні у впровадженні сучасних інформаційних технологій для автоматизації процесів контролю та моніторингу. Це може включати розробку електронних систем моніторингу, навчання персоналу та інше.

Міжнародний нагляд та оцінка з боку ООН, бо ООН може брати участь у проведенні міжнародного нагляду за реформами в сфері боротьби з корупцією в Україні. Це допоможе забезпечити об'єктивну оцінку досягнутих результатів та виявлення можливих проблем. Україна може взяти участь у міжнародних конференціях, семінарах та інших подіях, організованих ООН, для обміну досвідом та найкращими практиками з іншими країнами, які також проводять реформи у сфері боротьби з корупцією.

Така співпраця з міжнародними організаціями дозволить Україні використовувати міжнародний досвід та ресурси для успішної реалізації реформ у сфері державного контролю та боротьби з корупцією.

Освітній підхід у реформуванні державного контролю, який передбачає проведення інформаційних кампаній та освітніх заходів для збільшення обізнаності громадян щодо їх прав та обов'язків у сфері державного контролю, зокрема:

1. Організація інформаційних кампаній через різноманітні медіа-канали (телебачення, радіо, Інтернет, соціальні мережі, преса тощо) з метою поширення інформації про права та обов'язки громадян у сфері державного контролю. Ці кампанії можуть включати пояснення процедур звернень до контрольних органів, правил ведення документації, доступ до інформації тощо.

2. Організація освітніх заходів, зокрема проведення семінарів, тренінгів, лекцій та інших освітніх заходів для громадян з питань державного контролю. Ці заходи можуть включати інтерактивні форми роботи, дискусії, рольові ігри та інші методи, спрямовані на практичне засвоєння знань.

3. Підвищення правової грамотності, зокрема через надання громадянам доступу до інформації про їх права та обов'язки, закони та нормативні акти у сфері державного контролю. Це може включати створення онлайн-ресурсів, брошур, інформаційних стендів у громадських місцях тощо.

4. Залучення громадян до контролю. Стимулювання активної участі громадян у контролі за діяльністю державних органів через механізми звернень, обговорень, громадських обстежень та інших інструментів громадського моніторингу.

5. Розвиток партнерських відносин з громадськими організаціями, які займаються питаннями демократії, прав людини та боротьби з корупцією, для спільної реалізації освітніх та інформаційних проектів.

Застосування освітнього підходу сприятиме формуванню свідомих та активних громадян, здатних брати участь у контролі за діяльністю державних органів та сприяти підвищенню ефективності державного контролю в цілому.

Ці підходи можуть взаємодоповнюватися та застосовуватися паралельно з метою досягнення більш ефективного та прозорого державного контролю в Україні.

Методологічний блок включає функції та методи здійснення державного контролю.

Відповідно до цієї моделі, функції державного контролю включають:

1. Моніторинг і аналіз. Збирання та аналіз інформації про діяльність державних установ та органів влади з метою виявлення порушень законодавства, корупційних схем та недоліків у роботі.
2. Аудит. Проведення об'єктивних перевірок та оцінок фінансової, економічної та організаційної діяльності державних установ з метою виявлення недоліків та рекомендацій для покращення.
3. Нагляд. Здійснення постійного контролю за дотриманням законодавства та виконанням рішень державних органів, а також за діяльністю посадових осіб у сфері влади.
4. Проведення розслідувань. Розслідування скарг, заяв та виявлених порушень з метою встановлення обставин вчинених правопорушень та притягнення винних осіб до відповідальності.
5. Консультації та навчання. Надання консультацій та навчання суб'єктів державного контролю з питань дотримання законодавства та стандартів контролю.
6. Звітність. Публікація звітів про результати проведених перевірок, аудитів та розслідувань з метою забезпечення прозорості та обліку виконання своїх функцій перед суспільством.
7. Співпраця з громадськістю. Взаємодія з громадськими організаціями та активною частиною населення для виявлення проблем та вдосконалення системи державного контролю.

Методи здійснення державного контролю можуть включати:

1) Інспекції. Проведення регулярних інспекцій діяльності державних установ для перевірки їх відповідності законодавству, правилам та процедурам.

2) Моніторинг та звітність. Систематичне спостереження за діяльністю державних установ, а також підготовка звітів про їхню роботу і результати.

3) Публічний доступ до інформації. Забезпечення доступу громадськості до інформації про діяльність державних установ, їхні рішення та витрати, зокрема через запропоновану нами платформу.

4) Судовий контроль. Вирішення спорів та конфліктів, пов'язаних з діяльністю державних установ, через судову систему.

5) Парламентський контроль. Виконання контролюючої ролі за діяльністю уряду та інших державних установ з боку парламентських органів.

6) Експертні оцінки та консультації. Залучення експертів для проведення оцінок діяльності державних установ та надання консультацій з питань управління та розвитку.

7) Внутрішній контроль. Система внутрішнього контролю в межах самої державної установи для виявлення та усунення можливих порушень та недоліків.

Організаційний блок в моделі державного контролю містить набір процедур, які визначають послідовність дій та механізми реалізації контрольних функцій. Цей блок включає в себе такі компоненти:

1. Планування контролю. Цей етап передбачає визначення об'єктів контролю, встановлення мети та завдань контрольного заходу, а також розробку плану дій та вибір методів контролю.

В організаційному блоці моделі державного контролю, планування контролю є першим та важливим компонентом, зокрема виділимо:

А) Визначення об'єктів контролю – це включає ідентифікацію суб'єктів або процесів, які підлягають контролю. Об'єкти можуть включати державні установи, організації, програми, проекти, діяльність посадових осіб тощо.

Б) Встановлення мети та завдань контрольного заходу – цей етап передбачає чітке формулювання цілей, які має досягнути контрольний захід. Мета може включати забезпечення відповідності діяльності об'єкта контролю законодавству, правилам, стандартам, ефективному використанню ресурсів тощо.

В) Розробка плану дій – на цьому етапі визначається послідовність дій, необхідних для досягнення цілей контрольного заходу. План може включати розподіл завдань між учасниками, часові рамки, ресурси, методи збору та аналізу інформації тощо.

Г) Вибір методів контролю. На цьому етапі визначаються конкретні методи та інструменти, які будуть використовуватися для проведення контролю. Це може включати аудит, інспекції, аналіз документації, опитування, спостереження та інші методи збору і аналізу інформації.

Планування контролю допомагає забезпечити систематичність, ефективність та об'єктивність контрольних заходів, а також підвищує ймовірність досягнення поставлених цілей.

2. Проведення контролю. На цьому етапі здійснюється фактичний контроль за діяльністю відповідних суб'єктів. Має здійснюватись перевірка документації, збирання інформації, проведення аудитів або інших форм контролю.

На етапі проведення контролю здійснюється фактична перевірка діяльності відповідних суб'єктів з метою встановлення відповідності їхньої діяльності встановленим стандартам, законодавству, правилам або процедурам. Виділимо послідовність процесів, які має включати цей етап.

1). Перевірка наявності та достовірності документів, що стосуються діяльності суб'єктів контролю. Це може включати аналіз звітності, фінансових документів, договорів, планів робіт тощо.

2). Контролери здійснюють збір необхідної інформації для оцінки виконання суб'єктом контролю своїх обов'язків. Це може включати опитування, інтерв'ю, спостереження, аналіз даних тощо.

3). В рамках контролю можуть бути проведені різноманітні види аудитів, включаючи фінансовий аудит, кадровий аудит, аудит ефективності та інші. Аудит полягає у систематичному аналізі діяльності суб'єкта контролю з метою виявлення можливих порушень, недоліків або неефективності.

Поза аудитами, проведення контролю може включати інші форми перевірки, такі як інспекції, перевірки на місці, відвідування об'єктів діяльності суб'єктів тощо.

Проведення контролю допомагає виявити порушення, недоліки та інші проблеми в діяльності суб'єктів контролю і вжити відповідних заходів для їх виправлення і запобігання у майбутньому.

3. Аналіз результатів. Після завершення контрольного заходу виконується аналіз отриманих результатів, що включає оцінку виявлених недоліків, визначення причин порушень та формування висновків щодо ефективності діяльності контрольованих суб'єктів.

Після зібрання інформації під час контрольного заходу проводиться аналіз виявлених недоліків або порушень. Це включає оцінку важливості та потенційного впливу цих недоліків на діяльність контрольованих суб'єктів.

Після виявлення недоліків проводиться аналіз їхніх причин. Це може включати ідентифікацію системних проблем, неефективних процесів, недоліків у керівництві або недостатньої компетентності персоналу. На основі аналізу результатів контрольного заходу формулюються висновки щодо ефективності діяльності контрольованих суб'єктів. Ці висновки можуть стосуватися виявлених недоліків, рекомендацій щодо виправлення проблем, а також загальної оцінки дотримання вимог і стандартів. На завершальному етапі аналізу результатів складається звіт, в якому викладаються всі виявлені недоліки, причини їх виникнення та рекомендації щодо подальших дій. Цей звіт може бути використаний для прийняття рішень щодо виправлення виявлених проблем та покращення контрольних процесів.

4. Вжиття заходів. На етапі вжиття заходів на основі отриманих результатів контрольного заходу розробляються та реалізуються конкретні заходи для усунення виявлених недоліків та покращення ситуації. На підставі аналізу результатів контролю формулюються конкретні рекомендації щодо виправлення виявлених недоліків. Ці рекомендації повинні бути чіткими, конкретними та реалістичними, щоб було можливо їх виконання. У разі виявлення серйозних порушень або недоліків можуть бути вжиті заходи у вигляді попереджень, штрафів, санкцій або інших адміністративних заходів згідно з чинним законодавством. На основі розроблених рекомендацій визначається послідовність дій для вирішення виявлених проблем. Це може включати розробку та впровадження нових політик, процедур, тренінгів для персоналу, модернізацію систем управління тощо.

5. Моніторинг та звітність. Після вжиття заходів проводиться моніторинг впровадження рекомендацій або виконання вимог, а також складання звітів про результати контрольних заходів та їх вплив на діяльність контрольованих суб'єктів.

Після вжиття заходів необхідно систематично відслідковувати їхнє впровадження та виконання контрольованими суб'єктами. Це може включати періодичні перевірки, спеціальні аудити або інші форми моніторингу.

На основі отриманих результатів моніторингу складаються звіти, в яких відображається стан виконання рекомендацій або вимог, а також їхній вплив на діяльність контрольованих суб'єктів. Ці звіти можуть бути внутрішніми для внутрішнього використання або зовнішніми для представлення заінтересованим сторонам.

Під час складання звітів проводиться оцінка ефективності вжитих заходів та їхнього впливу на діяльність контрольованих суб'єктів. Це дозволяє зрозуміти, наскільки успішно вирішено виявлені проблеми та які поліпшення були досягнуті.

На основі звітів і оцінки результатів можуть бути внесені корективи у стратегію контрольних заходів. Це може включати коригування

рекомендацій, зміну підходів до моніторингу або перегляд діючих політик та процедур.

Моніторинг та звітність дозволяють забезпечити постійний контроль за виконанням рекомендацій та впливом контрольних заходів на діяльність контрольованих суб'єктів, що сприяє підвищенню ефективності контрольних процесів.

Організаційний блок в моделі державного контролю забезпечує систематичний та послідовний підхід до здійснення контрольних заходів, що сприяє ефективності та прозорості цього процесу.

Результативний блок в моделі державного контролю включає набір процедур та механізмів, спрямованих на досягнення конкретних цілей та очікуваних результатів. Ці компоненти включають:

Визначення цілей. Цей етап передбачає встановлення конкретних цілей та завдань державного контролю, які повинні бути досягнуті в результаті контрольних заходів. Цілі державного контролю можуть бути різноманітними і залежать від конкретної сфери застосування контрольних заходів, стратегічних пріоритетів країни та потреб громадян. Тож виокремимо цілі:

1. Зменшення рівня корупції. Боротьба з корупцією шляхом виявлення, припинення та покарання корупційних діянь.

2. Підвищення ефективності використання державних ресурсів. Державний контроль має бути спрямований на забезпечення додержання законності та захист прав людини. Це включає в себе моніторинг дотримання прав людини, виявлення та припинення порушень законодавства, а також забезпечення доступу до правосуддя та справедливого судочинства.

3. Підвищення якості та доступності громадських послуг. Це може включати моніторинг якості надання медичних, освітніх та інших соціальних послуг, виявлення проблем та розробку заходів для їх вирішення.

4. Покращення довіри громадян до державних органів, може бути досягнуто шляхом забезпечення прозорості, відкритості та відповідальності у діяльності державних структур.

2) Розробка критеріїв успішності. На основі встановлених цілей визначаються критерії успішності, які дозволять оцінити досягнення цих цілей.

3) Визначення показників результативності. Для кожного критерію успішності встановлюються вимірювальні показники, що дозволять об'єктивно виміряти рівень досягнення цілей.

4) Збір та аналіз інформації. Проводиться збір необхідної інформації та її аналіз для оцінки виконання критеріїв успішності та визначення рівня досягнення цілей.

5) Оцінка результатів. На основі аналізу зібраної інформації проводиться оцінка досягнення визначених цілей та виявлення відповідності реальних результатів очікуваням.

6) Коригування стратегій та дій. У випадку необхідності коригуються стратегії та дії з метою досягнення більш високих результатів.

7) Звітність. Після оцінки результатів складається звіт про досягнення цілей державного контролю та його результативність, який може бути представлений зацікавленим сторонам та громадськості.

Основні етапи оцінки ризиків включають:

– Невизначеність політики та процедур боротьби з корупційними проявами та хабарництвом на вищому рівні керівництва.

– Неадекватні ресурси для управління ризиками відповідно до кінцевих цілей організації.

– Агресивна культура бонусів або надмірні ризики у зв'язку з цілями продажу.

Результати оцінки ризику. Визначають пропорційність відповідності з точки зору ресурсів, пом'якшення дій та процедур боротьби з корупцією та контролю. Підприємства повинні мати можливість періодично оцінювати

існуючі корупційні ризики, особливо у бізнесовому середовищі, яке постійно змінюється.

Аналіз будь-якого інциденту щодо хабарництва визначатиме необхідність переоцінки ефективності відповідних систем та контролю. Незважаючи на те, що найкращі методи оцінки корупційних ризиків не є ідеальними, вони піддають сумніву можливість ефективного управління результатами аналізу та вживання дій для керування ідентифікованими корупційними ризиками.

Прогнозовані результати від запропонованої моделі розбудови державного контролю в Україні включають:

1) Зменшення рівня корупції. Шляхом створення ефективних механізмів контролю та нагляду, передбачених у моделі, очікується значне зменшення випадків корупції у державних органах та установах.

2) Підвищення якості управління. Ефективний контроль дозволить виявляти недоліки та ризики у роботі державних органів та швидко реагувати на них, що призведе до покращення управлінських процесів.

3) Залучення інвестицій. Покращення клімату бізнесу та зменшення корупційних ризиків зробить Україну більш привабливою для інвесторів, що призведе до збільшення обсягу інвестицій у країну.

4) Підвищення довіри громадян. Прозорість та відкритість у діяльності державних органів, які передбачені моделлю, сприятимуть відновленню довіри громадян до владних структур.

5) Збільшення ефективності використання бюджетних коштів. Контроль над витратами та оптимізація управлінських процесів допоможуть у підвищенні ефективності використання державних коштів.

6) Покращення міжнародного статусу. Реформа державного контролю стане важливим позитивним сигналом для міжнародних партнерів щодо зобов'язання України до боротьби з корупцією та покращення управління.

Відповідно аналізу закордонного досвіду та розбору останнього запитання в емпіричному дослідженні, було визначено конкретні пропозиції

щодо удосконалення державного контролю в Україні. Відповідно сформовані пропозиції щодо поліпшення системи державного контролю в Україні.

1. Створення незалежного оновленого органу аудиту. Заснування незалежного органу, що здійснюватиме аудит роботи державних установ та органів влади. Цей орган повинен мати широкі повноваження та бути вільним від політичного впливу.

2. Підвищення зарплат та умов праці контролерів. Забезпечення достойних умов праці та конкурентоспроможних зарплат для контролерів, що дозволить залучити кваліфікованих фахівців та запобігти спокусі корупції.

3. Електронізація процесів контролю. Впровадження сучасних інформаційних технологій для автоматизації процесів контролю та забезпечення більшої швидкості та ефективності в роботі контролюючих органів.

4. Законодавчі зміни. Удосконалення законодавства щодо державного контролю з метою збільшення відповідальності за порушення закону та покращення механізмів покарання корупційних дій.

5. Збільшення взаємодії з громадськістю та громадськими організаціями. Активна співпраця з громадськістю та громадськими організаціями у моніторингу діяльності державних органів та виявленні корупційних схем.

6. Збалансований підхід до контролю. Важливо забезпечити баланс між необхідністю здійснення контролю і запобіганням можливим зловживанням чиновників або перевантаженням підприємств адміністративними обтяженнями. Це може бути досягнуто шляхом розробки чітких критеріїв вибору об'єктів контролю та механізмів для оцінки ризиків.

7. Прозорість та доступність інформації. Важливо, щоб інформація про процеси контролю, права та обов'язки суб'єктів господарювання була доступною і зрозумілою для всіх зацікавлених сторін. Це можна забезпечити шляхом створення платформ та інших засобів комунікації для публікації

інформації про правила, процедури та результати контролю, оскільки в Україні є такі можливості, що показує «Дія».

8. Ефективне використання ресурсів. Важливо оптимізувати використання ресурсів, призначених для здійснення контролю, шляхом застосування сучасних технологій, автоматизації процесів та співпраці між різними органами контролю. Систематичне ведення контрольованої електронної звітності.

9. Підвищення кваліфікації персоналу. Важливо забезпечити належний рівень кваліфікації персоналу, який здійснює контрольні функції, шляхом проведення регулярних навчальних заходів та підвищення кваліфікації. Залучення кваліфікованих міжнародних експертів, які на систематичній основі будуть ділитися досвідом, оскільки оновлення і різні ситуації бувають кожного дня і потрібно бути відкритими до цього і до прийняття нового суспільного прогресу. А також проведення тренінгів з залученням українських прогресивних науковців, які є запорукою успішного безкорупційного майбутнього.

10. Заохочення добровільності. Важливо створити стимули для суб'єктів господарювання для добровільного дотримання вимог законодавства, наприклад, шляхом надання певних переваг або пільг для тих, хто діє відповідно до закону. Заохочення до написання грантів для удосконалення ресурсної та наукової бази державного контролю, що повпливає на підвищення заробітної плати.

11. Моніторинг та оцінка ефективності. Важливо проводити систематичний моніторинг та оцінку ефективності системи контролю для виявлення можливих проблем та вдосконалення процесів. Зокрема із залученням незалежних експертів з утворенням незалежної комісії зі змінним складом.

Враховуючи ці пропозиції, можна побудувати більш ефективну, прозору та відповідальну систему державного контролю, що відповідає принципам демократії та забезпечує інтереси громадян.

Висновки до третього розділу

1. На сьогодні нами були виділені такі механізми врегулювання відносин в системі державного контролю в Україні - аудиторські органи, мета яких полягає у залученні незалежних аудиторів для проведення аудиту та перевірок у різних сферах управління; публічна участь (громадський контроль) – залучення громадськості та громадських організацій у контрольні процеси через участь у громадських радах та інших механізмах; електронна система звітності – впровадження електронних систем для звітності та моніторингу, що сприяє прозорості та унеможливорює фальсифікацію даних; міжнародна співпраця – участь у міжнародних програмах та обміні досвідом для підвищення ефективності державного контролю; законодавча база – дотримання законів та нормативно-правової бази, розбудова законодавства, яке становить правила та обов'язки у сфері державного контролю і направлене на протидію корупції, а не сприяє їй.

2. За результатами проведеного емпіричного дослідження, було виявлено в цілому позитивне сприйняття різних аспектів оцінювання діючих механізмів державного контролю публічними службовцями; підтверджено за допомогою методів однофакторного дисперсійного аналізу і статистики Фішера-Снедекора наявність статистично значущого впливу особистісних характеристик (таких як стаж, посада) на визначення публічними службовцями основного визначення та розуміння змісту поняття державного контролю.

3. Були сформовані пропозиції щодо поліпшення системи державного контролю в Україні, зокрема: створення незалежного оновленого органу аудиту; підвищення зарплат та умов праці контролерів; електронізація процесів контролю; удосконалення законодавства щодо державного контролю з метою збільшення відповідальності за порушення закону та покращення механізмів покарання корупційних дій; збільшення взаємодії з

громадськістю та громадськими організаціями; збалансований підхід до контролю; прозорість та доступність інформації; ефективне використання ресурсів; підвищення кваліфікації персоналу; залучення кваліфікованих міжнародних експертів; заохочення добровільності; моніторинг та оцінка ефективності. Враховуючи ці пропозиції, можна побудувати більш ефективну, прозору та відповідальну систему державного контролю, що відповідає принципам демократії та забезпечує інтереси громадян.

ВИСНОВКИ

У дисертаційній роботі теоретично узагальнено та запропоновано обґрунтовані шляхи вирішення наукового завдання, яка полягає у комплексному дослідженні розбудови системи державного управління в сучасній Україні, зокрема на прикладі регуляторного механізму державного контролю та розробці практичних рекомендацій щодо його подальшого удосконалення в Україні.

1. Розкрито понятійно-термінологічний апарат дослідження системи державного управління в сучасній Україні, на прикладі механізмів державного контролю в Україні. Державний контроль є важливою складовою демократичної системи, оскільки він забезпечує баланс та взаємодію між різними гілками влади, забезпечує відповідність владних дій інтересам громадян та суспільства і сприяє підвищенню довіри до державних органів. Механізм у публічному управлінні є структурою, яка виконує функції забезпечення ефективного та системного впливу на управлінські процеси та розвиток суспільства. Ця структура складається з різноманітних суб'єктів та видів діяльності, які організовані таким чином, щоб забезпечити регулярні зміни від встановлення початкових умов до досягнення кінцевих умов або умов припинення. Механізми у публічному управлінні включають в себе компонентні операції, структурні елементи та взаємодію суб'єктів, які спрямовані на досягнення стратегічних цілей, підвищення ефективності та забезпечення сталого розвитку суспільства. Сформульовано авторське бачення змісту поняття «механізми державного контролю» під якими розуміємо систему організаційних, правових і процедурних засобів та методів, що використовуються державою для виконання функцій нагляду, перевірки та регулювання діяльності суб'єктів влади, організацій та інших учасників суспільного життя.

2. Дано характеристику державному контролю в інструментарії здійснення державної влади з точки зору державного управління та загалом

системи публічного управління. Державний контроль є важливою складовою демократичної системи, оскільки забезпечує баланс та взаємодію між різними гілками влади, забезпечує відповідність владних дій інтересам громадян та суспільства і сприяє підвищенню довіри до державних органів. Процедура контролю у сфері державного управління передбачає здійснення трьох етапів: 1) встановлення конкретних стандартів чи цілей, які обов'язково мають бути вимірювані; 2) зіставлення реальних результатів зі стандартами чи цілями, які були передбачені; 3) пошук та вжиття необхідних заходів задля зменшення чи усунення відхилень у поставлених стандартах чи цілях. Зазначено, що контроль у державному управлінні спрямований на внутрішню ефективність та виконання завдань конкретними державними органами в той час контроль в публічному управлінні спрямований на перевірку, аналіз та оцінку діяльності різноманітних суб'єктів, включаючи державні органи, громадські структури та інших учасників.

Сформовано авторську інтерпретацію розуміння поняття «державний контроль у сфері національної безпеки України» як систему заходів, яку здійснюють представники конкретного напрямку діяльності для забезпечення законного управління сферою безпеки і оборони України з використанням всіх можливих законних інструментів контролю з метою гарантування прозорості, ефективної діяльності сфери безпеки і оборони, захисту законних прав та свобод людини і громадянина.

3. Визначено та охарактеризовано механізми регулювання державного контролю в Україні:

– регулятивний – суть даного механізму полягає у створенні та використанні системи нормативних актів, які визначають порядок дій, встановлюють обов'язки та відповідальність суб'єктів, а також стандарти та критерії для оцінки їхньої діяльності. Механізм передбачає створення контрольних органів, якими можуть бути: НАЗК, НАБУ, Антимонопольний комітет, податкові органи, спеціальні комісії, наглядові ради тощо;

– правовий – система юридичних інструментів, які використовуються для контролю та регулювання діяльності суб'єктів управління. Механізм охоплює широкий спектр правових засобів, включаючи судовий нагляд, адміністративні санкції та інші юридичні інструменти. Основний елемент правового механізму державного контролю представляє собою детально розроблене нормативне забезпечення, низку регуляторних актів та правових норм, які регламентують структуру контрольних органів, визначають їхні повноваження та встановлюють обмеження;

– антикорупційний – запобігання, виявлення та припинення корупційних явищ у сферах влади та громадського сектору. Загальна мета антикорупційного механізму полягає в покращенні управлінської етики, зниженні ризику корупції та відновленні довіри громадян до інституцій держави. Основні компоненти механізму державного контролю за протидією корупції включають наступні аспекти: 1) власне створення антикорупційних органів; 2) розробка антикорупційних стратегій; 3) законодавчі ініціативи; 4) фінансовий контроль;

– попереджувально-профілактичний – спрямований на передбачення та уникнення можливих порушень та негативних наслідків шляхом впровадження передбачуваних заходів. До його складових входять ефективні методи навчання, розгорнуті інформаційні кампанії та системи раннього попередження. Мета полягає в створенні передумов для усвідомлення можливих ризиків та своєчасного вжиття запобіжних заходів, що сприяє попередженню виникнення потенційних порушень та небажаних подій.

Проаналізувавши тематику дослідження можемо виділити кілька ключових проблем з якими Україна стикається у розвитку механізмів державного контролю: корупція та непрозорість; судова реформа; недостатні ресурси (фінансові та людські); політичний вплив; відсутність єдиного

центру контролю; слабка культура дотримання закону; відсутність ефективного механізму звітності.

4. Окреслено нормативно-правове забезпечення механізмів державного контролю в Україні, яке не представлено одним документом, а є цілою системою із законодавчої бази, яка включає весь спектр установ та обмежень. Кожна сфера діяльності регулюється, як загальними так і спеціальними законодавчими актами України, а також міжнародними, які є ратифікованими у нашій державі. З впливом зовнішніх та внутрішніх факторів, система нормативно-правового регулювання потребує певного удосконалення, задля підвищення рівня прозорості, відкритості проведення державного контролю.

5. Проаналізувано аспекти зарубіжного досвіду розвитку механізмів державного контролю для української національної безпеки та визначено, що імплементація та запозичення антикорупційних заходів, проєктів та програм можуть стати основою для конкретних реформ та інвестицій, спрямованих на покращення потенціалу у боротьбі з корупцією у національних планах відновлення та стійкості можуть бути:

- імплементація міжнародних інструментів технічної підтримки задля проведення спеціалізованої технічної експертизи для нарощення адміністративного потенціалу для розробки реформ спрямованих на посилення захисту від корупції.

- створення в Україні прототипу ЄС – Фонду внутрішньої безпеки, що зможе забезпечувати фінансування широкого спектру антикорупційних дій, спрямованих головним чином на посилення координації та співробітництва між правоохоронними органами, а також відповідними міжнародними організаціями, та залучення наукових кіл та громадянського суспільства.

- розробка «Правил щодо профілактики корупції», особливо у питаннях профілактики конфліктів інтересів та декларування.

- розширення визначень всіх кримінальних злочинів у корупційних справах та застосування їх до публічної та приватної сфер.

- напрацювання та посилення нових правил криміналізації корупційних правопорушення відповідно до штрафів, які санкціоновані ЄС.

6. Визначено такі шляхи удосконалення механізмів державного контролю в Україні:

- за результатами проведеного емпіричного дослідження були сформовані пропозиції щодо поліпшення системи державного контролю в Україні, зокрема: створення незалежного оновленого органу аудиту; підвищення зарплат та умов праці контролерів; електронізація процесів контролю; удосконалення законодавства щодо державного контролю з метою збільшення відповідальності за порушення закону та покращення механізмів покарання за корупційні діяння; збільшення взаємодії з громадськістю та громадськими організаціями; збалансований підхід до контролю; прозорість та доступність інформації; ефективне використання ресурсів; підвищення кваліфікації персоналу; залучення кваліфікованих міжнародних експертів; заохочення добровільності; моніторинг та оцінка ефективності;

- розроблено модель державного контролю в Україні, яка має чотирикомпонентну структуру: когнітивний блок (місія, мета, завдання, принципи, підходи до державного контролю); методологічний блок (функції та методи здійснення державного контролю); організаційний блок (планування контролю, проведення контролю, аналіз результатів, вжиття заходів, моніторинг та звітність) та результативний блок (визначення показників результативності; збір та аналіз інформації, оцінка результатів; коригування стратегій та дій, звітність діяльності). Мета моделі державного контролю в Україні полягає у створенні ефективної та прозорої системи, яка забезпечить ефективний нагляд та контроль за діяльністю державних органів, установ, та посадових осіб. Зазначена модель ґрунтується принципах: законності, прозорості, ефективності, громадської участі, відповідальності, технологічності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. «Дія» проти корупції: ефект від цифровізації оцінили в 48 млрд гривень. Офіційний сайт. URL: <https://sud.ua/uk/news/ukraine/293343-diya-protiv-korruptsii-effekt-ot-tsifrovizatsii-otsenili-v-48-mlrd-griven> (дата звернення: 10.01.2024).
2. Anthony, R. N. 1965. Planning and Control Systems: Framework for Analysis. Boston: Graduate School of Business Administration, Harvard University, 1965. 180 p.
3. Antonio-Ftrnandez Ajenjo J. The control of public administrations and the fight against corruption: special reference to the court of audit and the general state comptroller. European Court of Auditors Award for research into public sector auditing. 2011. № 7. P. 24-29.
4. Business Dictionary. Management Control. URL: <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/management-control>.
5. Cambalikova A. Misun J. The importance of control in managerial work. International Conference Socio-Economic Perspectives In The Age Of XXI Century Globalization. Tirana : University of Tirana, Faculty of Economy, Department of Economics, 2013. P. 218–229.
6. Cass R. Government Control of Information. Calif. L. Rev. 1986. Vol. 74. Is. 3. P. 889–921.
7. Control of public administration : A note on various forms; Presented at III Encuentro International Justicia y Derecho. Palacio de Convenciones de La Habana 24 al 26 Mayo de 2006. URL: https://www.academia.edu/28332692/CONTROL_of_PUBLIC_ADMINISTRATI_ON_A_NOTE_on_VARIOUS_FORMS_Presented_at_III_Encuentro_Internationa_l_Justicia_y_Derecho_Palacio_de_Convenciones_de_La_Habana_24_al_26_Mayo_de_2006.

8. Dedeckova N. Control, controlling and its objectives in the organization. SHS Web of Conferences. 2020. № 89. DOI:10.1051/shsconf/20208301009.

9. Fayol H. General and industrial management, trans. London : Pitman and Sons Ltd., 1949. 110 p.

10. Flamholtz E. Effective management control: theory and practice. Berlin : Springer Science & Business Media, 2012. 174 p.

11. Governen control definition. URL: <https://www.lawinsider.com/dictionary/government-controls>.

12. Kralicek V., Molin J. Vnejsi a vnitřni kontrola z pohledu managementu. Praha : Wolters Kluwer, 2004. 232 s.

13. Mechanisms in Science. URL: <https://plato.stanford.edu/entries/science-mechanisms/>.

14. Methodology making management decisions based on a modified Ramsey model. Asian Social Science / M. J. Parfenova et al. 2014. Vol. 10. № 17. P. 292–301.

15. Prikhodko A. European principles for overcoming corruption as part of the domestic anti-corruption mechanism. URL: <https://prikhodko.com.ua/en/media/media/article/european-principles-for-overcoming-corruption-as-part-of-the-domestic-anti-corruption-mechanism/>.

16. Questions and Answers: Stronger rules to fight corruption in the EU and worldwide. 2023. URL: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/qanda_23_2517 (дата звернення 09.03.2024).

17. Readings in Management Control / by J. Mockler. New York : Appleton-Century-Crofts, 1970. 548 p.

18. Simons R. 1994. Levers of Control: How Managers Use Innovative Control Systems to Drive Strategic Renewal. Boston: Harvard Business Press, 1994. 232 p.

19. Smekal H., Janovsky J., Sipulova K. Understanding International Human Rights Commitments: Control Mechanisms, Legitimacy and Domestic Change. URL: https://ohrh.law.ox.ac.uk/wp-content/uploads/2015/09/Smekal-et-al_Understanding-Int-HR-Commitments-1.pdf.
20. Tokar M. The Importance Of Mechanisms of Public Administration in Community Management. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/37888/1/Tokar%20Marian.%20Abstract%20Proceedings-21.pdf>.
21. Авер'янов В. Б. Адміністративне право України. Академічний курс: підручник: у двох томах. Том 1. Загальна частина. Київ : ТОВ Юридична думка, 2007. 592 с.
22. Авер'янов В. Б. Державне управління в Україні : навчальний посібник. Київ, 1999. 266 с.
23. Авер'янов В. Б. Підручник: у двох томах. Том 2. Особлива частина. Київ, 2009. 600 с. URL: <https://lawbook.online/administrativnoe-pravo-ukrainyi/kontrol-sferi-oboroni-52532.html>.
24. Адміністративне право України : навч. посіб. / Г. Г. Забарний, та ін. Київ : Видавництво Паливода А. В. 2003. 384 с.
25. Антикоруційна стратегія на 2021-2025 роки : Затверджено Законом України від 20 червня 2022 року № 2322-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2322-20#Text> (дата звернення: 25.02.2024).
26. Антонюк Д. І. Антикоруційний контроль: теоретико-методологічні підходи до розуміння та вивчення. Регіональні студії, № 22. 2020. С. 5-9.
27. Басанцов І. В. Розвиток державного фінансового контролю в умовах ринкової економіки України: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра екон. наук: спец. 08.00.08 – гроші, фінанси і кредит. 2008. – 34 с.
28. Басанцов І. Інститут державного фінансового контролю: вдосконалення на часі. *Фінансовий контроль*. 2009. №4. С. 44 – 48.

29. Бондаренко А. І. Механізми здійснення державного фінансового контролю: особливості розробки та впровадження. *Право та державне управління*. 2019. № 1 (34) С. 15–18.
30. Бондаренко, В. А., Пустова Н. О. Парламентський контроль у системі державного контролю. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. серія юридична*. 2017. Вип. 1. С. 159-171.
31. Бюджетний кодекс України: Закон України від 08.07.2010 р. № 2456-VI. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17> (дата звернення: 09.03.2024).
32. Вичалківська Ю. С. Організаційно-правове регулювання демократичного цивільного контролю над сектором безпеки і оборони України. *Інвестиції: практика та досвід*. 2018. № 1. С. 116–121.
33. Гальчинський А. С. Суперечності реформ: у контексті цивілізаційного процесу. Київ : Українські пропілеї, 2018. 320 с.
34. Гаращук В. Контроль та нагляд у державному управлінні : навч. посіб. Харків : Фоліо, 2002. 176 с.
35. Гаращук В. М. Доктрина контролю та нагляду в управлінні. Харків. 2013. С. 201–207. URL: https://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/7162/1/Garashuk_201.pdf.
36. Гаращук В. М. Загальні риси громадського контролю в державному управлінні. *Проблеми законності*, 2002. Вип. 56. С. 88–93.
37. Гаращук В. М. Стандарти державного контролю: погляд на проблему. *Право України*. 2002. № 8. С. 88–90.
38. Гонак І. Державний контроль як інструмент забезпечення національної безпеки в умовах зростання інтенсивності економічного суперництва. *Економічний дискурс*. Випуск 1. 2018. URL: <http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/>.
39. Гончаренко Г. Система суб'єктів державного контролю над сектором безпеки: поняття та основні види. *Юридичний електронний науковий журнал*. № 3. 2020. URL: http://www.lsej.org.ua/3_2020/52.pdf.

40. Гопоненко Л. В. Громадський контроль за діяльністю органів виконавчої влади: сутність та механізми реалізації. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2015. № 4. С. 43–47.

41. Горбова Н. А. Природа державного контролю (нагляду) та генезис його законодавчого визначення. *Право та державне управління*. 2019. № 1 (34). Том 1. С. 37–42.

42. Горбова Н.А. Природа державного контролю (нагляду) та генезис його законодавчого визначення. *Право та державне управління*. 2019 р. № 1 (34) том 1. С. 37–42. URL : http://www.pdu-journal.kpu.zp.ua/archive/1_2019/tom_1/8.pdf.

43. Горник В. Г., Кравченко С. О. Взаємодія держави та громадянського суспільства у запобіганні корупції як чинник національної безпеки. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського*. Серія : Державне управління. 2018. Т. 29(68), № 3. С. 123-130.

44. Гринджук І. А. Удосконалення регуляторного механізму державного контролю у фінансово-економічній сфері. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2019. URL: http://www.dy.nauka.com.ua/pdf/1_2019/27.pdf.

45. Гринчук Ю. С., Шемігон О. І., Вихор М. В. Контроль як функція державного управління: економіко-правова сутність та механізм застосування. *Ефективна економіка*. 2019. № 4. URL: http://www.economy.nauka.com.ua/pdf/4_2019/5.pdf.

46. Громадський контроль за органами державної влади та органами місцевого самоврядування. URL: <https://ukrdem.org/control>.

47. Демократичний цивільний контроль над сектором безпеки і оборони: теорія і практика : навч. посіб. / В. А. Яценко та ін. ; за заг. ред. В. Г. Пилипчука. Київ; Одеса : Фенікс, 2020. 224 с.

48. Державне управління : підручник : у 2 т. / Нац. акад. держ. упр. при Президентові України ; ред. кол. : Ю. В. Ковбасюк (голова), К. О.

Ващенко (заст. голови), Ю. П. Сурмін (заст. голови) [та ін.]. – К. ; Дніпропетровськ : НАДУ, 2012. – Т. 1. – 564 с.

49. Державний фінансовий контроль та його роль в публічному управлінні. Лекція. ЗНУ. URL: <https://moodle.znu.edu.ua/mod/resource/view.php?id=514711>.

50. Державний фінансовий контроль у публічному управлінні : навч. посібн. / Колектив авторів; за ред. В. М. Русіна та Б. С. Шулюк. Тернопіль: Осадца Ю.В., 2018. 214 с.

51. Державний фінансовий контроль у публічному управлінні : навч. посібн. / Колектив авторів; за ред. В. М. Русіна та Б. С. Шулюк. Тернопіль: Осадца Ю.В., 2018. 214 с.

52. Деякі питання забезпечення функціонування інформаційно-комунікаційних систем, електронних комунікаційних систем, публічних електронних реєстрів в умовах воєнного стану: Постанова Кабінету Міністрів України від 12 березня 2022 р. № 263. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/263-2022-%D0%BF/print> (дата звернення: 09.03.2024).

53. Деякі питання здійснення державного фінансового контролю в умовах воєнного стану : Постанова Кабінету Міністрів України від 07 травня 2022 року № 561. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/deyaki-pitannya-zdijsnennya-derzhavnogo-finansovogo-kontrolyu-v-umovah-voyennogo-s561-070522>.

54. Дмитренко Г., Семенець-Орлова І. Кардинальне оновлення державного управління. Від минулого до майбутнього. *Наукові праці Міжрегіональної академії управління персоналом*, № 2 (68). 2023. С. 49-60.

55. Добош З. Особливості застосування судового контролю у діяльності публічної адміністрації. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету*. 2021. Випуск 68. С. 149–152.

56. Доронін І. Контрольні повноваження президента України у сфері національної безпеки: проблеми і перспективи. Підприємництво, господарство і право, № 2. 2019. С. 95-100.

57. Дроб'язко О. М. Методичні підходи до вдосконалення існуючих механізмів прийняття управлінських рішень в умовах публічного адміністрування. Держава та регіони. Серія : Державне управління. 2014. № 3. С. 46-50.

58. Енциклопедичний словник з державного управління / уклад. : Ю. П. Сурмін та ін. ; за ред. Ю. В. Ковбасюка, В. П. Трощинського, Ю. П. Сурміна. Київ : НАДУ, 2010. 820 с.

59. Євроінтеграційний вектор розвитку та реалізація національних Є24 інтересів України : монографія / [Д. В. Карамішев, Н. В. Мирна, Л. Ю. Величко та ін.] ; за заг. ред. д.держ.упр., проф. Д. В. Карамішева. Х. : Вид-во ХарPI НАДУ “Магістр”, 2021. 204 с

60. Єдинак Т. С., Павлишен О. В. Контроль як функція державного управління: сутність та класифікація. *Вісник Академії митної служби України*. 2011. № 1. С. 12–18.

61. Ємельянов Є. М., Євтушенко О. Н., Андріяш В. І. Державне управління: у визначеннях, поясненнях, схемах, таблицях : навч. посіб. Миколаїв : Вид-во ЧДУ ім. Петра Могили, 2015. 336 с.

62. Завадська І. К. Підходи до вдосконалення механізмів громадського моніторингу та контролю в системі публічного управління в Україні. *Наукові перспективи*, № 1(31). 2023. С. 70-77.

63. Іващенко В. О. Міжнародне законодавство у сфері запобігання корупції. Реалізація державної антикорупційної політики в міжнародному вимірі: матеріали III Міжнар. наук.- практ. конф. (Київ, 7 груд. 2018 р.) : у 2 ч. / [редкол.: В. В. Черней, С. Д. Гусарев, С. С. Чернявський та ін.]. – Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2018. – Ч. 2. – 449 с. URL: <https://dspace.univd.edu.ua/server/api/core/bitstreams/84d2a46c-44cd-47e0-82a5-1b974946f6f4/content#page=108>. 2018. С. 107-110. (дата звернення 02.03.2024).

64. Ігнатенко О. С. Теоретичні основи та розвиток громадського контролю в системі публічного управління. Держава та регіони. Сер.: Держ. управління. 2019. № 4(68). С. 30–34.

65. Інформація щодо здійснення заходів державного нагляду (контролю) у період воєнного стану. 2023. URL: <https://www.me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&id=84f4a442-aa9b-4c75-8b70-25b9e3cb3df0&title=InformatsiiaSchodoZdiisnenniaZakhodivDerzhavnogoNagliadu-kontroliu-UPeriodVonnogoStanu>.

66. Ісаєнко І. А. Європейські підходи до функціонування механізмів публічного управління. *Інвестиції: практика та досвід*. 2012. № 5. С. 114–117.

67. Касяненко Є. Державний контроль за діяльністю органів місцевого самоврядування: теоретико-правові засади. URL: <https://er.dduvs.in.ua/bitstream/123456789/3704/1/%D0%9A%D0%B0%D1%81%D1%8F%D0%BD%D0%B5%D0%BD%D0%BA%D0%BE%20%D0%84.%D0%92..pdf>.

68. Кирій С. Л. Публічний контроль як об'єктивне публічне явище. *Державне будівництво*. № 1. 2021. URL: <https://periodicals.karazin.ua/db/article/view/19136/17419>.

69. Ківалов С. В. Контроль як напрям діяльності суб'єктів публічної адміністрації. *Правове життя сучасної України* : у 3 т. : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 15 трав. 2020 р.) / відп. ред. М. Р. Аракелян. Одеса : Гельветика, 2020. Т. 2. С. 3-6.

70. Клочко А. О., Семенець-Орлова І. А. Інструменти впровадження державної політики у сфері оборонної промисловості в умовах реформування. *Публічне урядування*, № 4 (37). 2023. С. 29-38. URL: [https://doi.org/10.32689/2617-2224-2023-4\(37\)-4](https://doi.org/10.32689/2617-2224-2023-4(37)-4).

71. Ключко О., Семенець-Орлова І. Національна безпека: український вимір. *Наукові праці Міжрегіональної Академії управління персоналом. Політичні науки та публічне управління*, № 2(62). 2022. С. 66-75.

72. Ключко О., Семенець-Орлова І. Система співробітництва з НАТО в зміцненні безпеки державного кордону в сучасних умовах. *Наукові праці Міжрегіональної Академії управління персоналом. Політичні науки та публічне управління*, № 67. Том 1. 2023. С. 31-36.

73. Кобринський В. Ю. Державний контроль у сфері національної безпеки України : автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.07. Київ, 2008. 20 с.

74. Кобринський В. Ю., Іващенко В. О. Державний контроль у сфері національної безпеки України: моногр.. Переяслав-Хмельницький : [К С В], 2010. 159 с.

75. Кодекс поведінки стосовно військово-політичних аспектів безпеки : прийнятий 3 грудня 1994 р. ОБСЄ. URL: <https://www.osce.org/files/f/documents/3/9/253046.pdf>.

76. Коломoeць Т. Методи контролю за діяльністю органів місцевого самоврядування України при реалізації ними повноважень у сфері публічного управління: пошук оптимального варіанту. *Юридична Україна*. 2012. № 4. С. 20–24.

77. Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти корупції від 31.10.2003 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_c16/#Text (дата звернення: 25.02.2024).

78. Конституція України : від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. Редакція від 01.01.2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>. (дата звернення: 15.12.2023).

79. Контроль в державному управлінні. Лекція 8. URL: https://moodle.znu.edu.ua/pluginfile.php/484255/mod_resource/content/0/%D0%9B%D0%B5%D0%BA%D1%86%D1%96%D1%8F%208.pdf.

80. Контроль і ревізія: навч. посіб. / Р. Л. Хом'як та ін. Львів : Магнолія, 2013. 315 с.

81. Корупція в Україні 2022: розуміння, сприйняття, поширеність : звіт за результатами опитування населення та бізнесу Національного агентства з питань запобігання корупції. 2022. URL: <https://nazk.gov.ua/pdfjs/?file=/wp-content/uploads/Pages/ea/91/ea91b4173304c372e15b6f745ab0d2b3f8faa785051c9926b4ff3d2d2e09a22049480467.pdf> (дата звернення: 25.02.2024).
82. Косінов С. А. Контроль у демократичній державі : монографія. Харків : Право, 2015. 360 с.
83. Косінов С. Контроль над публічною владою: теоретико-правова характеристика. *Вісник Національної академії правових наук України : збірник наук. праць*, 2013. № 4 (75). С. 49–57.
84. Косінов С. Контроль над публічною владою: теоретико-правова характеристика. *Вісник Національної академії правових наук України : збірник наук. праць*, 2013. № 4 (75). С. 49–57.
85. Кримінальна конвенція про боротьбу з корупцією (ETS 173) від 27 січня 1999 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_101#Text (дата звернення: 25.02.2024).
86. Крупник А. С. Громадський контроль. Енциклопедія державного управління. Київ, 2011. Т.1. С. 113–115.
87. Крупник А. С. Громадський контроль: сутність та механізми здійснення. Теоретичні та прикладні питання державотворення: електрон. наук. фахове вид. Одеса, 2007. Вип. 1.
88. Крупник А., Дуліна О. Громадський контроль як складова публічного управління: багаторівневий вимір. Актуальні проблеми державного управління, № 3. Том 3. 2021. URL: <http://uran.oridu.odessa.ua/article/view/246229>.
89. Крупник А., Дуліна О. Державний і громадський контроль у бюджетній сфері: синергія поєднання. URL: <https://samoorg.com.ua/blog/2020/12/03/derzhavnyj-i-gromadskyj-kontrol-u-byudzhetnij-sferi-synergiya-poyednannya/>.

90. Линдюк О. А. Теорія та практика модернізації державної служби України в умовах глобалізації : монографія. Київ : НАДУ, 2016. 304 с.
91. Логвінова В. В. Конституційно-правові засади громадського контролю при проведенні виборів та референдумів в Україні: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Харків, 2016. 22 с.
92. Майстренко К. М., Семенець-Орлова, І. Протидія контрабанді та корупції під час митного оформлення товарів як механізм формування національної безпеки. *Публічне урядування*, № 5 (33). 2022. С. 40-44.
93. Малиновський В. Я. Державне управління. Київ : Атіка, 2003. 573 с.
94. Малиновський В. Я. Словник термінів і понять з державного управління. Київ : Центр сприяння інституц. розв. держ. служби, 2005. 254 с.
95. Маматова Т. В. Тракткування поняття «державний контроль у сучасному законодавстві України та його уточнення. *Вісник державної служби України*. 2004. № 1. С. 23–26.
96. Маматова Т. В. Управління на основі якості: методологічні засади для органів державного контролю: монографія. Дніпро : Свідлер А. Л., 2009. 326 с.
97. Маринушкін А. Г. Вплив механізмів контролю на забезпечення ефективності публічного управління. *Інвестиції: практика та досвід* № 18. 2023. С. 235–238.
98. Мельников В. В. Стан теорії та методології контролю у сфері публічної влади. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету*. Випуск 82: частина 1. 2024. С. 203-208.
99. Методичні рекомендації щодо застосування поняття контролю : розпорядження АМКУ від 01.11.2018 р. URL: <https://amcu.gov.ua/npas/metodichni-rekomendaciyiyi-shchodo-zastosuvannya-ponyattya-kontrolyu>.
100. Міжнародне антикорупційне законодавство та Конвенція ООН проти корупції: до чого тут Україна? 2020. URL:

<https://prosvita.nazk.gov.ua/blog/ofis-dobrochesnosti-ogoloshuye-pro-zapusk-antykoruptsijnyh-urokiv> (дата звернення: 25.02.2024).

101. Мосейко А. Г. Значення інститутів громадянського суспільства в забезпеченні публічного адміністрування у сфері національної безпеки України. Прикарпатський юридичний вісник. 2017. № 1(16). Т. 2. С. 131-135.

102. Мосейко А. Г. Національна безпека України як об'єкт публічного адміністрування. Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка. Випуск № 2 (86). 2019. С. 59-70

103. Мосейко А. Г. Теоретичні засади публічного адміністрування в сфері національної безпеки України. Науковий вісник публічного та приватного права. 2018. № 6. Т. 3. С.79-82.

104. Мосейко А. Г., Негодченко В. О. Досвід Сполучених Штатів Америки щодо публічного адміністрування в сфері національної безпеки. Право і суспільство. 2019. № 4. С. 323-329.

105. Мосейко А.Г. Система забезпечення публічного адміністрування в сфері національної безпеки. Visegrad Journal on Human Rights. 2019. № 5. С. 125-131.

106. НАЗК : офіційний сайт. URL: <https://corruptinfo.nazk.gov.ua/> (дата звернення: 25.02.2024).

107. Наливайко Л. Р., Орешкова А. Ф. Громадський контроль в умовах сучасних євроінтеграційних процесів. Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ. 2015. №3. С. 47–55.

108. Наливайко Л. Р., Савченко О. В. Теоретико-правові засади громадського контролю за діяльністю органів державної влади: монографія. Київ: «Хай-Тек Прес», 2017. 276 с.

109. Наливайко Т. В. Громадський контроль в Україні як інститут громадянського суспільства: теоретико-правовий аспект: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.01 «Теорія та історія держави і права; історія політичних і правових вчень». Львівський державний університет внутрішніх справ. Львів, 2010. 17 с.

110. Національна рада України з питань телебачення і радіомовлення: офіційний сайт. URL: <https://webportal.nrada.gov.ua/pro-natsionalnu-radu>
111. Непомнящий О. М., Марушева О. А. Контроль і нагляд у системі державного управління економікою. *Право та державне управління*, № 3. 2021. С. 44-51.
112. Нестеренко К., Камінський П. Контроль як основна функція органів публічної адміністрації України. *Нове українське право*, 2021. Вип. 6. С. 120–125.
113. Ніронка Ю. Сутність громадського контролю за діяльністю органів публічної влади. *Актуальні проблеми правознавства*, 2019. Випуск 2 (18). С. 67–71.
114. Новіков О. О. Громадський контроль як інструмент підвищення ефективності державного управління в Україні: дис...канд. наук з держ. упр. Київ, 2021. 220 с.
115. Облік і оподаткування: контрольно-аналітичний аспект : збірник тез доповідей за матеріалами IV Всеукраїнської науковопрактичної інтернет-конференції, 18 травня 2023 року. Ірпінь : Державний податковий університет, 2023. – 314 с.
116. Обушна Н. Результативність та ефективність управління: парадигма сучасного публічного управління. Державне управління та місцеве самоврядування : збірник наукових праць. Дніпропетровськ : Вид-во ДРІДУ НАДУ, 2015. Вип. 4(27). С. 47–60.
117. Організаційно-правовий механізм державного фінансового контролю в Україні. Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії та практики / К. Є. Дубовик та ін. 2019. Том 3. № 30. С. 340–350.
118. Орленко В. Проблеми розвитку механізмів державного контролю в Україні. Наукові праці Міжрегіональної Академії управління персоналом. Політичні науки та публічне управління. 2023. № 2(68). С. 118-124. DOI: [https://doi.org/10.32689/2523-4625-2023-2\(68\)-17](https://doi.org/10.32689/2523-4625-2023-2(68)-17).

119. Орленко В. Удосконалення системи державного контролю в Україні. *Наукові праці Міжрегіональної Академії управління персоналом. Політичні науки та публічне управління*. 2022. № 2(62). С. 119-123. DOI: [https://doi.org/10.32689/2523-4625-2022-2\(62\)-18](https://doi.org/10.32689/2523-4625-2022-2(62)-18).

120. Орленко В. Характеристика державного контролю як інструменту забезпечення національної безпеки в Україні: теоретичний аспект. *Наукові праці Міжрегіональної Академії управління персоналом. Політичні науки та публічне управління*. 2023. №3(69). С. 57-62. DOI: [https://doi.org/10.32689/2523-4625-2023-3\(69\)-8](https://doi.org/10.32689/2523-4625-2023-3(69)-8).

121. Павлик І. Відмінність понять «державний контроль» і «державний нагляд»: нормативно-право-вий аспект. *Науковий вісник*. 2017. Вип. 20. «Демократичне врядування». URL: http://vivacademy.com/vidavnitstvo_1/visnyk20/fail/Pavlyk.pdf.

122. Пасічник В. М. Державний фінансовий контроль як чинник забезпечення національної безпеки України. *Публічне управління та митне адміністрування*, № 3 (38). 2023. С. 107-113.

123. Переверзев А. Чому важливо відновити демократичний та цивільний контроль над ЗСУ. *Українська правда*. 2023. URL: <https://www.pravda.com.ua/columns/2023/02/25/7390978/>.

124. Перелік контролюючих органів, які можуть здійснювати перевірки. URL: https://dozvil.kr-rada.gov.ua/news_091401/.

125. Податковий кодекс України : Кодекс України від 02.12.2010 р. № 2755-VI : станом на 8 груд. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text> (дата звернення: 21.12.2023)

126. Полінець О. П. Контроль в державному управлінні України: теоретикоорганізаційні питання: автореферат дис... канд. юрид. наук: 12.00.07. К. Національна академія при Президентіві України. 20 с.

127. Положення про здійснення контролю Президента України за діяльністю Збройних сил України та інших військових формувань : Указ

Президента України від 14 лют. 2015 р. № 84/2015. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/84/2015#Text>.

128. Пошедін О. І. Демократичний цивільний контроль над сектором безпеки і оборони України і перспективи його вдосконалення. *Вісник Національної академії державного управління при Президентові України*. 2019. №1(92). С. 31–38.

129. Пошедін О. І. Демократичний цивільний контроль над сектором безпеки і оборони України і перспективи його вдосконалення. *Вісник НАДУ. Серія “Державне управління”*. 2019. №1(92). С.31–38.

130. Правові аспекти здійснення державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності URL: https://minjust.gov.ua/m/str_24659.

131. Приходченко Л. Структура механізму державного управління: взаємозв’язок компонентів та фактори впливу на ефективність. *Вісник Національної академії державного управління при Президентові України: журнал*. 2009. Вип. 2. С. 108-110.

132. Пришляк Г. Я. Правові форми демократичного контролю в Україні: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.01. Львів, 2011. 20 с.

133. Про Антимонопольний комітет України : Закон України від 26.11.1993 р. № 3659-XII : станом на 2 лип. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3659-12#Text> (дата звернення: 21.12.2023).

134. Про аудит фінансової звітності та аудиторську діяльність : Закон України від 21.12.2017 р. № 2258-VIII : станом на 1 січ. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2258-19#Text> (дата звернення: 19.08.2023).

135. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України з питань національної безпеки і оборони щодо зміцнення демократичного цивільного контролю над Збройними Силами України, удосконалення об’єднаного керівництва силами оборони держави та планування у сферах національної безпеки і оборони : проєкт Закону України зареєстрований від 12.10.2020 р. № 4210. URL: https://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=70161.

136. Про державний контроль за дотриманням законодавства про харчові продукти, корми, побічні продукти тваринного походження, ветеринарну медицину та благополуччя тварин : Закон України від 18.05.2017 р. № 2042-VIII : станом на 15 груд. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2042-19#Text> (дата звернення: 21.12.2023).

137. Про запобігання корупції : Закон України від 14.10.2014 р. № 1700-VII : станом на 10 груд. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18#Text> (дата звернення: 21.12.2023).

138. Про затвердження Положення про державну аудиторську службу України : Постанова Кабінету Міністрів України від 03.02.2016 р. № 43 : станом на 30 трав. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/43-2016-p#Text> (дата звернення: 19.08.2023).

139. Про затвердження Порядку контролю за здійсненням органами місцевого самоврядування делегованих повноважень органів виконавчої влади : Постанова Кабінету Міністрів України від 09.03.1999 № 339. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/339-99-%D0%BF#Text>.

140. Про захист прав споживачів : Закон України від 12.05.1991 р. № 1023-XII : станом на 19 листоп. 2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1023-12#Text> (дата звернення: 21.12.2023).

141. Про національну безпеку : Закон України від 21.06.2018 р. № 2469-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text>.

142. Про Національну стратегію сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні на 2021-2026 роки : указ Президента України від 27.09.2021 року № 487/2021 <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/487/2021#Text> (дата звернення 09.03.2024).

143. Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності : Закон України від 05.04.2007 р. № 877-V : станом на 31 берез. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/877-16#Text> (дата звернення: 19.08.2023).

144. Про основні засади здійснення державного фінансового контролю в Україні : Закон України від 26.01.1993 р. № 2939-ХІІ : станом на 19 серп. 2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2939-12#Text> (дата звернення: 21.12.2023).

145. Про припинення заходів державного нагляду (контролю) і державного ринкового нагляду в умовах воєнного стану : Постанова Кабінету Міністрів України від 13.03.2022 р. № 303. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/303-2022-%D0%BF#Text>.

146. Про Стратегію забезпечення державної безпеки : рішення Ради національної безпеки і оборони України від 30.12.2021 р. введено в дію Указом президента України від 16.12.2022 р. № 56/2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/56/2022#Text>.

147. Публічне управління та національна безпека : монографія / А. М. Михненко, Н. М. Грущинська, Ю. В. Нестеряк, Я. Ф. Жовнірчик, І. І. Дейнега, В. П. Приходько, М. Л. Ніжніков, Е. М. Макаренко, О. В. Поліщук, І. В. Чібісова ; за ред. д-ра іст. наук, проф. А. М. Михненка і д-ра екон. наук, доц. Н. М. Грущинської. Київ : НАУ, 2019. 340 с.

148. Пухкал О. Г. Громадський контроль як важливий чинник демократизації та ефективності державного управління. Інвестиції: практика та досвід. 2010. № 14. С. 56–58.

149. Радчук Т. М. Класифікація механізмів публічного управління інноваційним розвитком економіки. *Публічне управління і адміністрування в Україні*. 2020. Випуск 19. С. 124–127.

150. Романенко Є. О. Принципи і функції державного управління. *Науковий вісник : Державне управління*. 2018. № 1. С. 91–99.

151. Романів Є. М., Хом'як Р. Л., Мороз А. С. та ін. Контроль і ревізія. Навч. посіб. Нормативно-практичні матеріали. Львів : Національний університет «Львівська політехніка», «Інтелект-Захід», 2001. 200 с.

152. Семенець-Орлова І., Деркач А. Механізм публічного управління бюджетними програмами капітального будівництва в Україні. Інноваційні

інструменти забезпечення інвестиційного та інфраструктурного розвитку територій та громад : матеріали наук.-практ. конф. за міжнар. участю, 2022. С. 179-182.

153. Семенець-Орлова І., Ключко А., Амро, Т. Публічне управління у сфері інформаційної безпеки для забезпечення розвитку демократії в Україні (контекст воєнного стану). *Публічне урядування*, № 5 (33). 2022. С. 73-82.

154. Семенець-Орлова І., Щур Н. Світовий досвід державного управління у сфері цивільного захисту. *Наукові праці Міжрегіональної Академії управління персоналом*, № 5(71). 2023. С. 81-86.

155. Сидоренко Н. Особливості громадського контролю у сфері публічної служби в умовах її реформування в Україні. *Ефективність державного управління*. 2016. Вип. 4 (49). Ч. 1. С. 234 –240.

156. Сіцінська М. В. Демократичний цивільний контроль над сектором безпеки і оборони України : монографія. К. : НАДУ, 2014. 364 с.

157. Словник іншомовних слів. URL: <https://www.jnsm.com.ua/cgi-bin/u/book/sis.pl?Qry=%25CA%25EE%25ED%25F2%25F0%25EE%25EB%25F> С.

158. Сорока Л. В. Державний нагляд і контроль як основа адміністративно-правового забезпечення та реалізації державних гарантій. *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського*. Серія: юридичні науки. Том 31 (70) № 4. 2020. С. 173-177.

159. Сприйняття населенням основних проблем (крім війни) та хто має докладати зусиль для боротьби з корупцією: результати телефонного опитування, проведеного 30 вересня-11 жовтня 2023 року. URL: <https://kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=reports&id=1322&page=1> (дата звернення 25.02.2024).

160. Станкевич А. С., Шерстюк Г. М. Доцільність державного контролю в публічному управлінні. I International scientific and practical conference «Synergy of knowledge: New Horizons in Global Scientific Research» (November 01-03, 2023) Vancouver, Canada, International Science Unity. 2023.

URL: https://isu-conference.com/wp-content/uploads/2023/11/Synergy-of-knowledge_Nov_01_03_2023-Vancouver_Canada.pdf#page=221 (дата звернення: 29.04.2024).

161. Столбовий В. Поняття громадського контролю службових правовідносин у сфері національної безпеки України. *Підприємництво, господарство і право. Адміністративне право і процес*. № 8. 2018. URL: <http://www.pgp-journal.kiev.ua/archive/2018/8/21.pdf>.

162. Сушинський О. І. Контроль у сфері публічної влади: теоретико-методологічні та організаційно-правові аспекти: Моногр. Львів: ЛРІДУ УАДУ, 2002. 468 с.

163. Тарасенко О. В. Адміністративно-правові засади взаємодії між правоохоронними та контролюючими органами у протидії фіктивному підприємництву: проблемні аспекти .Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції. 2017. № 6, том 3. С. 158-162.

164. Тарасенко О. В. Сутність взаємодії між контролюючими та правоохоронними органами у протидії фіктивному підприємництву. *Соціологія права*. 2017 № 1-2(20-21). С. 91-95.

165. Татарова Т. Поняття та зміст контролю в державному управлінні фінансами. *Фінансове право*. № 6. 2020. С. 188–194.

166. Теоретико-правові засади громадського контролю за діяльністю органів державної влади: монографія / Л.Р. Наливайко, О.В. Савченко. Київ: «ХайТек Прес», 2017. 276 с.

167. Терещенко М. М. Державний контроль: сутність, підходи та концепції. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського*. Серія «Державне управління». Том 30 (69). № 4. 2019. С. 117-121. URL: https://pubadm.vernadskyjournals.in.ua/eng/journals/2019/4_2019/23.pdf.

168. Терещенко М. М. Державний контроль: сутність, основні підходи та концепції. *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського*. Том 30 (69) № 4. 2019. С. 117-121.

169. Тимофєєв С. П., Домущей І. В. Теоретико-методологічні засади контролю органів місцевого самоврядування. *Наукові праці. Державне управління*, 2017. Випуск 293. Том 305. С. 56–60.

170. Умеров обговорив з генеральним інспектором Міноборони США контроль за безпековою допомогою. Укрінформ. 2023. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-ato/3797873-umerov-obgovoriv-z-generalnim-inspektorom-minoboroni-ssa-kontrol-za-bezpekovou-dopomogou.html>.

171. Уряд затвердив перелік органів державного нагляду (контролю), на які не поширюється дія Закону України «Про тимчасові особливості здійснення заходів державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності». 2018. URL: <https://brdo.com.ua/news/uryad-zatverdyv-perelik-organiv-derzhavnogo-naglyadu-kontrolyu-na-yaki-ne-poshyryuyetsya-diya-zakonu-ukrayiny-pro-tymchasovi-osoblyvosti-zdijsnennya-zahodiv-derzhavnogo-naglyadu-kontrolyu-u-sferi-gosp/>

172. Финансовый контроль: международный опыт : научно-практическое издание. Киев: УБД НБУ, 2013. 429 с.

173. Функції контролюючих органів визначені Податковим кодексом України. 2021. URL: <https://cyp.tax.gov.ua/media-ark/news-ark/531510.html>.

174. Харина Є. Я. Нормативно-правове регулювання у сфері запобігання і протидії корупції в Україні. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. № 10-2. Том 2. 2014. С. 181-184. URL: https://vestnik-pravo.mgu.od.ua/archive/juspradenc10-2/part_2/54.pdf. С.181 (дата звернення: 27.02.2024).

175. Хмельков А. В. Державний фінансовий контроль: навч. посіб. Х.: ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2013. 549 с.

176. Целуйко О. І. Особливості державного фінансового контролю в забезпеченні національної безпеки України. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2018. № 4. URL: <http://www.dy.nauka.com.ua/?op=1&z=1651> (дата звернення: 29.04.2024).

177. Цепенда В. М. Класифікація видів державного контролю. Електронне фахове видання *Державне управління: удосконалення та розвиток*. № 9. 2019. URL: http://www.dy.nauka.com.ua/pdf/9_2019/81.pdf.

178. Цепенда В. М. Сутність державного контролю як організаційно-правовий спосіб забезпечення законності в енергетичній галузі. *Актуальні питання у сфері державного управління*. 2020. Випуск 16. URL: <http://www.pag-journal.iei.od.ua/archives/2020/16-2020/26.pdf>.

179. Цивільна конвенція про боротьбу з корупцією від 4 листопада 1999 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_102#Text (дата звернення: 25.02.2024).

180. Чаплинська Ю. А. Контроль щодо забезпечення законності та дисципліни в діяльності органів публічного адміністрування. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. № 1. 2017. URL: <https://er.dduvs.in.ua/bitstream/123456789/108/1/28.pdf>.

181. Чаплинська Ю. А. Контроль щодо забезпечення законності та дисципліни в діяльності органів публічного адміністрування. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*, 2017. № 1. С. 190–195.

182. Чорний О. О. Формування сучасного механізму контролю в публічному управлінні: розробка загальної концепції дослідження. *Дніпровський науковий часопис публічного управління, психології, права*. Випуск 3, 2023. URL: <http://www.chasopys-ppp.dp.ua/index.php/chasopys/article/view/451/405>.

183. Шулюк Б. С. Шляхи розвитку державного фінансового контролю в Україні у контексті досвіду економічно розвинутих країн. *Економіка, фінанси, право*. 2018. № 6. С. 25–29.

184. Що таке державний нагляд (контроль)? 2020. URL: <https://sbc.regulation.gov.ua/inspections/publication/view?id=31> (дата звернення 03.03.2024).

185. Щукін О. М. Контроль у сфері державних закупівель. Юридична наука. 2014. № 7. С. 29–38.

186. Яковлєва Г. Державний нагляд і контроль у сфері соціального забезпечення населення України. Підприємництво, господарство і право. 2017. № 4. С. 90–93.

ДОДАТКИ

ДОДАТОК А

Довідки про впровадження та участь у науково-дослідній роботі

	<p align="center">ГРОМАДСЬКА ОРГАНІЗАЦІЯ «РеСУРС» 09107, м. Біла Церква, вул. Героїв Чорнобиля, 5/7, кв.11 тел.: (04563)9-82-12; www. ngo.resurs e-mail: ngo.resurs@gmail.com p/p UA 703218420000026003030106256 КОД ЄДРПОУ 43410171</p>
--	--

№ 01/8-25 від 21 СЕРПНЯ 2023 р.

ДОВІДКА ПРО ВПРОВАДЖЕННЯ
результатів дослідження

Орленка Володимира Васильовича на тему:

“Розбудова системи державного управління в сучасній Україні (на прикладі регуляторного механізму державного контролю)”

Результати досліджень **Орленка Володимира Васильовича**, отримані при виконанні його наукової роботи, використовуються громадською організацією ReSURS. Зокрема, разом з органами місцевого самоврядування у Київській області, були використані методологічно цінні узагальнення здобувача при розробці низки заходів для підвищення рівня партисипаторної залученості громадян у процеси контролю за прозорістю використання коштів громади органами місцевого самоврядування. Було заплановано імплементацію нових моделей співпраці громадського сектору із органами місцевої влади для посилення забезпечення розбудови фінансового потенціалу громад.

Голова ГО

А. Ключко

057001

Приватне акціонерне товариство
«Вищий навчальний заклад
«МІЖРЕГІОНАЛЬНА
АКАДЕМІЯ УПРАВЛІННЯ
ПЕРСОНАЛОМ»

The Private Joint-Stock Company
«Higher Education Institution
«Interregional
Academy
of Personnel Management»

Україна, 03039, Київ-39, вул. Фрометівська, 2,
Тел. +38 (044) 490-95-00, maup.com.ua
e-mail: iapm@iapm.edu.ua

2, Frometivs'ka Str., 03039 Kyiv, Ukraine,
Tel. +38 (044) 490-95-00, maup.com.ua
e-mail: iapm@iapm.edu.ua

«23» серпня 2024 № 4331/1

ДОВІДКА
про впровадження результатів наукової роботи
аспіранта кафедри публічного адміністрування
Орленка Володимира Васильовича

Дослідження Орленка В.В. на тему «Розбудова системи державного управління в сучасній Україні (на прикладі регуляторного механізму державного контролю» виконане відповідно до науково-дослідної роботи Міжрегіональної Академії управління персоналом на тему: «Розвиток публічного управління та адміністрування в умовах системних галузевих реформ: соціальні, економічні, безпекові та культурні аспекти» (номер державної реєстрації 0119U100491).

Дисертант запропонував низку заходів, спрямованих на покращення потенціалу у боротьбі з корупцією у національних планах відновлення та стійкості: імплементацію міжнародних інструментів технічної підтримки задля проведення спеціалізованої технічної експертизи для нарощення адміністративного потенціалу для розробки реформ спрямованих на посилення захисту від корупції; створення в Україні прототипу ЄС – Фонду внутрішньої безпеки, що зможе забезпечувати фінансування широкого спектру антикорупційних дій, спрямованих головним чином на посилення координації та співробітництва між правоохоронними органами, а також відповідними міжнародними організаціями, та залучення наукових кіл та громадянського суспільства; розробку «Правил щодо профілактики корупції», особливо у питаннях профілактики конфліктів інтересів та декларування; розширення визначень всіх кримінальних злочинів у корупційних справах та застосування їх до публічної та приватної сфер; напрацювання та посилення нових правил криміналізації корупційних правопорушення відповідно до штрафів, які санкціоновані ЄС.

Науковий керівник теми НДР,
доктор наук з державного управління,
професор

І. А. Семенець-Орлова

МАУП
UK

ДОДАТОК Б

	Назва установи державного контролю
1.	Національний банк.
2.	Національна Рада з питань телебачення і радіомовлення.
3.	НКРЕКП та її територіальні органи
4.	НКЦПФР та її територіальні органи включають наступні установи:
5.	Антимонопольний комітет та його територіальні відділення
6.	Державіаслужба
7.	Держархбудінспекція та її територіальні органи
8.	Держатомрегулювання та її територіальні органи
9.	Держаудитслужба та її територіальні органи
10.	Держекоінспекція та її територіальні органи (в частині здійснення у межах повноважень, передбачених законом, державного нагляду (контролю) за додержанням вимог законодавства щодо екологічної та радіаційної безпеки)
11.	Держекспортконтроль
12.	Держлікслужба та її територіальні органи
13.	Адміністрація Держспецзв'язку та її територіальні органи
14.	Мінприроди
15.	Держгеонадра
16.	Держгеокадастр та його територіальні органи
17.	Держпраці та її територіальні органи
18.	Держпродспоживслужба та її територіальні органи (в частині заходів із здійснення державного ветеринарно-санітарного контролю, державного нагляду (контролю) за дотриманням санітарного законодавства, безпечністю та окремими показниками якості харчових продуктів, дотриманням законодавства про захист прав споживачів, державного нагляду у сферах карантину та захисту рослин)
19.	ДСНС та її територіальні органи (в частині здійснення державного нагляду (контролю) стосовно закладів оздоровлення та відпочинку дітей, інтернатних закладів, закладів дошкільної освіти, загальної середньої освіти, професійної (професійно-технічної) освіти, спеціалізованої освіти, а також суб'єктів господарювання з високим ступенем ризику (у тому числі об'єктів паливно-енергетичного, військово-промислового комплексів, об'єктів підвищеної небезпеки, хімічно-небезпечних об'єктів та об'єктів висотного будівництва)
20.	ДФС та її територіальні органи.
21.	Структурні підрозділи з питань державного архітектурно-будівельного контролю Київської та Севастопольської міських державних адміністрацій
22.	Виконавчі органи з питань державного архітектурно-будівельного контролю сільських, селищних, міських рад

23.	Виконавчі органи міських рад міст обласного значення та сільських, селищних, міських рад, об'єднаних територіальних громад (в частині заходів із здійснення державного контролю за додержанням законодавства про працю)
24.	Органи державного ринкового нагляду у межах сфер своєї відповідальності, визначених постановою Кабінету Міністрів України від 28 грудня 2016 р. № 1069 «Про затвердження переліку видів продукції, щодо яких органи державного ринкового нагляду здійснюють державний ринковий нагляд»
25.	ДСНС та її територіальні органи (в частині здійснення державного нагляду (контролю) стосовно закладів оздоровлення та відпочинку дітей, інтернатних закладів, закладів дошкільної освіти, загальної середньої освіти, професійної (професійно-технічної) освіти, спеціалізованої освіти, а також суб'єктів господарювання з високим ступенем ризику (у тому числі об'єктів паливно-енергетичного, військово-промислового комплексів, об'єктів підвищеної небезпеки, хімічно-небезпечних об'єктів та об'єктів висотного будівництва)

Анкета для публічних службовців

Обрані (ий) варіанти відповіді позначте “+” або “ ”

- 1. Чи вважаєте Ви за потрібне здійснювати систематичний державний контроль :**
 - a) так;
 - b) ні;
 - c) важко відповісти.

- 2. Як ви оцінюєте свої знання про систему державного контролю в Україні?**
 - a) високий.
 - b) середній.
 - c) низький.

- 3. Чи володієте ви інформацією про органи, що займаються державним контролем в Україні?**
 - a) так;
 - b) ні;
 - c) важко відповісти.

- 4. Як ви оцінюєте ефективність поточної системи державного контролю в Україні від 1 до 10, де 1 найнижча оцінка?**

- 5. Як Ви розумієте основне призначення державного контролю?**
 - a) Державний контроль повинен забезпечувати захист прав і свобод громадян, а також інтересів суспільства в цілому. Це може включати контроль за діяльністю державних установ, щоб запобігти корупції, зловживанню владою та порушенню прав людини.
 - b) Державний контроль відповідає за те, щоб дії державних органів та посадових осіб відповідали законам і нормам, встановленим відповідними правовими актами.
 - c) Ефективне використання ресурсів.

d) Підвищення довіри громадськості до державних установ.

e) Забезпечення стабільності і безпеки.

6. Які проблеми, на Ваш погляд, властиві процедури державного контролю (оберіть або допишіть лише 3 найбільш вагомні проблеми):

a) Недостатня координація між відомствами. Не завжди різні відомства ефективно співпрацюють між собою, що може призвести до дублювання функцій, конфліктів інтересів та загального зниження ефективності контролю.

b) Політичний тиск і втручання. Деякі відомства контролю стикаються з політичним тиском або намаганнями вплинути на їх рішення, що може підірвати їх незалежність та об'єктивність.

c) Недостатня ресурсна база. Брак коштів, персоналу та технічних засобів може ускладнювати здійснення ефективного контролю, особливо в областях, де потрібна велика кількість ресурсів, наприклад, у сфері кібербезпеки.

d) Недостатня транспарентність і відкритість: Якщо процеси державного контролю не є достатньо прозорими і відкритими для громадськості, це може підірвати довіру до системи контролю та сприяти корупції.

e) Неспроможність реагувати на нові виклики: З плином часу з'являються нові загрози і виклики, такі як кіберзлочинність або транснаціональний тероризм.

7. Як, на Вашу думку, має впливати державний контроль на корупційні дії публічних службовців? (оцініть від 1 до 10, де 10 найвища оцінка).

a) Регулярні аудити та перевірки фінансової діяльності та декларацій майна службовців можуть виявляти недоліки, невідповідності та підозрілі трансакції.

- b) Прозорість та звітність.
- c) Встановлення строгих санкцій за порушення правил етики та антикорупційного законодавства може відлякувати від корупційних дій та створити певний ризик для тих, хто порушує закон.
- d) Забезпечення незалежності органів, що здійснюють контроль за діяльністю публічних службовців, від політичних та інших впливів є критично важливим.

8. Які конкретні заходи, на вашу думку, можуть покращити дієвість системи державного контролю в Україні?

9. Яка роль громадськості та міжнародного співтовариства у покращенні контролю за державними процесами в Україні?

10. Напишіть конкретні пропозиції щодо поліпшення потенціалу розбудови державного контролю в Україні.

Надайте, будь ласка, певну інформацію про свій досвід.

Укажіть Ваш стаж роботи на державній службі:

- 1) до 3 років;
- 2) від 3 до 10 років;
- 3) від 10 до 20 років;
- 4) понад 20.

Ваша посада:

- 1) головний спеціаліст;
- 2) керівник відділу (департаменту, іншого підрозділу органу державної влади);
- 3) керівник органу державної влади;
- 4) інше (вказіть, хто) _____

Статус органу влади, де Ви працюєте:

- 1) центральний орган виконавчої влади;
- 2) місцевий орган.

Категорія Вашої посади:

- 1) А;
- 2) Б;
- 3) В.

Напрямы Вашої діяльності в органі державної влади:

- 1) організаційне забезпечення;
- 2) управління персоналом;
- 3) фінансовий напрям;
- 4) кадрове забезпечення;
- 5) інший (вказіть, який саме) _____

Вкажіть, де територіально розташована Ваша організація (область, місто) _____

ДОДАТОК Д

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ НАУКОВИХ ПРАЦЬ
ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Статті у наукових фахових виданнях України (що входять до переліку МОН України):

1. Орленко В. Проблеми розвитку механізмів державного контролю в Україні. Наукові праці Міжрегіональної Академії управління персоналом. Політичні науки та публічне управління. 2023. № 2(68). С. 118-124. DOI: [https://doi.org/10.32689/2523-4625-2023-2\(68\)-17](https://doi.org/10.32689/2523-4625-2023-2(68)-17).

2. Орленко В. Характеристика державного контролю як інструменту забезпечення національної безпеки в Україні: теоретичний аспект. *Наукові праці Міжрегіональної Академії управління персоналом. Політичні науки та публічне управління.* 2023. №3(69). С. 57-62. DOI: [https://doi.org/10.32689/2523-4625-2023-3\(69\)-8](https://doi.org/10.32689/2523-4625-2023-3(69)-8).

3. Орленко В. Удосконалення системи державного контролю в Україні. *Наукові праці Міжрегіональної Академії управління персоналом. Політичні науки та публічне управління.* 2022. № 2(62). С. 119-123. DOI: [https://doi.org/10.32689/2523-4625-2022-2\(62\)-18](https://doi.org/10.32689/2523-4625-2022-2(62)-18).

Тези наукових доповідей:

4. Орленко В. В. Державний контроль – основа в діяльності органів державної влади. *Економіка та публічне управління: нові виклики та рішення:* матеріали Всеукр. наук.-практ. конф., Харків, 18-19 січня 2024 р. / Редкол.: В. В. Лебедченко та ін. Національний аерокосмічний університет ім. М. Є. Жуковського «ХАІ», 2024. С. 208-210.

5. Орленко В. В. Державний контроль як складова міжнародного співробітництва у сфері безпеки. *Сучасні загрози глобальній та регіональній безпеці* : матер. Міжнар. наук.-практ. інтерн.-конф., 29 жовтня 2023 р.

[Електронне видання] / уклад. А. Полухіна ; ГО «ГУЕЦ». – Одеса : Фенікс, 2023. С. 57-59.

6. Орленко В. Антикорупційний механізм державного контролю як складова євроінтеграційного вектору. *Становлення сучасної Української держави: роль європейських цінностей у формуванні демократичного буття = The Formation of the Modern Ukrainian State : The Role of European Values in the Formation of Democratic Life* : міжнар. наук. конф. в рамках міжнар. проєкту Erasmus+ за напрямком Jean Monnet «Implementation of European values as a basis of democracy in Ukraine», 7 листопада 2023 р., м. Миколаїв : тези / М-во освіти і науки України ; ЧНУ ім. Петра Могили. Миколаїв : Вид-во ЧНУ ім. Петра Могили, 2023.С. 74-77.

7. Орленко В. В. Проблема удосконалення системи державного контролю в Україні. *Проблеми модернізації України* : матер. VII Міжнар. наук.-практ. конф., «Розбудова інноваційних економіки, менеджменту та освіти в умовах нової соціальної реальності», Київ, 26 травня 2022 р. / редкол. : М. Ф. Гончаренко (голова) та ін. Міжрегіональна Академія управління персоналом, 2022.С. 211-213.

8. Орленко В.В. Роль контролю в публічному управлінні. Розбудова інноваційних економіки, менеджменту та освіти в умовах нової соціальної реальності: матеріали IX Міжнародної науково-практичної конференції (Київ, Міжрегіональна Академія управління персоналом, 23–24 травня 2024 р.) /редкол. : С. В. Храпатий (голова) [та ін.]. 2024. Вип. 17. С. 152-153.